

EESTI

RAAMATUKOGUNOIDJATE ÜHINGU

AASTARAAMAT

1 9 8 9

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

**EESTI
RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU
AASTARAAMAT**

1

1 9 8 9

TALLINN 1990

Toimetuskollegium: L. Kask, M. Kümnik, E. Laido (keeletoimetaja), A. Naanuri, E. Tarik (toimetaja)
Kunstiliselt kujundanud Andrus Peegel

Общество библиотекарей Эстонии

ЕЖЕГОДНИК ОБЩЕСТВА БИБЛИОТЕКАРЕЙ ЭСТОНИИ I, 1989

Toimetaja E. Tarik. Keeletoimetaja E. Laido

Trükkida antud 25. oktoobril 1990.

Paber 62x84/16. Trükipoognaid 14,0. Tingtrükipoognaid 13,02.

Arvestuspoognaid 10,71. Trükiarv 1500.

Eesti Rahvusraamatukogu. Tallinn, Kiriku plats 1.

Eesti Rahvusraamatukogu rotaprint. Tallinn, Pikk jalg 14.

Tell. nr.87. Hind 2 rbl.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing

SAATEKS

Kui Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu (edaspidi ERÜ) tegevus Eesti Vabariigi okupeerimise järel lõpetati, suleti ka ühingu häälekandja ajakiri "Raamatukogu". Raskete aegade jooksul on raamatukogualast trükisõna püüdnud elus hoida eeskätt Eesti Rahvusraamatukogu ja nüüdseks kätte võidelnud ka õiguse ajakirja "Raamatukogu" väljaandmiseks.

Ühingu taasasutamise lugu ja esimesed sammud on kirjas L. Kase poolt koostatud brošüüris "Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing: Taasasutamine ja tegevus 1988.a." (Tln., 1989). ERÜ juhatus otsustas ellu kutsuda ühingu aastaraamatu, et laiendada autorite avaldamisvõimalusi ning esitada selles ka ühingu kroonika.

"ERÜ Aastaraamat 1989" hõlmab ühingu tegevuse aastakoosolekust (27. jaanuaril 1989.a.) aastakoosolekuni (2.-3. veebruaril 1990.a.). Materjali valikuga püüdsime anda visandi Eesti raamatukogunduse praegusest seisundist ja suundumustest. Väga olulisteks peame meie ajalugu käsitlevaid artikleid ja mälestusi, sest meie tegevuses on kindlasti palju õppida ajaloost, kavandamaks tulevikku. Esitatud arvustused on seekord toimetuse poolt tellitud. Loodame, et edaspidi saabub neid küsimatagi.

Toimetus avaldab tänu igakülgse abi ja toetuse eest Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi nõunikule Ivi Tingrele, Eesti Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukogu kollektiivile, Ly Lällile Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogust ja Jüri Järvile Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust.

Vastukaja ja ettepanekuid, ka uusi käsikirju ootame aadressil: 200 106 Tallinn, Kiriku pl. 1
Eesti Rahvusraamatukogu, ERÜ büroo.

PREFACE

When the activities of the Estonian Librarians Association (ELA) were terminated after the occupation of the Republic of Estonia, "Raamatukogu" ("Library"), the journal of the association was also closed. In the course of hard times the Estonian National Library has foremost endeavoured to sustain the publishing of literature on libraries and now it has also finally gained the right to publish the journal "Raamatukogu".

The history of reestablishing the association and its first steps have been recorded in the booklet compiled by L. Kask "Estonian Librarians Association Reestablishment and Activities" (Tallinn, 1989). The Board of ELA decided to call into being the yearbook of the association in order to extend our authors' opportunities for publication and present a chronicle of the association.

"ELA Yearbook 1989" comprises the activities of ELA since one annual meeting (January 27, 1989) to another (February 2-3, 1990). By selecting the material we tried to give an outline of the present state and perspectives of library work in Estonia. We regard as highly significant the articles on history and reminiscences for there is much to learn from the past while designing the future. The reviews presented here have on this occasion been ordered by the editorial board. We hope that henceforth they will arrive without subscription.

The editorial board expresses their gratitude to Ivi Ringre, Counsellor of the Ministry of Culture of the Republic of Estonia, the staff of the Estonian National Library and Tartu University Library, Ly Läll from the Library of the Estonian Academy of Sciences and Jüri Jäms from the Tallinn Technical University Library for their thorough

assistance and support.

We expect your responses, suggestions and new contributions at the address:

200 106, Tallinn, Kiriku pl. 1
Estonian National Library,
ELA's office.

ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЯ

Когда деятельность Общества библиотекарей Эстонии (в дальнейшем - ОБЭ), была прекращена, в 1940 г. был закрыт и его печатный орган журнал „Raamatukogu“ (“Библиотека”). В тяжёлые времена печатное слово в области библиотечного дела пыталась поддерживать Национальная библиотека Эстонии, и к настоящему времени получено право на издание журнала “Raamatukogu” (“Библиотека”).

История восстановления общества и его первые шаги отмечены в составленной Л.Каски брошюре “Общество библиотекарей Эстонии и его деятельность” (Таллинн, 1989). Чтобы расширить возможности публикаций и печатать хронику, правление ОБЭ решило основать “Ежегодник” общества.

“Ежегодник ОБЭ 1989” охватывает деятельность общества от его годовичного собрания 27 января 1989 года до годовичного собрания 2-3-го февраля 1990 года.

Подборкой материала пытались дать представление о настоящем положении и направленности библиотечного дела в Эстонии. Очень существенны статьи, которые касаются истории и воспоминания, так как в нашей дальнейшей деятельности есть много чему научиться у истории. Приведенные рецензии на этот раз заказаны редакцией. Надеемся, что в дальнейшем мы будем получать их без просьб.

Редакция выражает благодарность за всестороннюю помощь и поддержку советнику Министерства культуры Эстонской Республики Иви Тингре, коллективам Национальной библиотеки Эстонии и Библиотеки Тартуского университета, Ли Лялль из Библиотеки Академии Наук Эстонии и Юри Ярс из Библиотеки Таллиннского технического университета.

Отзывы и предложения ждём по адресу:

200 106 Таллинн, пл. Кирику I
Национальная библиотека Эстонии
Бюро ОБЭ.

EESTI RAAMATUKOGUDE ARENGUPROBLEEMIDEST

Eesti raamatukogude arengukontseptsiooni koostamisest.

Eesti raamatukogudes kujunes 1989. aasta arutluste aas-
taks. Raamatukogud ja IME oli esimene probleemide ring, millest
kujunes seminaride tsükkel. Nendel esitati praegusolude ana-
lüüsi ja ka tulevikukavasid. Seminaridel arutletu andis mater-
jali raamatukogude arengukontseptsiooni ja raamatukoguseaduse
projektide koostamiseks, raamatukogude nüüdisaegse seisundi
hindamiseks.

Autorite kollektiiv dotsent Kaljo Veskimäe juhtimisel
lähtus arengukontseptsiooni projekti koostamisel IME kontsept-
sioonist, arvestades eriti IME eesmäärke, sotsiaal-, kultuuri-
ja infopoliitikat. Võeti aluseks peamine: raamatukogu peab läh-
tuma inimesest.

1989. aasta lõpuks valminud arengukontseptsiooni projek-
tis (1) on antud raamatukogu praegusolude kirjeldus ja analüüs.
Kaljo Veskimägi toob välja vastuolud Eesti raamatukogude aren-
gus, mis takistavad raamatukogu põhifunktsioonide realiseeri-
mist:

- vastuolu kehtiva valitsemisüsteemi taotluste ja raa-
matukogu põhifunktsioonide vahel;
- vastuolu kultuuri aineliste vajaduste ja nende finant-
seerimise vahel jääkpõhimõttel;
- vastuolu raamatukogu põhifunktsioonide vahel;
- vastuolu nõukogude raamatukogunduse teooria "rõhkude"
ja raamatukogunduse praktika vahel;
- vastuolu dokumentide kvantitatiivse kasvu ja kättesaa-
davuse vahel;
- vastuolu kirjastustegevuse ja nõudluse vahel.

Arengukontseptsiooni eesmärgiks on projektis IFLA ühe põ-

hiprogrammi "Publikatsioonide universaalne kättesaadavus" eesmärk: maksimaalselt täielik publikatsioonide kättesaadavus kõigile potentsiaalsetele kasutajatele, kus ja millal ka ei tekiks nende järele vajadus.

Põhiteemadena on projektis välja toodud:

- raamatukogud ja infoorganid (T. Etverk);
- raamatukoguhoidja ja raamatukogunduslik haridus (E. Ranap);
- raamatukogude fondid (H. Jürman, K. Kikas, K. Veskimägi);
- raamatukogude majandamistingimuste põhialused (M. Reial);
- raamatukogu hooned ja ruumid, tehnilised vahendid ja raamatukogumööbel (J. Järs);
- raamatukogutöö automatiseerimine (J. Järs, T. Etverk);
- Eesti Rahvusraamatukogu (A. Ottenson);
- rahvaraamatukogud (K. Talvi);
- lapsi teenindavad raamatukogud (S. Saul);
- koostöö IFLAga (K. Veskimägi);
- edasised sammud raamatukoguseaduse poole (K. Veskimägi).

Põhjalik ja ulatuslik materjal, mis oli esitatud ja trükitud, ka raamatukogutöötajatele kaasamõtlemiseks ja -rääkimiseks levitatud, andis aluse edasisteks mõttevahetusteks. Eesti Kultuuriministeeriumi, Rahvusraamatukogu ja Raamatukoguhoidjate Ühingu algatusel toimusid seminarid augustis Lahemaal ja septembris Laulasmaal. Kui seminaridel "Raamatukogud ja IME" oli iseloomulik osavõtjate kuulamisaktiivsus, siis sügisei seminare iseloomustas rääkimisaktiivsus. Mõttevahetused ja analüüs seminaridel andsid tõuke aregukontseptsiooni alternatiivprojekti koostamiseks. Ülle Papi juhtimisel töötanud autorite kollektiiv (T. Markus, S. Virkus, E. Uverskaja) esitas oma variandi (2), milles põhitähelepanu oli pööratud arengu üldpõhimõtete käsitlesele, eri raamatukogutüüpide osale, raamatukoguteaduse ja -hariduse arengule.

Kaks erinevat arengukontseptsiooni projekti ei olnud sisuliselt vastuolus, pigem üksteist täiendavad.

Projektides esitatud käsitluste hindamiseks ja analüüsimiseks moodustati Eesti Kultuuriministeeriumi ja ERÜ juhatuse poolt ekspertkomisjon koosseisus: esimees - Ivi Tingre; liikmed: Aita Kraut, Mare Lott, Sven Maiväli, Kärt Miil, Kalju Tammaru, Eha Tillmann.

Jõuti ühisele seisukohale, et kumbki projekt eraldi ei käsitle arengu kõiki aspekte. Kokkuliidetuna ja ümbertöötatuna võivad nad olla arengukontseptsiooni aluseks.

Ekspertgrupp tuli järeldusele, et kõigepealt on vaja määratleda arengu üldpõhimõtted ja neid konkretiseerida raamatukogutöö põhilõikude arengusuundade ja -programmidega.

Ekspertide töö tulemusena koostasid I. Tingre, E. Rannap ja L. Kask esitatud projektide põhjal "Raamatukogunduse arengu üldpõhimõtted". Alustati arengusuundade ja -programmide väljatöötamiseks töögruppide moodustamist raamatukogude koostöö, raamatukogude materiaalse baasi, bibliograafilise informatsiooni masintöötamise standardi, raamatukogundushariduse ja -seaduse vallas. Ekspertgrupp peab vajalikuks rakendada tööle veel raamatukogu fondide ja raamatukogutöö automatiseerimise probleemgrupid.

Edaspidi on ilmselt vajalik rakendada tööle gruppe veel kitsamate probleemide lahendamiseks: erialabibliograafiate; välisrahvuskirjanduse komplekteerimise, kasutamise ja säilitamise ning andmebaaside loomise ja kasutamise küsimustes.

Arengu üldpõhimõtete projekti esimene arutelu toimus 1990. aasta maikuu ERÜ juhatuse laiendatud koosolekul. Täiendatud ja parandatud projekt paljundatakse ning saadetakse raamatukogudele. Edasised arutlused on kavandatud 1990. aasta sügisele. Võib loota, et aasta lõpuks on võimalik anda käsitlus arengu üldpõhimõtete ja arengusuundade kohta. Meie ühiskonna kiire arenemise tingimustes toimuvad muutused nõuavad kiireid muudatusi ka raamatukogude tegevuses ja raamatukogutöötajate mõtteviisis. Põhimõtted ja käsitlused käesoleval ajal ei saa olla lõplikud, vaid neid tuleb pidevalt muuta ja täiendada vastavalt elu vajadustele ja võimalustele.

EESTI RAAMATUKOGUNDUSE ARENGU ÜLDPÕHIMÕTTED

Raamatukogud on ajalooliselt kujunenud dokumentaalse kommunikatsiooni keskused.

Raamatukogude tähtsaimaks sotsiaalseks missiooniks on trükkides ja muudes dokumentides talletatud kultuuripärandi kogumine ja säilitamine, selle üldkasutatavaks ja kättesaadavaks tegemine kõigi lugejate vaimsete vajaduste rahuldamiseks.

Raamatukogud moodustavad osa sotsiaalse kommunikatsiooni süsteemist, kuhu kuuluvad kirjastused, teadus- ja tehnikainformatsioonitalitused, arhiivid, raamatukaubandusega tegelevad asutused jm. infotöötluste ning vahendamise seotud keskused.

ÜRO Teaduse ja Tehnika Keskus on hinnanud riikide infotsi- tuatsiooni neljast aspektist:

- informatsioonilise infrastruktuuri olemasolu, s.o. asutuste süsteem, mis on loodud info kogumiseks, töötlemiseks, analüüsimiseks ja edastamiseks teaduse, tehnika, kaubanduse, finantstegevuse jm. valdkondades;

- informatsioonilise infrastruktuuri arenguplaani kui üldrahvaliku sotsiaal-majandusliku arenguplaani olemasolu;

- varustatus infotehnikaga, kaadriga, kirjandusega jm. dokumentidega;

- kodu- ja välismaal genereeritud andmepankade ja -baaside kasutamine nii finants-kaubanduslikus kui teadus- ja tehnikasfääris.

Eesti infoasutused ja raamatukogud ei ole võimalised eesti teadust ja majandust kindlustama nende arenguks vajaliku info kaasaegsel tasemel. On tekkinud vastuolud lugejate poolt esitatavate nõuete ja nende rahuldamise võimaluste vahel, raamatukogude materiaalsete vajaduste ja neile mitte vastavate ressursside vahel, dokumentide kvantitatiivse kasvu ja kättesaadavuse kvaliteedi vahel, kirjastustegevuse ja lugemisnõudluse vahel.

Raamatukogude senisele tegevusele on negatiivselt mõjunud:

- politiseerimine - suhtumine raamatukogudesse eelkõige kui ideoloogiaasutustesse;

- raamatukogude ja infoorganite materiaaltehnilise baasi nõrkus ja mahajäämus tingituna kultuuri eiravast finantspoliitikast;

- kirjastamispoliitika - tsensuuri, žanrilis-temaatilise ühekülgsuse ja kitsuse tõttu kujunenud fondide koostis ei rahulda lugejate vajadusi;

- praeguste süsteemide ametkondlik killustatus, raamatukogude ja infoorganite range eraldatus;

- raamatukogude fondide kasutamise piiramine (erifondide loomine, üksikute elanikkonna gruppide raamatukogu kasutamise õiguste piiramine jms.);

- piiratud komplekteerimisvõimalused (välisraamatute ja -perioodika hankimiskasutused, olemasoleva komplekteerimissüsteemi kohmakus);

- raamatukogude töövormide ja -meetodite unifitseeritus ja jäik fikseeritus;

- raamatukogude ja infoorganite tehniliste ja rakenduslike probleemide senine lahendamatus, teoreetiline läbitöötamatus.

Eesti sotsiaal-majandusliku arengu kontseptsioonides (näiteks hariduse-, looduskaitse-, haldus- jt. kontseptsioonides) ei ole määratud raamatukogude ja infoorganite kohta ja ülesandeid. Ka viimase aja Eesti arengut puudutavates käsitlustes ja publikatsioonides jääb puudu nimetatud asutuste probleemide tõsiduse teadvustamisest.

Eesti raamatukogude arengu üldpõhimõtete koostamisel on eesmärgiks teadvustada Eesti üldsusele ja valitsusele raamatukogude probleeme ja määratleda sellised arengusuunad, mis tagaks inimtegevusele soodsa sotsiaalkultuurilise keskkonna.

Raamatukogude edasine areng peab toimuma koos Eesti informatsioonilise infrastruktuuri arendamisega, samuti vastavuses majandusreformi ja haldusreformiga.

Hästi toimiv teabelevisüsteem on üks demokraatliku ühiskonna põhieeldusi. Ühiskonna kõikide majanduslike, sotsiaalsete ja poliitiliste struktuuride kindlustatus ammendava, täpse ja hõlpsasti kättesaadava teabega on sotsiaal-majandusliku arengu eelduseks.

Ühiskonna teabelevisüsteemi moodustavad: raamatukogud, spetsialiseeritud infoasutused, arhiivid, statistikaasutused, teabeagentuurid ja talitused, massiteabevahendid, kirjastused ja muud institutsioonid, mille tegevus tagatakse tehniliselt tugiettevõtetega (trükkikojad, sideasutused, arvutuskeskused, paljundusbaasid jt.).

Ühiskonna teabelevisüsteemi ühe tervikliku alamsüsteemi moodustavad raamatukogud ja infoorganid.

Raamatukogud on kogu oma olemasolu jooksul tegelnud dokumentide kogumise, töötlemise, säilitamise ja edastamisega. Raamatukogude arengu seisukohalt on informeerivate, reguleerivate, kultuuriliste jt. sotsiaalsete funktsioonide hulgas olulisemateks järgmised:

- raamatukogu tegevuse aluseks on humaansuse printsiip; süsteemi funktsioneerimise põhiprintsiibiks teabe üldkättesaadavuse põhimõte;

- igale inimesele peab olema tagatud võimalus saada teadmisi inimese senistest vaimsetest saavutustest ja kasutada neid uurimistöös, õpitegevuses, maailmapildi loomises, praktilises tegevuses, elamuste saamiseks;

- teabele võrdse juurdepääsu tagamine igale ühiskonnaliikmele olenemata tema ühiskondlikust positsioonist, haridustasemest ning ainelistest, vaimsetest või füüsilistest põhjustest tingitud erinevustest ning elukohast;

- rahvuskultuuri ja rahvusliku eneseteadvuse säilitamine ja arengu järjepidevuse tagamine ideoloogiliste, poliitiliste, religioossete piiranguteta formeeritud fondide abil;

- poliitika, majanduse, kultuuri, teaduse ja hariduse edendamine nende valdkondade jaoks vajatava informatsiooni vahendamise teel olenemata selle informatsiooni asukohast;

- raamatukogude ja infoorganite teenindusvõimaluste tutvustamine ning olemasolevate infootsivahendite kasutamisoskuse tagamine.

Eesti majanduse, kultuuri ja teaduse arengu seisukohalt on olulised universaalsed teaduslikud raamatukogud, kõrgkoolide raamatukogud, kesksed infoorganid ja erialaraamatukogud.

mis kindlustavad teabega Eestis viljeldavaid teadusalasid ja rahvamajandusharusid ning on avatud kõigile soovijaile.

Indiviidile kättesaadavuse ja tema kui subjekti arengu seisukohalt on kõige olulisem rahvaraamatukogu, mille põhiülesandeks on edendada informatsiooni vaba levikut ja inimeste infoeadlikkust, rahuldada üldist harimistarvet ja lugemisvajadust.

Rahvaraamatukogude hulka kuuluvad külade, alevite, linnade, linnaosade, valdade ja maakondade raamatukogud ning raamatukogud lastele, õpilastele, pimedatele, vangidele, sõjaväelastele, haigetele jne.).

Rahvaraamatukogu kindlustab oma tarbijaid vajaliku teabega igale lugejale kõige mugavamas vormis, ajal ja kohas. Maakonna või valla raamatukogu moodustab rändkogusid, mida antakse ajutiseks kasutamiseks erinevatele asutustele ja organisatsioonidele (haigla, vangla) või üritustele (laagrid, seminarid). Raamatukogud rakendavad oma ümbruskonna vanurite, haigete ja invaliidide koduteenindust. Selle teenusliigi rakendamine ei sõltu teenindavate arvust.

Piirkonnä rahvaraamatukogud aitavad säilitada ja arendada piirkonna ajalooliselt kujunenud subkultuure (setu, mulgi, saare, võru jt.), kogudes ja säilitades, töödeldes ja vahendades koduloolisi dokumente, luues kohalikule ainestikule tuginevaid andmebaase ja kindlustades infoga omavalitsust ning vahendades omavalitsuse dokumente lugejatele. Vastavalt piirkonna elanikkonna demograafilisele koosseisule kindlustab rahvaraamatukogu rahvuskeelse kirjandusega vähemusrahvuste kultuuriautonoomia säilimist.

Rahvaraamatukogu tagab vajaliku teabe kohalikule omavalitsusele, massilistele teaduslikele (nn. harrastusteadused) ja kultuurilistele liikumistele (rahvaluule kogumine, kodu-uurimine, muinsuskaitse, naisliikumine, religioossed ühendused jms.) sisuliseks tööks või vastavalt oma lugejate muudele huvialadele.

Elanikkonna eri rühmadele mõeldud raamatukogude fondid komplekteeritakse vastava kasutajaskonna vajadusi arvestades (eelkõige õppe-, teatme- ja ilukirjandusega ning audiovisuaal-

sete vahenditega). Eri lugejagruppide teenindamisel toetatakse psühholoogia, biblioteraapia, pedagoogika jt. eriteaduste uurimistulemustele ja arvestatakse individuaalsete sotsiaal-psühholoogiliste erijoontega.

Lasteraamatukogud tegutsevad laste arenduskeskuse, maakonna kultuurikeskuse ja rahvaraamatukogu lihe osana.

Õppeasutuse raamatukogu kindlustab õpetajaid ja õpilasi, õppejõude ja üliõpilasi õppeprotsessis ja huvitegevuses vajatava kirjanduse ja muude erialamaterjalidega ning vahendab vajalikku kirjavara ja teisi dokumente (diafilmi, heliplaadid, heli- ja videokassetid jms.). Kõrgkoolide raamatukogud lisavad nimetatule teadustöös vajalikud algdokumendid ning vahendusinfo.

Asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide erialaraamatukogude ja infotalituste eesmärgel on oma asutuse profiilile vastava infovajaduse rahuldamine, uue teabe hankimine ning vahendamine vastava valdkonna kesketest raamatukogudest ja infoorganitest.

Teadusala või rahvamajandusharu keskse erialaraamatukogu ülesannete hulka kuulub vastava valdkonna dokumentide hankimine, nende vahendamine ja andmebaaside koostamine ning nendest informeerimine. Nende põhiülesandeks on reaalse infovajaduse rahuldamine.

Universaalsed teaduslikud raamatukogud lähtuvad oma fondide formeerimisel mitte ainult reaalsest infovajadusest, vaid kindlustavad ka ühiskonna dünaamilises arengukäigus tekkivate uute infovajaduste rahuldamise.

Eesti Rahvusraamatukogu (ERR) ülesandeks on eesti raamatu (eestikeelne raamat ilmumiskohast olenemata) ja Estonica (Eesti territooriumil ilmunud, Eesti autoritelt välismaal ja Eesti kohta võõrkeeltes ilmunud) kogumine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine ning Eesti riikluse, teaduse, majanduse ja kultuuri arenguks vajalike dokumentide komplekteerimine ja kättesaadavaks tegemine. Rahvusraamatukogu ülesandeks on Eesti trükitoodangu riiklik registreerimine, rahvusbibliograafia koostamine ja avaldamine ning osalemine retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisel vastavalt raamatukogudevahelise koostöö

kokkuleppele. Veel kuulub ERR kohustuste hulka Eesti raamatukogudest vähekasutatava teaduslikku ning kultuurilist väärtust omava kirjanduse vastuvõtmine ja säilitamine. ERR täidab raamatukogunduse, bibliograafia ja informaatikaalase uurimis- ja arendustegevuse vabariikliku keskuse ülesandeid.

Parlamendiraamatukoguna on Eesti Rahvusraamatukogu ülesandeks Eesti rahvasaadikute ja riigivõimu- ning valitsusorganite töötajate kindlustamine neile vajaliku informatsiooniga.

Eesti Lasteraamatukogu ülesandeks on koguda, säilitada ja vahendada eesti lastekirjandust, olla vabariiklik lastekirjanduse keskus. Täidab laste raamatukogunduse vabariikliku arendus- ja lastekirjanduse ning laste lugemise uurimiskeskuse ülesandeid.

Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu (ETAR) on kodu- ja välismaise teaduskirjanduse raamatukogu, mille fondide kujundamisel arvestatakse Eesti Teaduste Akadeemia süsteemi vajadusi. TA Raamatukogu on TA süsteemi raamatukogude keskus. ETAR osaleb retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisel vastavalt raamatukogudevahelise koostöö kokkuleppele; registreerib TA töötajate teaduslikke töid, koostab ühiskonnateaduslike tööde aastanimestikke ning TA akadeemikute personaalnimestikke.

Tartu Ülikooli Raamatukogu ülesandeks on ülikoolis õpetatavate ning viljeldavate teadusalade kindlustamine vajaliku algsel vahendusinformatsiooniga. TÜR kogub ja säilitab Eesti trükitoodangut, eestikeelset ja Eesti-ainelist kirjandust olenemata ilmumiskohast ning keelest, eesti teadus- ja kultuurilooga seonduvat käsikirjapärandit (esmajoonel TÜ õppejõudude ja kasvandike oma); kogub ja avaldab bibliograafilist andmestikku TÜ ajaloost ja trükistest, isikkoosseisu tööde ning elu ja tegevuse kohta; vastavalt koostööplaanidele osaleb retrospektiivse rahvusbibliograafia ning erialabibliograafiade koostamises; vastavalt koostööplaanidele osaleb eesti ja rahvusvaheliste koondkataloogide koostamises; arendab raamatuteaduslikku, raamatukogunduse, bibliograafia- ja informaatika-alast uurimistööd.

Arvestades Tartu osa Eesti teaduse ja kultuuri arengus, võiks TÜ Raamatukogust kujuneda Lõuna-Eesti infokeskus, mis oleks

integreeritud rahvusvahelisse infosüsteemi.

Eesti Tehnikaraamatukogu kujundab tehnikaväljaannete erilaadide (patendid, standardid, tootekataloogid jm.) kesksed kogud; kindlustab raamatukogu- ja infoteeninduse esmajärjekorras tööstusharuvahelistel ja tehnika üldküsimumi käsitlevatel teemadel; koostab vastavaid dokumentaalseid ja faktograafilisi andmebaase; juhendab ja koordineerib tehnikaraamatukogude tegevust.

Eesti Pedagoogikaraamatukogu lähtub fondi kujundamisel üld-, kutsehariduse vajadustest; komplekteerib täielikult Eestis ilmuvat pedagoogilist ja haridusalast kirjandust. Pedagoogikaraamatukogu on üld- ja kutsehariduse raamatukogude vabariiklik keskus, mis koostab ka Eesti pedagoogikabibliograafiat.

Fõhiülesanded on koostamisel :

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogul, Fr.R.Kreutzwaldi nim. Eesti Teaduste Akadeemia Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogul, Eesti Meditsiiniraamatukogul ja Eesti Põllumajanduse Akadeemia Raamatukogul.

Raamatukogude sotsiaalsete funktsioonide täitmisel on oluliseks tingimuseks raamatukogudevaheline koostöö. Koostöö eesmärgiks on ühiste jõududega tagada:

- iga ühiskonna liikme ja institutsiooni kindlustatus teabega;

- retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamine;
- rahvuslike andmebaaside genereerimine;
- retrospektiivsete erialabibliograafiade koostamine;
- rahvuskirjanduse täieliku kogu alaline säilitamine;
- Eesti arenguks vajaliku alg- ja vahendusinfo kindlustamine;
- raamatukogunduse ja bibliograafia edasine areng.

Raamatukogu- ja infoteenindus kindlustatakse vastava ühildatava infotehnoloogia, seadmete ja andmesidevõrkude vahenditega.

Koostööst ja tehnoloogilisest ühildatavusest hoolinata säilib raamatukogude majanduslik ja juriidiline iseseisvus fondide kujundamisel, koostöö-partnerite ja -vormide valikul, si-

demete arendamisel teiste sotsiaalsete institutsioonidega. Koostöö tugineb kooperaerumisel, kusjuures arvestatakse inforessursside koostist (fond, andmepangad, teadmestu jms.), infoteenuste eripära jm. Kooperaerumine toimub nii kodu- kui välismaiste raamatukogudega. Koostöö organiseerimisel on juhtiv osa Eesti Rahvusraamatukogul.

Vabariiklik infosüsteem ei saa täita oma ülesandeid ilma automatiseeritud andmepankadeta rahvusdokumentidest (trükised, helisalvestused, filmid jne.), rahvusteadusest (teadusuuringud, teaduskeskused, teadlased jms.), majandus- ja haldusteabest, juuridilisest teabest, riiklikust statistikast, keskkonnaseisundist, sise- ja väliskaubandusest jne. Andmepangad luuakse vastavalt koostatavatele tegevusprogrammidele, milles määratakse tsentraliseeritult, detsentraliseeritult ja koordineeritult koostatavad andmebaasid.

Raamatukogude ja infotalituse vahelise koordineeritud ja kokkuleppelise koostöö eesmärgiks on, et igas Eesti maakonnas või vabariikliku alluvusega linnas on vähemalt üks raamatukogu, mis kuulub vabariigi andmevõrku ja kindlustab igale kodanikule ligipääsu kõikidele Eesti andmebaasidele.

Raamatukogude üldist juhtimist vaatamata nende ametkondlikule kuuluvusele teostab Kultuuriministeerium, kelle ülesandeks on riikliku poliitika väljatöötamine raamatukogunduse vallas, arengustrateegia ja kontseptsiooni kindlaksmääramine;

- raamatukogude tegevuse õiguslike aluste väljatöötamine;
- koostöösuundade määramine;
- raamatukogude huvide kaitsmine sotsiaalmajanduslike plaanide ja eelarvete koostamisel;
- riikliku kontrolli läbiviimine kõigi ametkondade raamatukogude osas;
- valitsuse poolt raamatukogunduse arenguks eraldatud vahendite jaotamine ja nende kasutamise kontroll.

Juhtimisprobleemide lahendamiseks ja raamatukogude tegevuse koordineerimiseks vabariiklikul tasandil luuakse vastav nõukogu.

Piirkondlikult juhib raamatukogude tegevust kohalik oma-

valitsus tema juures asuva raamatukogunõukogu kaudu.

Raamatukogude juhtimisel on aluseks raamatukoguseadus ja muud reglementeerivad õiguslikud ja normatiivdokumendid ja meetodikakeskuste juhendid.

Ühiskondliku organisatsioonine kaitses raamatukogude, raamatukogu- ja infotöötajate huve Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu.

Riigi täielikul finantseerimisel on vabariikliku tähtsusega universaalsed ja kesksed erialaraamatukogud.

Riigi aastaeelarves määratakse maakonna-, valla-, linna- ja teiste rahvaraamatukogude toetuseks vähemalt sama suur summa kui omavalitsuse poolt määratud.

Riigi poolt finantseeritakse sihtprogrammid vabariikliku tähtsusega andmepankade loomiseks, teadusuuringute tegemiseks, kirjastustegevuseks, tehnovahendite muretsemiseks, raamatukogude ehitamiseks jne.

Kõigile omaalgatuslikele raamatukogudele, mis täidavad avalike raamatukogude ülesandeid, kindlustatakse csaline finantseerimine riigieelarvest raamatukogu nõukogu ettepanekul.

Lisaks eelarvelisele finantseerimisele võivad raamatukogud ise hankida vahendeid lepingute, teenuste jms. abil. Riiklike raamatukogude ja infoasutuste süsteemi poolt osutatavad tasuta teenused on kindlaks määratud. Tasuliste teenuste hind ei tohi saada takistuseks teabe kättesaamisel.

Kirjandus

1. Eesti raamatukogude arengukontseptsioon (ERAK): Projekt. Tallinn, 1990. 35 lk.
2. Eesti raamatukogude arengukontseptsioon: Projekt: (Alternatiivvariant.) Tallinn, 1990. 13 lk.

ERÜ JA IFLA

Alates 1928. aastast on Raamatukogühingute Rahvusvaheline Föderatsioon (IFLA) korraldanud aastakonverentse. Pikem vahe tekkis 1939. kuni 1947. aastani, mil Euroopat haaranud sõda takistas igasugust normaalset rahvusvahelist suhtlemist. IFLA asutati 1927. aastal 15 riigi raamatukogühingu poolt. Tänapäeval on ta muutunud tõeliseks rahvusvaheliseks organisatsiooniks, milles oli 1989. a. lõpul 1228 liiget 129 riigist. Kuuekümnendatel aastatel olid IFLA seksioonide ja töögruppide tegevuses aktiivsed peamiselt Lääne-Euroopa riigid. Kaheksakümnendatel aastatel kuulub IFLA-sse liikmeid kõigest maailmajagudest. 26 % liikmeskonnast on arengumaadest.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu astus IFLA liikmeks 1929. aastal. On teada, et 1930. aastal võttis ERÜ esindaja Richard Antik osa Stokholmis toimunud aastakonverentsist.

ERÜ tegevuse katkedes (1940-1987) jäi ta organisatsioonine kõrvale ka IFLA tööst. Rahvusvahelised kontaktid jätkusid üksikute raamatukogude ja isikute kaudu. Neid raamatukogutöötajaid, kellel on olnud võimalus osa võtta IFLA aastakonverentsidest või seksioonide tööst on Eestis alla kümne: Ivi Tingre (1964, 1966, 1967, 1969, 1971), Laine Peep (1968, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1976, 1977, 1978, 1979), Maie Gross (1972, 1974), Kaljo Veskimägi (1973), Mare Lott (1974), Ivi Eenmaa (1981, 1986, 1987, 1988, 1989) ja Evi Rannap (1989).

Laine Peep oli valitud 1977. a. ülikooliraamatukogude seksiooni alalise komitee liikmeks. Ivi Eenmaa valiti 1987. aastal teadusraamatukogude seksiooni alalisse komiteesse. Seksioonide ja töögruppide kaudu toimub IFLA alaline töö uuringute läbiviimisel, mitmesuguste programmide ellurakendamisel, diskussioonide läbiviimisel, trükiste ettevalmistamisel ja avaldamisel. Ettekannetega on IFLA aastakonverentsidel esinenud Laine Peep ja Ivi Eenmaa.

1989. aasta 1. jaanuarist kuulub ERÜ taas IFLA liikmeskonda. Baltimaadest on oma liikmeseisundi taastanud ka Läti Raamatukoguühing. IFLA liikmel on õigus saada IFLA trükiseid, osaleda kahe sektsiooni töös, võtta osa aastakonverentsidest, seminaridest, diskussioonidest. Seda kõike muidugi sel juhul, kui suudetakse tasuda iga-aastane liikmemaks (meil 600 Hollandi kuldnat).

1989. aastakonverentsil olid pärast ligi viiekümneaastast vaheaega jälle esindatud Eesti ja Läti raamatukoguhoidjate ühingud hääleõiguslike liikmetena. Eestit esindasid Eesti Rahvusraamatukogu direktor Ivi Eenmaa ja ERÜ juhatuse esinaine Evi Rannap. Lätist oli IFLA kongressil Läti Raamatukoguühingu esimees Aldis Ābele.

Nõukogude Liidu delegatsiooni kuulus 8 liiget, kes olid NSVL Kultuuriministeeriumist ja Lenini-nimelisest NSVL Riiklikust Raamatukogust. Suurriigi esindamiseks oli see delegatsioon armetult väike. Meie lähematest naaberriikidest Soomest ja Rootsist võtsid konverentsist osa ligi 50-liikmelised delegatsioonid, USA-st oli 200 osavõtjat.

Alates 1966. aastast on IFLA aastakonverentsid pühendatud mingile üldteemale*. 1989. aastal Pariisis toimunud 55. konverentsi teemaks oli: "Raamatukogud ja informatsioon eilises, tänases ja homses majanduses". Küsimusele "Kui palju maksab informatsioon?" püüti vastust leida ettekannetes ja aruteludes. Ilmnes, et ka arenenud ja rikastes maades on probleeme moodsa infotehnoloogia rakendamisel, kuna see nõuab suuri kulutusi. Informatsiooni väärtus ja raamatukogude osa info vahendamisel ei ole ühiskonnas alati küllalt arusaadav ja tunnetatav. Arvutitehnoloogia kasutamine on kallid ning see on tinginud tasulise infoteeninduse raamatukogudes. Üldseisukohana jäi aga kõlama, et maksulist teenindust ei tohi rakendada traditsiooniliste raamatukogutöö vormide puhul.

IFLA president Hans-Peter Geh oli oma avakõne aluseks võtnud Prantsuse revolutsiooni idee "Vabadus! Võrdsus! Vendlus!", mida ta tõlgendas tänapäeva raamatukogunduse vaatenur-

* Vt. lisa

gast. Ta pidas inimõiguste seisukohalt väga tähtsaks võrdseid võimalusi info saamiseks. Vabadus väljendub tema arvates vabas ja tõketeta infovahetuses nii üksikisikute kui riikide vahel, iga inimese mõtte- ja sõnavabaduses. Vendluses nägi H.-P. Geh kõigepealt arenenud tööstusmaade abi arengumaade raamatukogunduse arendamisel.

Kui erinev on riikide arengutase kaasaegse infotehnoloogia rakendamisel, ilmnes selgesti Euroopa Patendiameti asepresidendi Jacques Micheli ettekandest. Ta esitas andmed automatiseeritud andmebankade jagunemisest erinevate riikide vahel: 56% nendest asub USA-s, 27% Euroopas, 15,6% Jaapanis ja 1,4% ülejäänud maailma riikides.

Infotehnoloogia kõrge tase oli demonstreeritud näitusel "INFO 89", kus ligi 180 firmat eksponeerisid infosüsteeme, mөөblit, infotehnika vahendeid - kõike, mida vajab tänapäeva raamatukogu. Selle taustal jäi eriti kõrvu ühe aafriklanna sõnavõtt infotehnoloogia sektsioonis, kus ta ütles, et neile ei ole vaja moodsaid seadmeid, vaid raha raamatute ostmiseks. Ja kui Nepali esindaja kurtis, et neil on isegi selliseid raamatukogusid, kus ei ole ühtki kirjutusmasinat, siis sai päris selgeks, missuguste riikide hulka me tehnilise taseme poolest kuulume. Hariduse, raamatukoguteaduse, rahvusraamatukogude ja muude raamatukogunduse probleemide käsitlemine sektsioonides ja ümarlauavestlustes tõestas aga meile, et eesti raamatukogunduses on palju sellist, millega võime julgesti arenenud maa-de hulka minna ja nendel teemadel rääkida.

Huvi Eestimaa vastu oli suur. Pariisi konverentsi ajal ühendasid Balti riikide rahvad oma käed Balti ketiks. See sündmus leidis elavat vastukaja nii Prantsuse televisioonis kui ajakirjanduses. Paljud osavõtjad huvitusid vestlustes meiega kõigepealt poliitilisest olukorrast, alles seejärel raamatukogunduse probleemidest Eestis. Suur oli huvi ka Eesti Rahvusraamatukogu ja tema uue hoone vastu. Õnneks oli Ivi Eenmaal küllaldaselt fotomaterjali uusehituse kohta.

Huvi ja tähelepanuga suhtusid Eesti probleemidesse IFLA president Hans-Peter Geh ja peasekretär Paul Nauta, kelle juur-

de vestlusele olime koos Ivi Eenmaaga palutud. Samasugust tähelepanu osutati ka Läti RÜ esimehele Aldis Ābelele.

IFLA 55. konverents häämmastas oma hiiglaslikkusega. Pariisi Kongresside Palee, kus konverents toimus, on tohutu hiigelmaja, kus kõrvuti konverentsisaalide ja auditooriumidega olid kauplused, restoranid, kohvikud, baarid, posti- ja infotalitused jpm. Selles hoones ei tundunudki 1200 osavõtjat 100 erinevast riigist väga suure huljana. Lisaks osavõtjatele olid konverentsi ja näituse korraldamisega seotud ligikaudu 1000 töötajat. Kokku toimus umbes 100 istungit erinevates sektsioonides, komiteedes, ümarlaur vestlustes jm.

Kahe inimese jõud jäi väheseks, et kõigest osa saada. Kuulmata jäänud ettekandeid oli muidugi võimalik trükisõnas lugeda. Eriti pingeline oli Ivi Eenmaa tegevus. Lisakohustusi tõi kaasa teadusraamatukogude sektsiooni alalise komitee töö, dokumentide ettevalmistamine, edasise tegevuse kavandamine. Peale selle töö rahvus- ja parlamendiraamatukogude sektsioonides. Evi Rannap osales hariduse- ja infotehnoloogia sektsioonide istungitel.

Kogu konverents ei jäänud muidugi ühe palee seinte vahele. Oli võimalik tutvuda Pariisi raamatukogudega, võtta osa väljasõidust, linnaekskursioonidest, käia näitustel ja muuseumides.

Prantsusmaa, kus 1989. a. tähistati suurejooneliselt revolutsiooni 200. aastapäeva, on rajamas raamatukogunduses sajandi ehitust. Ehitatakse uut "Bibliothèque de France", mille maketti näidati konverentsil.

Seine'i kaldale püstitatavat hoonet piiravad neli läbi paistvat 100 m kõrgust torni, mida iseloomustati lausega "ehitis on avatud nagu raamat". Prantsusmaa haridusminister Lionel Jospin ütles IFLA 55. konverentsi lõpetamisel oma kõnes, et Prantsusmaal suurendatakse dotatsiooni ülikooliraamatukogudele ja luuakse kõiki raamatukogusid esindav raamatukogunõukogu ning Prantsusmaa Rahvusraamatukogu muutub rahvusliku ja rahvusvahelise raamatukoguvõrgu südameks. Küsimus "Mis maksab informatsioon ja raamatukogu?" ei tulnud kõne alla seoses uue prantsuse rahvusraamatukoguga. Prantsusmaa riigijuhid peavad tähtsaks

raamatukogude osa kultuuri, teaduse, majanduse ja poliitika arengus. Meie väikeses Eestis on eriti tähtis valitsusjuhtidele selgitada, missugune hindamatu varasalg on iga raamatukogu meie rahvuskultuuri säilitamise seisukohalt, iseseisva Eesti Vabariigi infosüsteemi loomise seisukohalt.

Kohtumised ja vestlused IFLA aastakonverentsil on aidanud laiendada ERÜ rahvusvahelisi sidemeid. Otsene tulu nendest seisneb peamiselt meie liikmeskonnale õppimis- ja kogemuste saamise võimaluste andmises. Ei toni käed rüpes oodata, millal me oleme nii jõukad, et suudame muretseda kõik kaasaegsed tehnikavahendid. Kõigepealt tuleb meil oma teadmiste taset tublisti tõsta ja silmaringi avardada. Pärast IFLA Pariisi-konverentsi on ERÜ-le pakkunud edasist koostööd Inglismaa Raamatukoguassotsiatsioon, mille 3-liikmeline delegatsioon käis 1990. a. juunis Eestis ja Lätis. Kontakte on algatanud Austria Raamatukoguhoidjate Ühing. Ameeriklased on avaldanud soovi 1991. aastal organiseerida Moskvas, Leningradis ja Tallinnas ühisseminar teemal "Kriitiline mõtlemine raamatukogunduses". Meie tugevaks toeks on Soome Raamatukoguühing, kelle abil on juba paljud ERÜ liikmed Soome raamatukogude tööga tutvunud.

Väga oluliseks peame ka Eesti ja Rootsi raamatukoguühingute tihedamat koostööd. Juba 30-datel aastatel täiendasid meie raamatukogutöötajad oma teadmisi ja kutseoskusi Rootsis.

1991. aastal korraldatakse IFLA konverents Moskvas. Enne ja pärast aastakonverentsi korraldavad sektsioonid oma seminare teistes linnades. Eesti Rahvusraamatukogu on planeeritud 1991. aastal eelseminari läbiviimise kohaks. Asjaolu, et IFLA juhtkond valib konverentsiürituste paigaks Eesti, on meie ühingule ja kõigile raamatukogutöötajatele auks.

Kirjandus

IFLA: Fakten & Charakteristika. S.l., 1987. 32 S.

IFLA AASTAKONVERENTSIDE TEEMAD ¹

- 1966 (Haag): Raamatukogud ja dokumentatsioon
- 1967 (Toronto): Raamatukoguteenindus laiaulatuslikus piirkonnas
- 1968 (Frankfurt /M.): Raamatud ja raamatukogud industriaalühiskonnas
- 1969 (København): Raamatukogundusharidus ja -teadus
- 1970 (Moskva): Lenin ja raamatukogud
- 1971 (Liverpool): Kutseühingud raamatukogudes
- 1972 (Budapest): Lugemine muutavas maailmas
- 1973 (Grenoble): Universaalne bibliograafiline arvestus
- 1974 (Washington): Raamatukogutöö rahvuslik ja rahvusvaheline planeerimine
- 1975 (Oslo): Raamatukogude rahvusvahelise koostöö tuleviku suunad
- 1976 (Lausanne): IFLA
- 1977 (Brüssel): Raamatukogud kõigile: ühtne teabe-, kultuuri- ja haridusmaailm
- 1978 (Strbské Pleso): Trükiste üldkättesaadavus
- 1979 (København): Raamatukoguseadusandlus
- 1980 (Manila): Raamatukogude ja infosüsteemide areng
- 1981 (Leipzig): Rahvuskeskuste osa rahvusraamatukogude arengus ja raamatukogude rahvusvahelises koostöös
- 1982 (Montreal): Raamatukoguvõrgud
- 1983 (München): Raamatukogud tehnoloogilises maailmas
- 1984 (Nairobi): Rahvusliku arengu info teeninduse baas
- 1985 (Chicago): Raamatukogud ja informatsiooni üldkättesaadavus
- 1986 (Tokyo): Raamatukogunduse perspektiivid 21. sajandi künnisel
- 1987 (Brighton): Raamatukogud ja info teenindus muutavas maailmas
- 1988 (Sydney): Inimesed, raamatukogud, informatsioon

1989 (Pariis): Raamatukogud ja informatsioon eilses, täna-
ses ja homses majanduses

EDASPIDISED KOKKUTULEKUD

1990 (Stockholm): Raamatukogud: informatsioon teadmiste
teenistuses

1991 (Moskva): Raamatukogud ja kultuur: nende vahetõrge

1992 (New Delhi): Raamatukogu ja infopoliitika perspektiiv-
vid

1993 (Barcelona)

1994 (La Habana)

1. IFLA : Directory 1990/91. S.1., 1990. 226 pp.

KALLID KINGITUSED EESTI RAAMATUKOGUDELE

Juba teist aastat on Eesti raamatukogudesse saabunud väärtuslikke raamatusaadetisi Kanadast, Rootsiist, Inglismaalt, USA-st, Austraaliast jm. Seetõttu on nüüdseks neljas suuremas raamatukogus - Eesti Rahvusraamatukogus, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogus, Tartu Ülikooli Raamatukogus ning Fr.R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus eesti pagulas kirjandust küllaltki esinduslikul hulgal. Rõõmustab, et jõudsalt on saadetud lisa ka maakonna- ja külaläraamatukogudele, st. raamatud jõuavad autorite mängu- ja koolipaikadesse, nende inimeste kätte, kes pagulasest kirjanikku veel mäletavadki ja poleks ilial uskunud, et saavad ise nende loominguga tutvuda.

Lahutamatu osa eesti kirjandusest on jõudnud kodumaale tänu paljudele raamatuannetajatele, pakkijatele, väljasaatjatele ja veel tervele reale vaevanägijatele, keda me ei teegi, kuid kelle tänuväärne töö rikastab meie kultuuri varamuid.

Alljärgnevalt täname kõiki üksikisikuid, organisatsioone ja asutusi, kelle kohta on õnnestunud andmeid hankida. Täname ka Eesti raamatukogude vahetuspartnereid välisriikides. Vabandagu need, kelle nimesid me seekord ei tea nimetada.

SUUR AITÄH KÕIGILE!

Endel Ainsaar (Kanada) - ERR, Pärnu linn

Silvia Airik-Priuhka (Rootsi) - TÜR

Ervin Aleve (Kanada) - ERR

Liidia Altosaar-Pekku (Austraalia) - KMAR

Aade Ambre (USA) - TÜR

Leelo Andrés (Rootsi) - ETAR

Matti Anniko (Rootsi) - TÜR
 Ilmar Arens (Rootsi) - TÜR
 Eralt Art (Rootsi) - TÜR
 Endel Aruja (Kanada) - ERR, ETAR, TÜR, KMAR, TTÜR, rahvaraa
 matukogud
 Karl Aun (Kanada) - ETAR, TÜR
 Svea-Reet Bergman (Rootsi) - ERR
 Pr. Bolokon (Rootsi) - rahvaraamatukogud
 Helmi ja Heiki Ehasalu (Kanada) - Rakvere
 Salme Ekbaum (Kanada) - TÜR
 Hartvig Engso (Rootsi) - Emmaste
 Heiner Erendi (Rootsi) - Rakvere
 Hellar Grabbi (USA) - ETAR, TÜR, KMAR, Tartu linn
 Juhan Grabbi (USA) - ERR
 Maurice Goutt-Liiv (Prantsusmaa) - ERR
 Ivar Grunthal (Rootsi) - TÜR
 Friedrich Gübel (Kanada) - Koeru (Paide)
 Cornelius Hasselblatt (Saksa LV) - KMAR
 Are Helbemäe (Inglismaa) - ERR
 Endla Hielo (Rootsi) - Nõmme (Tallinn)
 Rein Holsmer (Kanada) - ERR
 Vambola Hurt (Rootsi) - KMAR
 Aita Illison (Rootsi) - ETAR
 Ivo Ago Iliste (Rootsi) - ETAR
 Maie ja Juku Ilves (Kanada) - ETAR
 Leida Isberg (Kanada) - Rakvere
 Ivar Ivask (USA) - TÜR, KMAR, Rõngu (Tartumaa)

Hille ja Valdar Jaanusson (Rootsi) - TÜR
 Ilmar Jaks (Prantsusmaa) - TÜR, Tartu linn, Saaremaa
 Rudolf Jalakas (Rootsi) - TÜR
 Hilja Jukkum (Kanada) - ETAR
 Reet Jukkum (USA) - ETAR
 Heino ja Ellen Jõe (Kanada) - ETAR
 Elmar Järvesoo (USA) - ERR
 Renate Kaasik (Rootsi) - ETAR
 Bernard Kangro (Rootsi) - ERR, TÜR, KMAR, Võru
 Inga Kann-Siirak (Rootsi) - ETAR
 Erich Karjel (Rootsi) - Tõhela (Pärnu)
 Leo Karlov-Kaagjärvi (Austraalia) - ERR
 Urve Karuks (Kanada) - ETAR
 Harald Keiland (Rootsi) - TÜR, KMAR, Tartu linn
 Arnold Kilk (Rootsi) - Otepää (Valga)
 Evi Kilu (Kanada) - Rakvere, Saaremaa
 Enno Klaar (Rootsi) - ETAR, KMAR, Tartu linn
 Raimond Kolk (Rootsi) - ETAR, TÜR, KMAR, Valga, Võru
 Leo Koobas (Kanada) - ERR
 Peep Koort (Rootsi) - TÜR
 Mr. ja Mrs. H. Korre (Kanada) - Rakvere
 Lembit Kriisa (Rootsi) - ERR, ETAR
 Hilja Kukk (USA) - TÜR
 Boris Kuil (Kanada) - Valga
 Alfred Kurlents (Kanada) - ETAR
 Viktor Kõressaar (USA) - ETAR, KMAR
 A. Kõrge (Rootsi) - TÜR

Kaljo Käbrik (Rootsi) - rahvaraamatukogud
 Juta Kübarsepp (Kanada) - Loksa, Jõelähtme (Harjumaa)
 Ilmar Külvet (USA) - ETAR
 Ilmar Laaban (Rootsi) - KMAR
 Ilona Laaman (Rootsi) - TÜR, KMAR
 Rudolf Lall (Kanada) - ERR
 Terhikki ja Antti Lange (Soome) - Tartu linn
 Helmi Leis (Rootsi) - ERR, Tallinn
 Ingrid Leis-Rink (Kanada) - ERR
 Kalju Lepik (Rootsi) - ETAR, KMAR
 Eva Lille (Soome) - ERR
 Harry Lindström (Rootsi) - Kaberneeme (Harju)
 Aleksander Loit (Rootsi) - ETAR
 Karin Luts (Rootsi) - KMAR
 Helinä ja Rein Marandi (Rootsi) - TÜR, Tartu linn
 Leida Marks-Viikmann (Kanada) - Rapla
 Roman Marley (Kanada) - ERR
 Helle Martin (USA) - ERR, Võru
 Albert Meerik (Rootsi) - TÜR, TTÜR
 Marju Mikiver (Rootsi) - TÜR
 Toivo Miljan (Kanada) - TÜR
 Addold Mossin (Rootsi) - TÜR
 Anna Murdoch (USA) - ERR
 Meemo Mäelo (Rootsi) - ERR
 Arvo Mägi (Rootsi) - ERR, ETAR, TÜR, KMAR
 Julius Mägiste perek. (Rootsi) - TÜR
 Tapio Mäkeläinen (Soome) - KMAR

Emilie Mäkinen (Soome) - ERR
 Eila Mälk (Rootsi) - ERR
 Halliki Mälk (Rootsi) - KMAR
 Harri Mürk (Kanada) - ETAR
 Valli ja Arvo Naelapea (Kanada) - ETAR
 Gunnar Neeme (Austraalia) - KMAR
 Erika Niivanka (Soome) - Tartu linn
 Elin Nõmmik (Rootsi) - ERR, TÜR, Tallinn
 Helga ja Emm Nõu (Rootsi) - ERR, ETAR, TÜR, KMAR
 Felix Oinas (USA) - ETAR, TÜR, KMAR
 Hannes Oja (Kanada) - ERR, ETAR, TÜR, TTÜR, Tartu linn, Rak-
 vere
 Tarmo Oja (Rootsi) - KMAR
 Uno Oja (Rootsi) - ERR, TÜR
 Elmar Ojaste (Rootsi) - ERR, ETAR, TÜR
 Ilmar Olesk (Rootsi) - TÜR
 Helene Paabor (Rootsi) - ERR, Otepää
 Linda Pakri (Kanada) - TÜR
 Laine Pant (Kanada) - ETAR
 Tõnu Parming (Kanada) - ERR
 Ellen Parve-Valdsaar (USA) - TÜR
 Linda Petruolionis (Inglismaa) - Rakvere
 Elmar Pettai (Rootsi) - KMAR, Tartu linn
 Taimi Proos (Kanada) - KMAR
 Jaan Puhvel (USA) - ERR, ETAR, TÜR
 Siiri Puust (USA) - ERR, TÜR, Tartu linn
 Sigrid Põdrus (Rootsi) - Häädemeeste (Pärnumaa)

Miljande Färtma-Lipp (Rootsi) - Emmaste (Hiiumaa)
 Raimo Raag (Rootsi) - ERR, ETAR, KMAR
 Aleksis Ranrit (USA) - KMAR
 Mai Raud (Rootsi) - KMAR
 Maimu Raudsepp (USA) - Tartu linn
 Harry Raudvee (Inglismaa) - Rakvere
 Toivo Raun (USA) - ETAR
 Alur Reinans (Rootsi) - ERR, ETAR, KMAR
 Lembitu Reio (Rootsi) - TÜR
 Ada Reose (Rootsi) - Saaremaa
 Evald Rink (USA) - KMAR
 Anni Roop (Rootsi) - Tartu linn
 Fr. Rõõmusmägi (Rootsi) - Tallinn
 Gustav Ränk (Rootsi) - KMAR
 Paul Saagpak (USA) - Saaremaa
 Eugenia Saaretek (Rootsi) - Kärđla (Hiiumaa)
 Karin Saarsen (Rootsi) - ETAR, TÜR
 Hugo Salasoo (Austraalia) - ERR, ETAR, TÜR, KMAR
 Vello Salo (Kanada) - ERR, ETAR, TÜR, KMAR
 Erik Schönberg (Rootsi) - ERR, rahvaraamatukogud
 Eda Sepp (Kanada) - ETAR
 Reino Sepp (Rootsi) - ETAR
 Vello Sermat (Kanada) - TÜR
 Reet Simmul (Austraalia) - TÜR
 Vello Soots (Kanada) - ETAR
 Roland Stöhl (Rootsi) - Rakvere
 Ilmar Sulg (Norra) - TÜR
 Juta Zacharski-Vaska (USA) - Rakvere

Rein Taagepera (USA) - ERR, ETAR, TÜR
 Endel Talve (Kanada) - Võru
 Ilmar Talve (Soome) - ERR, KMAR
 Leonhard Tamberg (Kanada) - ERR
 Heino Taremäe (USA) - TÜR
 Artur Tarmet (Rootsi) - Otepää (Valga)
 Artur Taska (Rootsi) - ERR, ETAR
 Eduard Taska (Rootsi) - TÜR
 Valter Tauli (Rootsi) - KMAR
 Kuno Thomasson (Rootsi) - TÜR
 Elin Toona-Gottschalk (USA) - ETAR
 Endel Tulving (Kanada) - TÜR
 Heino Tuulmaa (Kanada) - ERR
 Liidia Tuulse (Rootsi) - ETAR, KMAR
 Romil Tõnisberg (Rootsi) - ERR, rahvaraamatukogud
 Pr. Tõnismäe (Rootsi) - ERR, rahvaraamatukogud
 Lillian Tõnisson (Kanada) - ERR
 Reljo Ugur (Rootsi) - TÜR
 Valev Uibopuu (Rootsi) - ERR, TÜR, KMAR, Valga, Võru
 Aksel Vaigur (Rootsi) - Tartu linn
 Andres Vainumäe (Saksa LV) - ERR
 Leida ja Lauri Valk (Rootsi) - Kärdla (Hiiumaa)
 Jean Valsiner (USA) - ERR
 Lauri Vaska (USA) - Rakvere
 Richard Vesi (Kanada) - ERR
 Salme Vesi (Kanada) - Võru
 Arno Vihalemm (Rootsi) - KMAR

Johannes Vihma (Kanada) - ERR, rahvaraamatukogud
Kaarel Viirelaid (Rootsi) - Pärnu
Jüri Viiroja (USA) - Tartu linn
Ants Viirsalu (Rootsi) - KMAR
Valdemar Vilder (Austraalia) - KMAR
Marta Ōun (Rootsi) - ETAR
Perek. Ōunapuu (Rootsi) - ERR

Ajalehtede ja ajakirjade toimetused

ajaleht "Eesti Päevaleht" (Rootsi) - TÜR, rahvaraamatukogud
ajaleht "Teataja" (Rootsi) - TÜR, KMAR
ajakiri "Estonia" (Hamburg) - KMAR
ajakiri "Rahvuslik Kontakt" (Rootsi) - KMAR
ajakiri "Side" (Rootsi) - KMAR

Asutused ja organisatsioonid

Eesti Arhiiv (Austraalia) - KMAR
Eesti Arhiiv USA-s - Tartu linn
Eesti Kirjanike Kooperatiiv (Rootsi) - KMAR
Eesti Kultuuri Koondis (Rootsi) - rahvaraamatukogud
Eesti Maakondlik Esinduskogu, esimees Johannes Vihma; raamatu-
toimkonna esimees Endel Ainsaar (Kanada) - rahvaraamatu-
kogud
Mulkide Selts, vanem Johannes Vihma (Kanada) - Viljandi

Saarlaste Ühing, esimees Voldemar Gustavson (Kanada) - Saaremaa

Tartlaste Selts, esinaine Laine Koost (Kanada) - Tartu linn, Tartumaa

Valgamaalaste Selts, esimees Leonhard Tamberg (Kanada) - Valga

Virulaste Koondis, esimees Kalju Tori (Kanada) - Rakvere

Võrulaste Koondis, esimees Leo Puurits (Kanada) - Võru

Ehatare raamatukogu (Kanada) - KMAR

Kaplinna Eesti Selts - KMAR

EELK Toronto Vana Andrese Piiskoplik Kogudus - KMAR

Tartu Instituut (Kanada) - KMAR, rahvaraamatukogud

Toronto Public Library - KMAR

Väliseesti Muinsuskaitse Selts Inglismaal - rahvaraamatukogud

Raamatukogude nimede lühendid, kes on saanud sihtannetusi:

Eesti Rahvusraamatukogu - ERR

Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu - ETAR

Tartu Ülikooli Raamatukogu - TÜR

Fr.R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu - KMAR

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu - TTÜR

Rahvaraamatukogud on esitatud vastava kohanimega

1. juuli 1990. a.

Kokku seadnud Tiiu Valm

PILK PEEGLISSE

California

Raamatukogude Assotsiatsiooni ja California Raamatukoguhoidjate Ühingu

AMETIALASE VASTUTUSE DEKLARATSIOON ¹

SISSEJUHATUS

Vaba ja demokraatliku ühiskonna ning õiglaselt juhitava valitsuse olemasolu sõltub järgmise põhimõtte tunnistamisest: kohtumõistmine rajaneb seadustel, mille põhiluseks on üksikisiku väärikuse austamine ning iga inimese võime mõistuse abil ennast juhtida. Igal inimesel on õigus eksistentsile vabalt valitud motiividel, elule, vabadusele ja õnnele. See tõttu on igal inimesel õigus saada takistamatult moonutamata teavet ükskõik mis alalt.

Raamatukoguhoidjatel² on täita tähtis roll ühiskonna püsimisel ja üksikisiku vabaduse tagamisel, sest nende hooleks on juurdepääs inimkonna kogutud teadmistele ja teabele. Neil lasub kohustus teha igale üksikisikule kättesaadavaks kõige erinevamad teabed ja seisukohad, kaasa arvatud need, mis on mittetraditsionaalsed või enamuse seas ebapopulaarsed. Samuti on nad kohustatud igale inimesele andma olemasoleva teabe kogu ulatuses. Kuigi raamatukoguhoidja ei pea toetama iga tarvitamiskõiblikku mõtet või selle esitust, oleks tema poolt ebaeetiline rõhutada teavet, mis viib isikliku, moraalilase, poliitilise või esteetikaalase tõekspidamiseni, või seda tõekspidamist ennast, esitades neid kogu saadaoleva teabena.

Raamatukoguhoidja vastutab elukutse ja ametialaste nõuete arengu eest.

Ametiülesandeid täites on raamatukoguhoidjal vaja esineda mitmes rollis, mis nõuab paljude keeruliste ülesannete lahendamist. Iga ettetulevat olukorda pole võimalik ette näha, ent alati peab juhinduma eetilistest põhimõtetest. Nende põhimõtete raames peab raamatukoguhoidja julgelt ja tulevikkunägevalt olema võimeline ja valmis kohandama raamatukoguhoidja töö spetsiifilist iseloomu vastavalt muutuvatele ühiskondlikele suhetele.

1. PÕHIMÕTE

Raamatukoguhoidja peab aitama tagada ametiau ja ametialast kompetentsust.

Eetilised kaalutlused:

1-1 Raamatukoguhoidja peab lugejate teabesoove tõsiselt võtma; inimestel on õigus oodata teabeteenuste vahendajailt ausust ja kompetentsust; raamatukoguhoidjatena võivad töötada vaid need, kes vastavad selle elukutse esindajate poolt kehtestatud nõuetele.

1-2 Ei tohi lubada, et inimestega tegeleksid need, kellel pole õigust olla raamatukoguhoidja kas vajaliku hariduse puudumise, puudulike eetiliste põhimõtete tõttu või teistel põhjustel. Raamatukoguhoidja, kes soovitab kedagi vastavasse õppeasutusse või tööle, peab olema kindel soovija sobivuses selleks elukutseks või ametikohale.

1-3 Raamatukoguhoidja kindel kohustus on kaasa aidata teabeteenindusega seotud ametiteks vajaliku hariduse pidevale edasiarendamisele kõigil tasandil.

1-4 Kui raamatukoguhoidja suunab tema poole pöördunud lugeja kolleegide juurde, peab ta temaga edaspidigi olema otseses kontaktis, omama ülevaadet probleemi lahenduskäigust ning on ametialaselt vastutav lõpptulemuse eest.

1-5 Ühiskonna huvide edendamiseks ei tohi raamatukoguhoidjatena töötada ebakompetentsed inimesed, samuti ei tohi ilma põhjuseta piirata raamatukoguhoidjate liikumisvabadust.

1-6 Raamatukoguhoidja peab kinni pidama tema elukutsele esitatavatest kõrgetest nõuetest ning nõudma seda ka kolleegi-

delt.

1-7 Selleks, et ühiskond suhtuks usaldusega raamatukoguhoidjate teenetesse, tuleb kujundada elukutse head mainet. Raamatukoguhoidjate käitumine peab inimestesse sisendama usku elukutse esindajate aususesse ja oskustesse. Tuleb püüda vältida ametialast, ka näivat, ebakorrektsust. Viimast ei tohi tõlgendada inimese välimuse või elustiili kohta käivana.

1-8 Ametiauhoidjate säilitamiseks on oluline, et raamatukoguhoidjate ebakorrektsust käitumist analüüsib ja võtab vastavad meetmed tarvitusele komisjon, mis ideaaljuhul koosneb nii raamatukoguhoidjatest kui ka isikutest, kes ei ole selle elukutsega seotud.

1-9 Ametiauhoidjate kaitsmise nimel ei tohi elukutse esindajaid säästa objektiivselt eksimuste analüüsist. Niisugustel juhtudel on eesmärgiks parandada kolleegi tööd ja seeläbi kaasa aidata inimeste paremale teenindamisele. Eetilise käitumise välis- tab kolleegi oletatava eksimuse puhul selle varjamise.

2. PÕHIMÕTE

Raamatukoguhoidja peab kaasa aitama raamatukogude, nende süsteemide ja oma elukutse arengule ja täiustamisele.

Eetilised kaalutlused:

2-1 Tingituna muutustest inimsuhetes ja inimestega tegelevate asutuste eripärast, tuleb raamatukoguhoidja elukutset pidevalt täiustada. Selles peavad osalema kõik raamatukoguhoidjad.

2-2 Hariduse ja töökogemuste tõttu on raamatukoguhoidjad pädevad tajuma vajakajäämisi teabele juurdepääsus ning nad oskavad neid korrigeerida. Seetõttu peavad nad osalema niisuguste kavade, ka seadusandlike, väljatöötamises ja toetamises, mille eesmärk on muuta paremaks raamatukogude tööd, nendes osutatavaid teenuseid, samuti keskkonda, milles nad eksisteerivad.

2-3 Raamatukoguhoidjad peavad olema ausad, ametialaselt viulunud ja pühendunud raamatukogutöö täiustamisele. Seega peab

raamatukoguhoidja kaasa aitama niisuguste tööalaste nõuete kehtestamisele, mis püüavad ametioskuste latti ülespoole tõsta.

2-4 Tähtis osa elukutse täiustamisel on täita pidevõppel loengute, konverentside, seminaride ja kursuste (workshop) vormis. Raamatukoguhoidja peab kasutama olemasolevaid võimalusi pidevõppeks ja rakendama isiklikke kogemusi kolleegide harimiseks. Üks tee selle, nagu ka teiste selle põhimõttega seotud kohustuste täitmiseks on aktiivne osavõtt kutseühingutest.

2-5 Raamatukoguhoidjatel lasub kohustus püüda muutuvaid ühiskondlikke tingimusi arvestades pidevalt kohandada oma ametiülesandeid neile vastavaks. See hõlmab kursisolekut teabealaste probleemide ja tehniliste võtetega erialase kirjanduse abil.

3. PÕHIMÕTE

Raamatukoguhoidja peab lugejaid terviklikult ja kompetentselt teenindama.

Eetilised kaalutlused:

3-1 Raamatukoguhoidja töö põhieesmärk on teha teave kasutajale kättesaadavaks: eetiline on kõik, mis selle heaks tehakse, ning ebaeetiline ja ebaprofessionaalne kõik see, mis sellest eesmärgist kõrvale kallutab.

3-2 Raamatukoguhoidjate põhiroll on vahendada teadmisi ja teavet, raamatukogubarade kaitse funktsioon on selle järel teisel kohal.

3-3 Raamatukoguhoidja ei tohiks takistada lugejate juurdepääsu vajalikele materjalidele säästmaks väikest osa inimesi, keda see võiks riivata.

3-4 Peamine ametikohustus on anda vastuseid lugeja küsimustele; raamatukoguhoidja peab lugejatega suheldes olema viisakas ja abivalmis.

3-5 Erilist taktitunnet on vaja hindamaks, kui palju lugeja vajab juhendamist teabe leidmisel ja/või teabepakette.

3-6 Kuna raamatukogu teenuseid ja materjale kasutavad ini-

mosed on erineva teadmiste, kogemuste ja huvide tasemega, peab raamatukoguhoidja olema osav suhtleja, et rahuldada lugejate teabesoove ka siis, kui need on suusoonaliselt täpselt väljendamatud.

3-7 Et anda teabesoovile kompetentne vastus, tuleb arvestada järgmisi tegureid: lugemus, kättesaadava materjali mulk ning vorm, milles teavet vajatakse - skaala kõigub töötlemata andmetest teabepakettideni.

3-8 Vastates lugeja pöördumisele peab raamatukoguhoidja kasutama kõiki vastavaid allikaid, andmaks korrektset vastust.

3-9 Tegeldes meditsiini-, õigus-, poliitika jmt. -alaste küsimustega, peab raamatukoguhoidja püüdma lugejale selgitada, et tema probleem vajab spetsialisti hinnangut. Samas on raamatukoguhoidjal kohustus hankida piisavat teavet, mille abil lugejal on võimalik kujundada oma järelekaalutud arvamus.

3-10 Raamatukoguhoidja ei tohi lubada, et isiklikud huvid või vaated segaksid lugejate küsimustele korrektsete vastuste andmist.

3-11 Kuigi raamatukoguhoidja võib olla kindel oma bibliograafiaalases kompetentsuses ja leidlikkuses, ei tohiks ta kohelda lugeja parema teenindamise nimel pöördumast kolleegide või teiste isikute poole konsultatsiooni saamiseks.

3-12 Mingil juhul ei tohi lugeja küsimust vastuseta jätta; kui kättesaadavaist materjalidest ei piisa, peab raamatukoguhoidja kas edasi uurima või soovitama lugejal pöörduda täielikuma teabeallika poole.

3-13 Teabeteeninduses on põhiline raamatukoguhoidja oskus hinnata seda, kui täpsed on vastused esitatud küsimustele. Kõik sel alal töötajad peavad pidevalt vastavat oskust lihvimise, jälgides küsitavuste korral probleemi lahenduskäiku seni, kuni on veendunud, et lugeja on rahul.

3-14 Üksikisikute teabealane teenindamine ei peaks piirduma esitatud küsimustele vastamisega; raamatukoguhoidja peab kasutama näit. out-reach-programme ja valikulist teabeabust selleks, et lugeja oleks üha enam kursis raamatukoguhoidjate ja raamatukogude poolt osutatavate teenustega.

3-15 Et esitatud küsimusele korrektselt vastata, on vaja lugeja soovid täpselt kindlaks teha; samuti peab lugejaid teenindav raamatukoguhoidja nende vajadusi tundma. Teeninduse parandamiseks võib kasutada teabeteenuste registrit, päringute statistikat, teatmeusutlusi, arkeetküsitlusi ning mitmesuguseid lugejahinnanguid (vrd. 4. põhimõttega).

3-16 Raamatukoguhoidja üks põhikohustus on kanda hoolt lugejate soovide rahuldamiseks vajalike materjalide kogumise eest. Selleks peab raamatukoguhoidja lugejatega kontakti hoidma ning neilt uut teavet hankima, pidamaks sammu muutuvate vajaduste ja huvidega.

3-17 Fondi täiendamisega tegelev raamatukoguhoidja peab fondi regulaarselt üle vaatama, hinnates selle tugevaid ja nõrku külgi lugeja vajaduste seisukohalt, kõrvaldades materjale, mis enam vajalikud pole, ja hankides juurde neid, mida vajatakse, ent mis momendil fondis puuduvad.

3-18 Raamatukoguhoidja ametikohustus on teha kõik temast olev fondi vajalike materjalide hankimiseks, olgugi et nad on raskesti kättesaadavad, näit. läbimüüdud raamatute, ebaselgete ilmumisendmete ja käsikirja, mikrofilmi, kaardi jmt. kujul esinevate materjalide puhul.

3-19 Lugejate esindajatena on raamatukoguhoidjad kohustatud teabega varustajaid mõjutama nende töö tulemuste täiustamisel.

3-20 Materjalide hankimisel peab raamatukoguhoidja vältima operatsioone, mis, olles mugavad töötajale, ei vasta lugejate huvidele, näit. harvad suured tellimused, mis ei arvesta ajategurit; väikemüüjate puhul pikad maksetähtajad, mida need endale lubada ei saa, ning lugejatel ei ole seepärast sageli võimalik kasutada nende unikaalseid materjale.

3-21 Raamatukoguhoidja, kes kasutab raha lugejate huvides, peab küll püüdma saada antud summa piires maksimaalseid väärtusi, ent tal tuleks vältida kokkuhoidu, mis teeninduse mõttes osutub kulukaks, näit. pericodikatarnija, kes on nõus hinnaalandusega, ent ei tule langetega täpselt ja tähtajaks toime.

3-22 Fondi täiendamisel tuleb silmas pidada tulevikuvajadusi

ka jooksvate kulude raames. Raamatukoguhoidja peab olema valmis lugejatele niisugustest kulutustest aru andma.

3-23 Raamatukoguhoidja peab hankijaid valima pakutava kvaliteedi ja teenuste, mitte isiklike suhete ja kindlasti mitte isikliku kasu alusel.

3-24 Raamatukoguhoidja ei tohi fondi täiendada valdkonnas, mis huvitab teda ennast, ent millel pole midagi pistmist lugejate vajadustega; samuti ei tohi ta fondi täiendada lugejate vajaduste rahuldamiseks mittevajalike annetustega. Selliste annetuskogude hooldamine võib ressursid vajalikumatelt aladelt ära võtta.

3-25 Raamatukoguhoidja peab hea seisma, et raamatukogu varade kasutamist puudutavad eeskirjad on õiglased ja paindlikud ning et nende eesmärk on võimalikult kerge juurdepääs teabele.

3-26 Kataloogimine ning raamatukogumaterjalide liigitus kui tähtsad tööloigud peavad tagama fondist õige ja täieliku ülevaate, lihtsustades teabele juurdepääsu kõigist aspektidest.

3-27 Raamatukoguhoidja peab fondi korraldama vastavalt materjalide iseloomule, pidades silmas hõlpsat leidmist.

3-28 Isiklikud seisukohad ja/või eelarvamused ei tohi mõjutada kataloogimist ja liigitust.

3-29 Raamatukoguhoidja peab tagama kataloogimise ja liigituse kaasaegse taseme nii keele kui korralduse seisukohalt, näit. kirjed, uued liigitusskeemid.

3-30 Et teabele ligipääsu võimalikult hõlpsaks teha, on raamatukoguhoidja kohustatud jagama bibliograafilist teavet.

4. PÕHIMÕTE

Raamatukoguhoidja peab olema lugeja jaoks usaldatav ja austama tema saladusi.

Eetilised kaalutlused:

4-1 Raamatukoguhoidja ei tohi arvustada lugejate soove.

4-2 Raamatukoguhoidjal on eetiline kohustus hoida lugeja usaldust ja austada tema saladusi. See soodustab lugeja teabeva-

jaduste täielikku rahuldamist.

4-3 Raamatukoguhoidja peab hoiduma ebadiškreetsetest avaldustest lugeja aadressil.

4-4 Teaberinglussüsteemid raamatukogus, eriti need, kus on rakendatud automatiseeritud andmetöötlust, peavad funktsioneerima nii, et säilib lugeja privaatsus.

5. PÕHIMÕTE

Raamatukoguhoidja peab tegema sõltumatu professionaalse otsustuse lugeja huvides.

Eetilised kaalutlused:

5-1 Raamatukoguhoidja ametialast otsustust tuleb kasutada ainult lugeja huvides ja see peab olema vaba teistest mõjudest. Ei isiklikud, organisatsioonilised ega kolmandate isikute huvid tohi siin sekkuda.

5-2 Raamatukoguhoidja peab lugejate vajadusi rahuldades lähtuma Raamatukogude Seaduseelnõust (Library Bill of Rights)⁴, Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni Deklaratsioonist Lugejate lugemisvabaduse kohta (ALA Freedom to Read Statement)⁵, Föderaalsetest Teabevabaduse Seadusest (Federal Freedom of Information Act)⁶ ja teistest üldtunnustatud seadusaktidest, mis puudutavad õigust teabele ja iga inimese lugemisvabadust.

5-3 Isik või organisatsioon, kes palkab raamatukoguhoidjaid hoolitsema teiste inimeste teabevajaduste eest, omab potentsiaalset võimu surveavaldusteks nende raamatukoguhoidjate sõltumatute otsustuste suhtes. Raamatukoguhoidja peab sellist tööpakkumist vastu võttes olema kindel, et austatakse otsustusvabadust.

5-4 Raamatukoguhoidja ei tohi asuda tööle organisatsiooni, mille juhtkonna taotlused on vastuolus raamatukogutöö eetikaga.

5-5 Iga raamatukoguhoidja, kes ametiseisundi tõttu võib mõjutada oma asutuse tegevusstrateegiat, on kohustatud tagama teabeteeninduse korralduse vastavuse käesoleva deklaratsiooniga. Niisugust mõju mitteomavad raamatukoguhoidjad peavad tegema kõik neist olemeva, et nende asutuse tegevus oleks

selle deklaratsiooniga kooskõlas, kasutades veenmist, vajadusel survet kutseühingute, lugejagruppide ja valitsusasutuste kaudu.

California Raamatukoguhoidjate Ühingu Ametialaste Nõuete Komitee ja Etikakoodeksi Alakomitee: Henry W. Garland, III, eesistuja; Jim Crayton; Eudora Loh; Michael J. Reagan; Sally Wilson Weimer ja Susan L. Wick.

Ümbertrükk California Raamatukogude Assotsiatsiooni lahkel loal.

VIITED JA MÄRKUSED

1. Koostajad on juhitud vormilise ja osalt sisulise külje juures Ameerika Advokaatide Assotsiatsiooni Ametialase Vastutuse Koodeksist, dets. 1974, C 1971.
2. raamatukoguhoidja on selles deklaratsioonis kasutusel märkimaks inimest, kes elukutse tõttu on seotud juurdepääsu võimaldamisega teabele. Koostajate kava kohaselt kuuluvad siia kõik teabega seotud elukutsed, kelle ametinimetus võib olla arhiivitöötaja, AV-spetsialist, bibliograaf, fondihooldaja, arvutioperaator, õppejõud massiteabe alal, õppevahendite spetsialist, raamatukoguhoidja, raamatukogu direktor, raamatukogusüsteemide uurija ja massiteabe ala spetsialist. (See ei ole kõikehõlmav nimekiri.) Raamatukoguhoidjad võivad olla raamatukogudes tööandjad ja/või töövõtjad, teabekonsultandid. Selle deklaratsiooni põnimõtted käivad kõnesoleva elukutse esindajate kohta, kõigi kohta ei pruugi käia mõned eetilised kaalutlused.
3. "Avalike raamatukogude teenuste sihid ja suunad", PLA Newsletter 14, no. 2:12, osa IVC (juuni 1975).
4. Vastu võetud Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni Nõukogu poolt 18. juunil 1948.a., parandused 1. veebr. 1961. a. ja 27. juunil 1967. a. Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni Organisatsiooniline Käsiraamat, 1974-1975.
5. Vastu võetud Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni Nõukogu poolt 25. juunil 1953.a.

6. 5 USC 552, P.L. 93-502

Ingl. k. tlk. Mare Vene

Toim. märkus: vt. ka: T.Meres. Pilk peeglisse. - Raamatukogu, 1990, nr. 1, lk. 32-35.

LASTERAAMATUKOGUHOIDJA KUTSENÕUETEST

Raamatukogu on asutus, kus peale erialaste teadmiste ja oskuste kindla ringi on töötajatele esitatavad kutseenõuded sõltuvalt raamatukogu tüübist või tööloigust küllaltki erinevad. Tõuks lasteraamatukogus (mõeldud on koiki lapsi teenindavaid raamatukogusid) vajab raamatukoguhoidja mitmeid lisateadmisi ja oskusi. Sisuliselt on see psühholoogi- ja pedagoogitöö.

Laste kasvatamisel peab tavaliselt enamus inimesi end asjatundjaks. Kõik me oleme enne täiskasvanuks saamist lapsed olnud ja enamusel on õnn oma lapsi kasvatada. Nii tunduvadki sõnad, et iga pedagoogilist tööd tegev inimene, kaasa arvatud lugemispedagoog peab tundma lapse ealist psühholoogiat ja pedagoogikat, trafaretsete ja kulunutena. Tegelikuses on asi paljuski teisiti. Toon ainult ühe näite.

Pool sajandit oleme lapsi kasvatanud nõukogude pedagoogika järgi, mis alles nüüd hakkab tunnistama, et inimese isiksuseomadused vermuvad juba viiendaks eluaastaks. Hiljem midagi muuta ei saa. Alus eetilisteks ja esteetilisteks tõekspidamisteks on juba loodud. Tuginedes sellele teadmisele korraldatakse USA-s raamatuüritusi juba 2-3-aastastele lastele. Meil on see pedagoogidegi jaoks uudis, raamatukoguhoidjatest rääkimata.

Vahemärkusena veel, et Ameerika Ühendriikides on ligi 80% lasteraamatukogundust õppivatel inimestel eelnevalt omandatud pedagoogiline haridus.

Kui mulle tehti ettepanek kirja panna kutseenõuded lasteraamatukoguhoidjatele, püüdsin välja selgitada, kas ja missugused need on teistes maades. Täpselt fikseeritud kutseenõuded on olemas Ameerika Ühendriikides - "Competencies for librarians serving children in Public Libraries". Need on välja antud 1989. a. sealse raamatukoguhoidjate ühingu lasteseptsiooni poolt. (Täpsemad trükiandmed väljaandel puuduvad). Toetudes ka oma üle

20-aastasele töökogemusele lasteraamatukogus ja URÜ lastesekt-
siooni põhimõttelisele heakskiidule julgengi ameeriklaste ja
meie kutsenõudeid nüüd trükisõnas vahendada.

Tõenäoliselt tundub nii mõnigi asi igituttav - nii see
peabki olema, sest kõik ju ei muutu. Kõige harjumatum ja uudsem
on võib-olla lapse õiguste rõhutamine. Nende vastu oleme aga
seni kõige rohkem eksinud. Järgnevat ei tohiks mingil juhul pi-
dada juba valmis tööks. Selleks on see liiga üldine ja käsit-
leb ainult seda osa kutsenõuetest, mis on iseloomulikud nendele
raamatukoguhoidjatele, kes suhtlevad lapsest lugejatega.

I. On vaja tunda:

- laste ealist psühholoogiat ja pedagoogikat, erinevas
vanuses laste vajadusi ja ootusi lugemisvara, infor-
matsiooni ja raamatukoguteenuste järele; eri vanuse-
astmes lugejate keskmist teadmiste taset ja oma raa-
matukogu lugejaid;
- kaasaegset lastekirjandust, lastekirjanduse ajalugu
ja kriitikat, sealhulgas ka lastele mõeldud popu-
laarteaduslikku kirjandust; lasteraamatute illust-
raatorite loomingut ja lastele mõeldud audiovisu-
aalseid materjale;
- uusi suundi pedagoogikas ja raamatukogunduses, eriti
laste arengut ja haridust puudutavas; nii kodu- kui
välismaiseid laste lugemise uuringuid ja nendest tu-
lenevaid põhimõtteid laste lugemise juhtimisel;
- teiste laste lugemise juhtide (lapsevanemad, õpeta-
jad jt.) vajadusi lastekirjanduse ja erialaste kon-
sultatsioonide järele;
- kõnekunsti ja suhtlemisteooria aluseid;
- lasteasutuste ja organisatsioonide süsteemi, nende
kasvatustaatlusi ja tegevussuundi;
- Lapse õiguste Deklaratsiooni (vastu võetud ÜRO 14.
Peaassambleel 20 XI.1959.a.)

II. Osata:

- sisendada lastele vajadust olla raamatukogu lugeja
kogu elu, õpetades neid mõistma ilukirjandust ning

leidma ja kasutama infot; luua raamatukogus turvaline ja rõõmsameelne õhkkond, teha kõik raamatukogu fondid lugejale kergesti kättesaadavaks;

- mõista laste probleeme, neid ära kuulata, suhtuda lugejatesse ja nende probleemidesse eelarvamusteta ja hoida lugejate saladusi;
- suunata laste lugemist arvestades nende ealisi ja individuaalseid iseärasusi, respektides nende lugemissooje ja isiksust ning õigust endale iseseisvalt lugemisvara valida;
- koostada soovitusnimestikke, näitusi, vestlusi ja kirjanduse ülevaateid, vestlus-ettelugemisi, raamatuaru- telusid, instseneeringuid jms. tagades, et need on eakohased ja vastavad lapse arendamise eesmärkidele raamatukogus ja ühiskonnas üldse;
- tunnetada oma kohta laste arendussüsteemis, näha raamatukogu tegevuse kaugemaid eesmärke ja valida nende saavutamiseks õige strateogia ja taktika; kooperaeruda arendusprogrammide osas koolide ja teiste lasteasutustega ning organisatsioonidega;
- kasutada raamatuillustratsioone nii raamatu sisu paremaks avamiseks kui esteetiliseks kasvatuses üldse; kasutada audiovisuaalseid vahendeid;
- suhelda nii laste kui täiskasvanutega, esineda erinevate lasteauditooriumide ees, anda konsultatsioone laste lugemise osas teistele laste lugemise juhtidele.

III. Fidada lasteraamatukoguhoidjate professionaalsuse hindamisel ciuliseks veel järgmisi omadusi:

loomingulisus

emotsionaalsus

heatantlikkus ja abivalmidus

suhtlemisoskus ja -valmidus

perspektiivitunne.

IV. Fidada lasteraamatukogude laenutustöötajate puhul võrdseks raamatukogunduslikku, pedagoogilist, pedagoogilise suunaga filoloogilist, psühholoogilist ja sotsioloogilist

haridust. Kaadriavalikul, selle ettevalmistamisel, täiendus-
koolitusel ja tööstaaži arvestamisel tuleb lähtuda alusest,
et raamatukogutöö lastega on põhiolemuselt psühholoogi- ja
pedagoogitöö. (Vt. ka: ERÜ 1989.a. aastakoosoleku resolutsioon p.8.)

AJALOO LEHEKÜLGI

Voldemar Miller

KIRJAST, TRÜKIST JA RAAMATUST NING NENDE OSAST RAHVASTE ARENGUS

Üldtuntud, harjumuspärastest asjadest vaadatakse ikka mööda: arvatakse, et neist teatakse kõik. Tegelikult nii ei ole - isegi vastupidi: liiga tuntud asjadest teame sagedasti väga vähe.

Üheks niisuguseks, millest arvame kõike teadvat, sest oleme selle sees üles kasvanud, on kiri, trükk ja raamat. Ka ajaloouurimustes ei ole pööratud küllalt tähelepanu sellele, mis need tähendavad rahvaste, üldse inimkonna arengus. Osalt tuleneb see kahtlemata tõsiasi, et raamatu ajaloo- ga tegelevad peamiselt filoloogid, ajaloolased mitte. Armas- tatakse rääkida, kui suurt tähtsust omas ratta leiutamine; uut aega alustatakse meil kudumismasina leiutamisest. See tuleneb meile nii omaseks saanud tootmise primaadi tunnista- misest. Unustatakse see, mis nüüd, ümberkorralduste käi- gus hakkab ikka enam välja paistma: tootja on inimene ja te- ma haridus, teadmised, mõtlemine on tehnilises progressis määravad. Selles on aga kirjal, kirjaoskusei, trükil otsus- tav osa.

Selgituseks mõtleme veidi, mis oli enne kirja - ainult rahvajutt, mis suust suhu läinud, kulus, kasvas, muutus. Tõ- si, ka rahvajutul on oma ajalooline tagapõhi. Kui me täna- päeva kirjanduse käsitlemisel nii hoolega püüame otsida pro- totüüpe ja olusid ning sündmusi, mis olid kirjanikul teose kirjutamisel aluseks, siis ei ole meil mingit põhjust arva- ta, et algselt rahvajutustaja lõi oma loo puhta fantaasia viljana. Pigem võib arvata, et tal oli konkreetsest elust võetud alus. Ainult et suust suhu rännates see kulus, kas- vas, muutus. Toimus nagu telefonimängus, mida kõik olete mänginud. Nõnda et kui ma praegu sosistaksin esimesele kõr-

va "ahjupära", siis kuuleksin viimaselt "ahvipärdik", sest see sõna on edasirääkijale tuttavam ja ka meelepärasem. Alles kirjaga, kirjapanekuga tekib kindel algtekst, kujuneb autorimõiste, saab alguse vastutus kirjapandu tõepärasuse eest.

Nõnda on suust-suhu edasi kanduvad teadmised alalises muutumises; suurest mehest saab hiiglane, kümnest hundist seda; jutustaja lisab omapoolset ja ajaarvamine läheb täiesti segi. Sellepärast loetaksegi iga maa ajaloolist aega ajast, millest selle maa ja rahva kohta on säilinud kirjalikud, s.o. põhiliselt kindlad ja ajas muutumatud allikad. Mis enne seda, on esiajalugu ja kuulub arheoloogia valdkonda. Egiptuses ja Mesopotaamias on vahapiir umbes 3500 a. e.m.a., Lähis-Idas umbes 2000 a. e.m.a., Euroopa Vahemere-maadel 8.-4. saj. e.m.a., Euroopa kesk- ja lääneosas võime lugeda piiriks 1. saj. e.m.a. Euroopa põhja- ja idaosas jõuab ajalooline aeg umbes 10. sajandil. Meil on piiriks aasta 1200; ajalooline aeg algab 13. sajandiga. See ei olegi nii väga hilja, kui arvestada, et Ameerika ajalooline aeg algab 15. sajandil, suure osas Aafrikast 19. sajandil, Okeaanias ja mõnes Aafrika osas alles 20. sajandil.

Ja ka nendel maadel, kus kiri arenes väga vara, ei saa me alustada seal praegu elavate rahvaste ajaloolist aega kirjaoskuse tekkimisega sellel alal. Sest suure rahvaste liikumise tõttu katkes neil side oma maa vana kirjaliku kultuuriga niivõrd, et eurooplased pidid selle taasavastama ja kirja dešifreerima 19. sajandil. Nõnda oli egiptuse hieroglüüfidega, Babüloonia kiilkirjaga ja mitmete teistega. Üheks põhjuseks seejuures oli, et kiri oli keeruline, raskelt omandatav, ainult vähestele kättesaadav, enamasti ka saladus, mida võisid teada ainult need, kes selleks seatud, peamiselt preestrid ja kohtumõistjad.

See ongi üks põhjus, miks paljud kumagised kultuurmaad on nüüd "arengumaad".

Selle arengu veel paremaks mõistmiseks meenutame veidi kirja arengut seoses nende rahvaste ajaloolise arenguga, kes selle kirja välja arendasid ja kasutusele võtsid.

Inimene, homo sapiens, on umbes 50 000 aastat vana. Umbes sel ajal võisid tekkida artikuleeritud kõne alged ja alata esimene tööriistade, kaika ja kivi kasutamine. Läks aga veel palju aega, enne kui inimene õppis oma teadmisi ja elanusi mitte ainult helides ja žestides edasi andma, vaid ka jäädvustama.

Esimene kiri oli piltkiri. Selle algus on kaljujoonistetes. Mammuti jahi üksikasjalik kujutus säilitab informatsiooni vägevast sündmusest koopaelanike elus. Ta on õpetlik ja kasvatav, sest noor koopaelanik, kes seda vaatab, näeb ja õpib, kuidas mammutit rünnata ja see tekitab temas soovi õppida, harjutada, saada sama vägeviks kütiks kui need, keda pilt kujutab. Nõnda on see jutustus ja ühtlasi õpik. See on nagu suust suhu liikuva rahvajutu jäädvustamise algus, sest kui teine teeb pildi juurde, "ähmastub" algne jutt, saab teise sisu ja kandub teise aega.

Järgnevalt areneb joonistus edasi, pildid kaotavad oma konkreetse sisu ja muutuvad märkideks **s ü m b o l i t e k s** (u. 5000 a. tagasi). Tekib piltkiri - muide, samal ajal leiutatakse ka ratas. Kiri areneb edasi kaht teed: Kaug-Idas, Hiinas, mõistete täpsustamise ja üha täpsema edasi andmise teed, Lähis-Idas, Egiptuses, Assüürias, Babüloonias sõnakõla edasiandmise teed. Tekib põhimõtteline erinevus arengus: üks (Hiina kiri) muutub edasi arenedes ikka keerukamaks ja märkiderohkemaks, seega ka ikka raskemini õpitavaks, teine (Egiptuse kiri, sumerite, assüürlaste ja babüloonlaste kiri) järjest lihtsamaks, vähem märke vajavaks - esiteke silpkirjaks, siis järkjärgult häälikuid edasi andvaks tähtkirjaks. Täiuseni jõuab see areng kreeka ja seejärel rooma, s.o. ladina kirjas. Vastavalt kujuneb erinevaks ka kirjaoskuse levik. Algselt on kirjaoskus üldse suur saladus, mida valdasid ainult väga vähesed, peamiselt preestrid ja seadusetundjad-kohtunikud. Need hoiavad seda saladust hoolega ainult endi teada, sest kirja tundmine annab suure võimu. Ja mida keerulisem on kiri, seda lihtsam on saladust hoida. Suhteliselt vähe märke (sümboleid) vajav tähtkiri muutub aga jär-

jest kergemini omandatavaks ja levib seetõttu ikka laiematesse hulkadesse. Ning võimegi näha selget paralleeli rahvaste kirja ja kirjaoskuse arengu ning nende kultuuri, majandusliku jõukuse, isegi sõjalise tugevuse vahel. Vanaaja kõige kultuursemad ja ka kõige vägevamad rahvad olid natuke müütilised, seni veel lõplikult selgitamata sumerid ja selle järgi egiptlased. Nemad arendasid välja hieroglüüfkirja. Järgnevalt tõusid esiplaanile assüürlased ja babüloomlased, kes arendasid piltkirja edasi silpkirjaks. Neile järgnevad juba fõniiklased, siis kreeklased, roomlased ja teised Euroopa rahvad, kes võtavad kasutusele häälikkirja.

Nõnda järjestuvad nad ka ajaloo kõrgkultuursete, kõige enam arenenud rahvastena. Fõniiklased arendasid välja esimese häälikkirja, aga poolikult; nende kiri oli konsonantkiri, mis ei andnud kõnet edasi täielikult, vokaale ei märgitud. Kreeklased arendasid välja täieliku häälikkirja ja ületasid fõniiklasi. Roomlased võtsid kirja üle kreeklastelt, lihtsustasid selle, tegid kirja kergemini omandatavaks ja seega laiemalt kasutatavaks. Ning nüüd tõusid nemad maailma rahvaste esiritta.

Seejuures võib täheldada, et häälikkiri aitab suuresti kaasa sellele, et sõnad saavad kindla tähenduse, muutuvad terminiteks. Nõnda aitab ta kaasa täpsema, loogilise mõtlemise kujunemisele. Ning kreeklased ja roomlased arendavadki välja formaalse loogika, millel põhjeneb euroopaliku teaduse ja tehnika areng. Hieroglüüfkiri, vastupidi, jätab paljugi aimatavaks ja soodustab rohkem intuitsiivset mõtlemise ja tunnetuse laadi, mis on iseloomulik ida rahvastele.

Ometi jäi käsikirjaline kirjaoskus ikka veel väga vähestele kättesaadavaks ja ka vajalikuks. Seetõttu olid ka kõik talletatud teadmised väheste valitute päralt. Rahva laia hulkadeni need teadmised ei jõudnud või kui jõudsidki, siis moonutatult. Üleskirjutused, ka kirjanduslik looming olid fikseeritud ainult ühes või mõnes, harva mõnekümnes eksemplaris. Nii saigi juhtuda, et enamik vanemaid kroo-

nikaid, reisikirjeldusi, aga ka filosoofilisi ja ilukirjan-
duslikke töid on meieni säilinud ainult fragmentaarselt, hi-
lisemates ümberkirjutustes. Ja mis veel hullem, kirjaoskus,
kirjalugemise oskuski kadus, kui sõdade, vallutuste, usu-
liste võitluste ja revolutsioonide mõjul kitsas kirjaoska-
jate kiht kaotas oma positsioonid.

Trükinduse tekkimisega algas teadmiste laialdase levi-
ku, sellega ka demokratiseerumise protsess: kui varem oli
kaasteadjaid, ja kaasamõtlejaid mõned või mõnedkümmend, siis
sai neid nüüd sadu, tuhandeid. S e l l e s t s a a b k i
a l g u s e u u s a j a ü l i k i i r e a r e n g.
Julgen ütelda, et trükikunsti leiutamise algas tegelikult
ka tööstuslik revolutsioon, inimkäte asendamine mehhaanilis-
te kätega. Sest tekstist, mille kirjutamiseks kalligraafil
kulus päevi, sai nüüd laovormi ja trükipressi abil teha ühe
päevaga sadu, hiljem tuhandeid eksemplare. Alles nüüd sai
võimalikuks ja ka vajalikuks kirjaoskuse laiem levik. Sel-
lel on aga revolutsioniseeriv tähtsus rahvaste mõttemaail-
mas.

Seda aluseks võttes ongi sagedasti arvestatud, et r a h-
v a s ü l e t a b s e n i s e p i r a t u d , e n d a s s e s u l e t u d e t n o g r a a f i-
l i s e a r e n g u t a s e m e j a m u u t u b k u l t u u r r a h-
v a k s s i i s , k u i t e m a k e e l e s i l m u v a d e s i m e s e d t r ü k i t u d r a a-
m a t u d . Ö i e t i o n o m a k e e l s e t e t r ü k i t e i l m u m i n e ü k s o l u l i s i
t e g u r e i d , m i s a l l e s s e o b h ö i m u d ü h e k s r a h v a k s , k u j u n d a b h i l-
j e m v ä l j a r a h v a s e , s e s t t r ü k i t u d r a a m a t l o o b a l g u s e s h ö i m u-
d e ü h i s e k i r j a k e e l e , h i l j e m k a ü h i s e k ö n e k e e l e . S e l l e k u-
j u n d a m i s e l o n s u u r e d e e l i s e d h ä ä l i k k i r j a l , s e s t p i l t - (h i e r o-
g l ü ü f) k i r j a s v ö i b ü k s l u g e d a " l e i m " , t e i n e " t ö b r a s " , ü k s
" m e n d " , t e i n e " p e d a j a s " j a m ö l e m a l o n ö i g u s . K ö n e k e e l t e i
ü h t l u s t a t ä i e l i k u l t k a k o n s o n a n t k i r i .

Keskajal, enne trükitud raamatu kasutusele tulekut ei
olnudki Euroopas rahvusi tänapäeva mõistes. Oliid küll riig-
id, kus elas mõni tänapäeval tuntud kultuurrahvas, aga sel-
le territooriumil elasid mitmed etnilised grupid, kes rää-
kisid igauks oma, osalt küll ka segatud keelt. Prantsusmaal

olid näiteks gallid, keldid, bretoonid, vallooned, frankid, germaanlased, kes sulasid alles uusaja algul üheks romaani-sugu rahvaks ladina kirja mõjul kujunenud kirjakeele abil. Sama kirju oli pilt Inglismaal: anglid, saksid, waleslased, šotlased, iirlased, germaanlased, skandinaavylased. Käsitsi-kirjutatud raamat või dokument neid ühendada ei saanud, sest see ei jõudnud rahvahulkadesse. Ja keskajal ei olnudki teks-tid mitte rahvus-, vaid ladinakeelsed. Tundub võib-olla ime-lik, aga esimesed inglisi- ja prantsuskeelsed käsikirjad pä-rinevad alles 8.-9. sajandist, ungarikeelne alles 13. sajan-dist jne. Laiem kirjaoskus saigi võimalikuks ja vajalikuks alles siis, kui trüki abil paljundatud raamatud muutusid kättesaadavaks paljudele. Varajasematele kirjaoskajatele - preestritele, seadusetundjatele, õpetlastele piisas ladina-keelsest raamatust, sest sel oli nii kiriku kui hariduse ja teaduse keel, mida nad pidid oskama. Uued raamatu ja kirja kasutajad, esiteks kaupmehed, siis ka käsitöölised aga ei osanudki ladina keelt. Omakeelne kiri aga oli omakorda pal-ju kergemini omandatav, kirjas sisalduv kergemini mõistetav.

Selles osas võime tänapäeval täheldada huvitavaid pa-ralleele rahvaste ja nende omakeelse raamatu arengus. Eriti selgesti ilmneb see uutes Aafrika riikides. Enamikus neist elab mitu eri rahvast ja palju hõime, kellel on oma hõimu-keel. Omakeelse raamatu puudumise tõttu ei ole neil tekki-nud ühist kirjakeelt ja üldiseks läbikäimise ning hariduse keeleks on jäänud endiste kolonisaatorite keel, vastavalt kas inglise, prantsuse või portugali keel. Ühe kohaliku hõi-mukeele maksvusele pääs ei ole osalt isegi mitte võimalik, sest see tekitab hõimude (rahvaste) vahel terava rivalitee-di ja tülid, mis paratamatult viiksid kodusõjani, isegi ge-ootsiidini. See seletabki paljusid teravaid probleeme, mille ees seisavad Aafrika rahvad ja riigid. Võib-olla seletab see isegi seda, miks kirjaoskamatu arv maailmas tänapäe-val pidevalt kasvab. Nendes maades, kus iive on väga kõrge, on kirjaoskus võõrkeelne, seetõttu selle omandamine raske, seotud samal ajal võõra keele õppimisega.

Ka mitmed muud arengud rahvaste elus saavad kirja ja raamatu kaudu mõistetavaks. Näiteks leiutati trükkimine Hiinas palju varem kui Euroopas, aga revolutsioneerivat mõju trükikunstil Hiinas esialgu ei olnud, sest hiina kiri, milles on mitu tuhat märki, ei võimaldanud kasutada neid eeliseid, mille andis trükkimine võrreldes tekstide käsitsi paljundamisega. Euroopa kirjale sobis trükitüüpide valamine matriitsi järgi ja neist tüüpidest trükivormi ladumine sellepärast, et märke oli nii vähe, et nad mahtusid käeulatusse, ühte lahterdatud kasti. Hiina 5000 ja rohkem kirjamärki vajasid aga tervet toatäit ruumi. Nii sobis Hiina kirjale rohkem plokiraamat, milles terve lehekülg korraga välja lõigati (nagu puulõikes). See oli aga väga kallid ja aegaviitav töö ning plokk ei olnud enam teiseks otstarbeks, teise teksti ladumiseks kasutatav. Vastupidi Gutenbergi moodusele, kus tüübid pärast trükkimist koost lahti võeti ja siis teise teksti trükkimiseks uuesti kasutati.

Ka seda, miks Araabia maad nüüd on arenevad maad, kuigi nad 8.-10. sajandil olid Euroopa maadest kultuuritasemelt eeski, aitab mõista trükikunsti levik. Araablased, kes ometi olid leiutanud paberi, mille kasutuselevõtt oli üheks eelduseks, mis võimaldas trükkimise paljudes eksemplarides, ei võtnud nimelt trükikunsti kohe üle. Põhjuseks oli tõenäolikkult kristlaste, gjauride suhtes sallimatu islami usk, võimalike (ühtlasi kohtunike) tohutu võim, kes kartsid trükiste, sellega ühtlasi kirjaoskuse ja teadmiste levikust ohtu oma võimupositsioonidele. Küllap sellepärast oli koraani trükkimine islami maades veel selle sajandi algul keelatud. Sellega kaitsesid mullad ja kaadid oma võimu. Nad jäid ju niiviisi ainsateks Allahi tahte ja õpetuse tundjateks, jumala vahemeesteks. Aga olgu põhjustega, kuidas on, fakt jääb faktiks, et Iraagis, vanas kuulsas kultuurikeskuses Bagdadis trükiti esimene raamat alles aastatel 1830-1831 ja seegi mitte kõrgtrüki, vaid litograafia menetlusel. Esimene kõrgtrüki raamat trükiti aga alles 1861.a. ning üldine kirja-

oskuse levik sai alata alles käesoleval sajandil. See ongi üks põhjus, miks Araabiaaamad on nüüd "arenevad maad" ja küllap aitab mõista ka praegusi sündmusi Iraanis.

Euroopa tsivilisatsioon arenes aga uut teed põhjusel, et trükitud raamat tegi rahvad kirjaoskajateks, sünnitas sellega palju kaasateadjaid ja kaasamõtlejaid. Aga ka sootuks teisiti, täpsemalt, loogiliselt mõtlejaid. Trükitud raamatut mitte omavad, alles käesoleval sajandil kirjaoskuslikeks kujunenud rahvad jäid arengus maha 400-500 aastat, need olid aga uusaegse ülikiire arengu arstad. Kui räägitakse, et areng uusajal on läinud sada korda kiiremini kui keskajal, siis on selle üheks põhjuseks kahtlemata kirjaoskajate - sellega kaasateadjate ja -mõtlejate arvu tohutu kasv.

See seletab ka, miks varem barbaarseteks, mahajäänud maadeks peetud Lääne-Euroopa riigid ja rahvad on läinud arengus teistest mööda.

Kui nüüd samas laadis üldist ajaloolist arengut ja kirjaoskust kõrvutada ning vaadelda Eesti ajalugu, saavad selle kaudu ühelt poolt selgemaks mitmed nähted Eesti rahva arengus, mis omalt poolt on tõestuseks eelnevale käsitlusele.

Millal tekkis Eestis kiri, me ei tea. Viimasel ajal on hakatud otsima kirja algeid Liivi vöökirjades ja kaldun arvama, et õigusega, sest kogu meie ornamentika on geometriseeritud: kõike looduses esinevat on selles kujutatud lihtsustatult - sümbolitena. Sümbol, sümboolne märk aga on ju kirja algus. Kui kaugele see sümbolitega teadmiste säilitamise ja edasiandmise oskus aga oli arenenud, ei saagi me vist teada. Sest meilgi toimus sama, mis paljude vanade kultuurrahvaste juures. Kirjatundjaid oli väga vähe, need olid peamiselt targad, meie preestrid. Kui need ristiusu võimule pääsemisel kadusid, ununesid ja kadusid ka nende teadmised ja oskused.

Teiseks probleemiks on ajaloolise aja algus.

Teateid siinse maa ja siin elavate rahvaste kohta lei-

dub juba vanakreeka ja rooma autorite teostes. Need teated on aga enamasti jõudnud sinna juba suust-suhu rännates ja käsi-kirjadki on säilinud hilisemate ümberkirjutustena, milles on interpolatsioon ja ümberkirjutuste vigu nii rohkesti, et nad ei erine palju rahvajuttudest. Seetõttu ei saa ajaloolased kasutada neid autentsete ajaloodokumentidena, küll aga kirjanikud, kes andmeid kasutades võivad neid tõlgitseda vabamalt, mõneti rahvajutustajale omase voliga. Palju parem ei ole olukord Islandi saagadega ja Vene letopissidega. Needki on rahva mälus säilinud hilisemad üleskirjutused. Kui me tänapäeval hindame ajalookäsitlustes letopissid küllalt täpsete ajalooallikatena, siis mitte niivõrd teaduslikust kui päevapoliitilisest seisukohast lähtudes. Nõnda algab meie ajalooline aeg sellest ajast, kui algas siinsete alade vallutamine ristiusustamise nimel, sest vallutajate tegevus ja nende poolt siin nähtu on fikseeritud samal ajal kirjapandus. Pöördelise tähtsusega selle juures on Henriku kroonika, kuigi see ei ole säilinud originaalkujul, vaid ainult mitmete üksteistest erinevate ära kirjade näol. Usaldusväärset kroonika andmetele lisavad aga vähesed säilinud originaaldokumendid.

Samal ajal või isegi varem pidid eestlaste hulgas tekki-ma ka esimesed ladina kirja oskajad. Tõenäoliselt oli kirjaoskaja juba Stavangeri kloostri eestlasest munk Nicolaus, kes anti appi 1156. a. Eestimaa piiskopiks määratud Fulcole. Sel ajal pidi juba olema ka väiksemaid kirjutatud eestikeelseid tekste, sest teisiti ei olnud misjonitöö võimalik. Nii vähe-ne kirjaoskus ei avaldanud aga olulist mõju Eesti rahvale. Sellest ajast võivad pärineda ainult mõningad munga müstikaga seotud lausumised ja võlusõnad Eesti folklooris.

Murrangu kirjaoskuse levikus tõi luterlik reformatsioon, mis sisuliselt oli revolutsioon katoliku kirikus. Vastupidi katoliku kirikule omasele müstilisele usutunnetusele taotles Luther teadlikku uskumist või usuteadlikkust. Selleks viis ta seni peaaegu ainult ladina keeles toimuva jumalateenistuse üle rahvakeelseks. See tõi kaasa vajaduse rahvakeelsete raamatute ja laiemal rahvakeelse kirjaoskuse juurde. Nõnda hakkasidki

varsti pärast reformatsiooniliikumise võitu Eesti ilmuma trükkist eestikeelsed raamatud. Juba XVI sajandi esimesel poolel oli Tallinnas ka kui mitte just Eesti kool, siis vähemasti eestlastest õpilased Tallinna Linnakooli juures. Et neist pidid saama õpetajad Eesti kogudustele ja koolidele, õpetati neile juba ka eesti keeles lugemist ja kirjutamist.

Kui Liivi sõjaga algas võitlus Eesti ala pärast kolme riigi ja kolme usutunnistuse vahel, kujunes eestikeelne raamat juba arvestatavaks vahendiks rahva mõjutamisel. Sellepärast alustasid ka Poola riigi ja katolitsismi eest võitlejad omapoolt eestikeelsete raamatute väljaandmist ning eestlastele kirjatarkuse õpetamist. Viimasel ajal Viinuses jesuiitide arhiivis avastatud andmed näitavad, et Viinuse kolleegiumis õpetati eestlastele ja teistele Eesti alal katolitsismi propageerimiseks ettevalmistatavatele eesti keelt. Ja Tartust saadetud aruanded näitavad, et ka kohapeal oli kool või kool eestlaste õpetamiseks.

Siinkohal pean ma oma kohuseks märkida, et minu käes on olnud materjale Tartu Maarja eesti koguduse kooli kohta alates 1617. a. Need olid Tartu Maarja koguduse arhiivis ja hävisid 1941. a. Maarja kiriku põlemisel.

Nõnda võime ütelda, et eestikeelne raamat ja lugemise oskus levisid juba XVI sajandil. See on suhteliselt vara. XVII sajandil ilmunud raamatute rohkus, nende suured tiraažid näitavad aga, et selle sajandi jooksul omandavad eestlased üsna üldise lugemisoskuse, mille säilitavad ka läbi XVIII sajandi. Sama toimub ka Lätis ning see on kahtlemata üks põhjusi, miks Balti kubermangud olid arengus tunduvalt ees enamikust Venemaa kubermangudest, kus kirjaoskus hakkas levima alles XIX sajandil, mõnel pool alles pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni.

Peab aga siiski ütleva, et see oli ainult lugemisoskus, mitte kirjaoskus. Sest on väga suur vahe selles, kas ollakse võimeline kirjutatut passiivselt omandama või ise ka kirjas oma mõtteid avaldama. Viimane aitab palju kaasa mõt-

lemise süsteemi ja protsessi täpsustamisele. Alles selle käigus muutuvad sõnad terminiteks ja hakkavad suunama mõtlemise loogikat.

Täieliku kirjaoskuseni jõuab Eesti rahvas 1870. aastal. Kirjaoskuse tõttu sai võimalikuks rahvusliku ärkamise suur kultuuriliikumine ja algas ühtlasi suur tõus põllumajanduses, kus mindi üle uutele maaharimisviisidele, viljavaheldussüsteemile, teadlikule paremate viljasortide ja loomatõugude kasutamisele. Hüppe ülespoole tegid ka olme, kodundus, käsitöö.

Siiski jäi eestikeelne raamat sel ajal ikka veel n.ö. lihtrahva raamatuks, sest eesti keeles saadi ainult algharidus. Katsed anda eesti keeles välja entsüklopeediat ja entsüklopeedilisi leksikone pidid paratamatult lõppema fiaskoga, sest need, kes neid vajasid ja ka tegema pidid, olid saanud kesk- ja kõrgema hariduse saksa või vene keeles. Neil oli hõlpsam kasutada teatmeteoseid neis keeltes ja paljude mõistete jaoks puudusidki eesti keeles veel terminid. Nõnda tegi eestikeelne raamat hüppe edasi, hakkas kujunema kõiki kultuurirahva vajadusi rahuldavaks alles siis, kui oli peale kasvanud eesti keeles kesk- ja kõrghariduse saanud intelligents, see on 1920. aastate lõpul, 1930. aastatel. Ning selles osas võime näha iseloomulikku paralleeli. - Entsüklopeediad, rahvuslikud biograafilised leksikonid, ka rahvusbibliograafia hakkavad ilmuma alles pärast Esimest Maailmasõda kõigil neil rahvastel, kes sel ajal kas Vene või Austria-Ungari keisririigi valitsuse alt vabanesid. Nõnda on eestlaste, lätlaste, leedulaste, samuti soomlaste, tšehhide, suurel määral ka poolakate ja ungarlastega.

See näitab, kui suurt osa iga rahva arengus etendab omakeelne haridus. Kui intelligents saab hariduse võõrkeeles, irdub ta ikka mingil määral oma rahvast ja ei suuda või sagedasti ei tahagi aidata kaasa selleks, et rahvas tõuseks kultuurilt ja hariduselt uuele kõrgemale tasemele.

Nõnda mõjustab omakeelne raamat määravalt iga rahva

kultuurrahvaks kujunemist ja rahva üldist arengut. Täisväärtuslik, kõigile vajadustele vastav raamat saab aga ilmuda ainult siis, kui haridus on emakeelne.

Seda peaks arvestama nii haridus- kui kirjastuspoliitikas.

Niisugune on väga üldistav ülevaade raamatu osast rahvaste arengus. Sellele oleks võimalik lisada palju üksikasju, mis eelnenud käsitlust toetavad, aga ka neid, mis sellele vastu räägivad. Mitmed neist olid siingi alguses kirjas, aga asja ülevaatlikkuse mõttes jätsin nad välja, sest liigsed detailid ainult segavad.

RAAMATUKOGUDE INSTRUKTOR VOLDEMAR KRABI

Esimese maailmasõja eel oli Eestis 531 raamatukogu: 164 linnades ja 367 maal, mis olid kättesaadavad enam-vähem laiemale lugejate ringile /8/. Need olid väga erineval ajal, 19. sajandi 60.-70. aastatest käesoleva sajandi teise kümnendi alguseni asutatud kogud koolimajade, vallamajade ja seltside juures. Katses erineva suuruse ja korraldusega kogude töö ühtlustamiseks tegi K.S. "Noor-Eesti" Raamatukogude Korralduse Osakonna asutamisega 1912.a. Selle kohta kirjutas "Postimees": "Raamatukogude Korralduse Osakond tahab kaasa aidata selleks, et raamatukogude seesmine korraldus tõuseks" /9/. Püüti anda nõu raamatute muretsemise, kataloogimise ja laenutamise kohta, loodeti raamatukogude seltse ja nende juurde kogusid asutada. Eesmärgiks seati raamatute jõudmine "rahva kõige laiematesse hulkadesse". Raamatukogude Korralduse Osakonna tööd juhtis Tartu Ülikooli üliõpilane Karl Einbund*. Raamatukogude instruktoriga asus tööle üliõpilane Juhan Tork**, kes raamatukogunduse küsimustes kirja teel ja suusõnaliselt nõu andis ja ka raamatukogudesse kohale sõitis /10/.

Raamatukogukorralduse tööd ei olnud võimalik kaua teha, algas I maailmasõda. Sõja puhkemine mõjus halvavalt kogu Eesti-maa kultuurielule. Paljud raamatukogud olid sunnitud oma tegevuse lõpetama: ruumidesse paigutati sõjaväelased, kahanes lugejaskond, puudusid vahendid kirjanduse muretsemiseks. Eesti Vabariigi alguspäevil oli Eestis vaid 182 avalikku raamatukogu /11/.

Käesolev töö annab ülevaate raamatukogude instruktoriga Volde-mar Krabi tegevusest raamatukogude töö korraldamisel ja rah-

* Karl Einbund (1888-1942, alates 1935.a. Benpalu) - riigitegelane, ajakirjanik, Eesti Vabariigi peaminister 1938-1939. Esimeste eesti raamatukogunduslike raamatute autor: "Raamatukogud ja nende asutamine" (1912) ja "Rahvaraamatukogu sisemine korraldus" (1914).

** Juhan Tork (1889-1980) - Eesti Vabariigi haridustegelane.

varaamatukogude võrgu väljaarendamisel Eesti Vabariigi esimesel aastatel.

Veel käisid Vabadussõja lahingud, kui tuli kokku Esimene Järvamaa raamatukogutegelaste kongress 15. aug. 1919. a. Seal kõneldu on heaks näiteks iseloomustama raamatukogude olukorda vabariigi algusaastatel /1, 5/. Kongressi alustati Järvamaa raamatukogutegelaste aruannetega. Selgus, et "pika sõjaaja tõttu kohtadel tegelastest suur puudus on. Puuduvad sündsad ruumid lugemislauade jaoks ja kooskämimiseks. Nõudmine raamatute järele on igal pool suur. Loetakse peasjalikult ilukirjandust. Kitsikust sünnitab ka rahapuudus, sest ainukeseks tähelepanemisvääriliseks sissetulekuks on raamatukogudel suvel korraldatavad peod." Kirjeldatud olukord oli iseloomulik enamusele, kui mitte kõigile Eesti rahvaraamatukogudele. Äärmisest majanduslikust kitsikusest annavad tunnistust raamatukogusid omavate seltside ja kohalike omavalitsuste abipalved Haridusministeeriumile ja maakondade koolivalitsustele.

Järvamaa raamatukogutegelaste kongressi päevakord oli väga huvitav. Põhiküsimuseks oli maakonna rahvaraamatukogude võrgu loomine. Tunnistati otstarbekohaseks, et maakonnalinnas oleks keskraamatukogu ja iga valla (mõisa) piirkonda tuleks rahvaraamatukogu ühes lugemistoaga.

Vaatluse all oli ka raamatukogude koostis: rahvaraamatukogu peaks sisaldama peasjalikult ilu- ja populaarteaduslikku kirjandust, keskraamatukogusse peaks olema koondatud enam-vähem kogu teaduslik kirjandus. Raamatute kasutamise kohta arvasi, et lugemismaks tuleks ära jätta, et raamat võimalikult palju lugejaid leiaks.

Nii asuti raamatukogude võrku kujundama Järvamaal. Haridusnõukogu oli valinud Maakonna koolivalitsuse sekretäri V. Krabi juba juunikuus 1919. a. maakonna raamatukogude instruktoriks /2, 14/. Kongressil rääkis ta raamatukogude ajaloost, nende tähtsusest ja moodustamisest. Peeti vajalikuks Maakonna Rahvaraamatukogude Liidu asutamist. Loodav liit pidi astuma samme toetusraha saamiseks omavalitsuselt ja riigilt raamatukogude ning lugemislauade tarvis.

Kahjuks jäid aja puudusel käsitlemata raamatukogude sise-
mise korralduse ja raamatukoguhoidjate ettevalmistamise küsi-
mused, millega V. Krabi oli jõudnud üsna põhjalikult tegelda.

Üle-eestiliselt alustati rahvaharidustöö, sealhulgas ra-
matukogude organiseerimist Haridusministeeriumi Rahvaharidus-
osakonna (HM RHO) loomisest, "mille ülesandeks on rahva vaim-
lisi huvisid elustada, rahva silmaringi laiendada ja edasina-
rimise võimalusi luua neile, kes edasi õppida soovivad /2,
12/. RHO saatis 1919. a. augustis maakondade koolivalitsuste-
le ringkirja, milles selgitati lähemaid kavatsusi: 1) lugemis-
laudade sisseseadmine, kus kõik eesti ajalehed tasuta lugeda
oleksid, 2) raamatukogude asutamine ja täiendamine, kust iga-
üks ilu- ja teaduslikku kirjandust tasuta koju võiks laenuta-
da, 3) kõnekoosolekute ja ettelugemiste korraldamine poliiti-
liste, teaduslike, kunsti- jm. küsimuste üle, 4) õhtukoolide ja
rahvaulikoolide avamine. Lugemislaudade, rahvaraamatukogude,
õhtu- ja rahvaulikoolide ülevalpidajateks pidid saama omavalit-
sused ja kohalikud haridusseltsid. Kogu seda suurt organisee-
rimistööd pidid hakkama tegema ametisse määratavad maakondade
koolivalitsuste rahvaharidusinstruktorid /2, 12/.

Sellela pandi alus tööle, mida hiljem hakati nimetama va-
baharidustööks.

Kauaaegse HMi Koolivalitsuse abisekretäri ja Raamatukogu-
komisjoni asjaajaja Rudolf Alase arvates andis tõsisema tõu-
ke raamatukogunduse arendamisele HMi poolt kokku kutsutud rah-
vahariduspäev Tallinnas 9. ja 10. nov. 1919. a. /12/. Rahvara-
amatukogude kohta võeti seal vastu pikk ja põhjalik otsus, mi-
tunnistas, et raamatukogude edendamiseks oleks tarvis kohaliku
omavalitsuse ja riigivalitsuse koostööd, eeskätt raamatukogude
ainelise külje eest hoolitsemisel. Peeti vajalikuks rahvara-
amatukogude asutamist igasse valda ja suuremate kogude asuta-
mist igasse kihelkonda ja linna. Iga raamatukogu juures pidi
ka lugemislaud olema /3, 2/. Need otsused langesid suure osas
kokku Järvamaa raamatukogutegelaste kongressi otsustega.

Rahvahariduspäeval leiti, et HM peaks raamatukogude inst-
ruktori ametisse panema ja raamatukoguhoidjate kursusi korral-

dama. Instruktori töölevõtmiseks oli RHO juba mõned kuud varem Järva Maakonna koolivalitsuse sekretäri ja Järvamaa raamatukogude instruktori Voldemar Krabiga läbirääkimisi alustanud. Et RHO V. Krabi tööga hästi kursis oli, näitab ka talle tehtud ettepanek esineda referaadiga raamatukoguvõrgu "teostamise asjus" rahvahariduspäeval /2, 33/. Järva Maakonnavalitsus määras V. Krabi küll raamatukogude instruktorigks ja nagu selgub Haridusministeeriumisse läinud kirjast, hakkas instruktor energiliselt tööle, kuid majandusliku kitsikuse tõttu polnud Maakonnavalitsusel raha palga maksmiseks /2, 14/. Paluti abiraha ministeeriumilt. Lisaks palgale sooviti ka Aju-tise Valitsuse määruses /7. veebr. 1919/ instruktorile ette nähtud päevaraha ja sõidukulu /1, 11/. HM ei olnud nõus ühe maakonna instruktorigle palka maksta. Et päevakorrale oli kerkinud instruktorig ametikoha küsimus kogu Eesti raamatukogude tarvis, tehti V. Krabile ettepanek hakata Eesti Vabariigi raamatukogude instruktorigks /1, 12/. V. Krabi andis nõusoleku, tema ainukeseks tingimuseks oli elukoht "kusagil laiaroopalise raudtee ääres" /1, 15/. HM instruktorig elukoha suhtes mingeid ettekirjutisi ei teinud ja V. Krabi võeti ametisse riigiametniku palgaga /3, 13/. Asutav Kogu kinnitas Haridusministeeriumi 1919. a. II poole lisaeelarve: rahvaraamatukogude instruktorig ühe kuu palk - 1050 marka, instruktorig sõidukulud ühe kuu eest - 400 marka, rahvaraamatukogude toetamiseks - 57200 marka /13/. Samal ajal eraldas Asutav Kogu ainelise vana vara kogumiseks 150 000 marka, kunstiteoste ja kunstikogude omandamiseks 3 milj. marka.

Nii oligi 1. detsembrist 1919. a. Eesti raamatukogude esimene instruktor tööle võetud.

Mõned eluloolised andmed tema kohta.

Voldemar Krabi sündis 14. juunil 1893. a. Paides, Lõpetas siin 1911. a. linnakooli ja asus tööle kohalikkurenteisisse, st. riigikassa osakonda. 1917. a. sai talt kreisikomissari sekretär. Järvamaa Kaitsepataljoni koosseisus võttis ta osa Vabadussõjast. Järva Maakonna koolivalitsuse kirjast Haridusmi-

nisteeriumile: "Järva Maakonna koolivalitsuse sekretär V. Krabi astus dets. kuus 1918. a., kui enamlased 8 versta kauguselt Paidet ähvardasid, Järvamaa Kaitsepataljoni, mis sel ajal veel partisanisalga kaju kandis" /4/. Aastatel 1919-1921 oli V. Krabi Eesti raamatukogude instruktor. Hiljem töötas ta Järva maakonnavalitsuses. V. Krabi oli üks ajalehe "Järvamaa" asutajaid ja tegevtoimetajaid. Ta uuris Paide ja Järvamaa ajalugu, koostas ülevaated "Järvamaa kaitsepataljoni Vabadussõjas 1918-1919" (1932), "Paide seltskondliku elu arenemisteelt" (1935), "Järvamaa laulupidude algaegadest" (1937), "Paide" (1938).

V. Krabi oli pikka aega Paide Karskuse Seltsi "Idu" raamatukoguhoidja. Kui asutati Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, astus ta ka selle liikmeks, valiti revisjonikomisjoni, oli Järvamaa raamatukogude esindaja /14/. 1936. a. ilmusid ajalehtedes "Vaba Maa" ja "Uus Eesti" Voldemar Krabi 25-aastasele teenistusele pühendatud artiklid /5, 16/.

Raamatukogude instruktorina alustas V. Krabi raamatukogude korraldamiseks vajalike inventariraamatute ja blankettide tellimisest /3, 6/. Tellimus oli esitatud 1. dets., s.o. esimesel tööpäeval uuel töökohal. Blanketid saadi kätte juba jaanuari alguses 1920. a. /3, 13/. Niisugust kiirust võib meie päevil ainult kadestada.

HMI RHO saatis kõigi maakondade koolivalitsustele, haridusseltsidele ja lugemisringidele teate raamatukogude instruktori töölevõtmisest /3, 10/. Ministeeriumist võis saada ka raamatukogudele vajalikke lugeja- ja raamatukaarte, lugemistähtaja lehti, 50- ja 100-lehelisi inventariraamatuid /1, 116/. V. Krabi koostas juhendeid kogude korraldamiseks ja saadaolevate plankide kasutamiseks /3, 92/.

Pool aastat peale raamatukogude instruktora ametisse võtmist teatas HM kahest "rändavast" lektorist, keda oli võimalik lühiajalisi kursusi või ettelugemisi pidama kutsuda ajaloo, kirjandusloo, loodus- ja ühiskonnateaduse teemadel. Tingimuseks seati jaamast toomine ja tagasi viimine, lõunasöögi või toiduainete võimaldamine /1, 105/.

Nende ettevõtmistega alustas HM rahvaharidustöö program-

mi elluviimist. Raamatukogude instruktor otsustas oma põhi-
mõtteid ka ajalehes tutvustada.

1920. a. veebruaris ilmus ajalehes "Sotsialdemokraat" V. Krabi artikkel "Raamatukogu tegelastele" /17/. Selles lühikeses kirjutises avas ta oma mõtteid raamatute ja raamatukogude osast ühiskonnas, tutvustas raamatukogudele abi andmise võimalusi. Ta alustas oma artiklit nii: "Rahva rikkus ja jõud - on rahva teadmiste kogusumma." V. Krabi arvates on rahvakoolidest üks, ilma (kooli) välise haridustööta rahva haridustaseme tõstmiseks vähe. Koos koolide võrgu loomisega tuleks luua ka rahvaraamatukogude võrk. Ta peatus seltside osal raamatukogude organiseerimisel, raamatute muretsemisel ja kogude korras-
tamisel. Raamatute kasutamise kohta arvas ta, et raamatukogu peab olema kõigile kättesaadav, kasutamismaks ei tule kõne allagi.

Mõned päevad hiljem ilmus V. Krabi sulest samas ajalehes artikkel "Raamatukogudele" /18/, milles põhjendati raamatukogu raamatute kaitmise vajadust ja anti nõu lihtsamate kaitmistööde tegemiseks. V. Krabi arvates ei tohiks raamatut kaitmata lugeja kätte anda, sest "raamatukogu ülesanne on peale muu lugejas maitset ja ilutunnet kasvatada, teda õpetada raamatut armastama. Lõhutud, määrdinud raamat mõjub aga eemale-
tõukavalt ja haavab lugeja esteetilist tunnet. Sellepärast -
kandke hoolt, et raamatud saaksid koidetud." Ta tegi ettepaneku raamatukaitmist koolis õpetada ja nimetas ka lihtsamaid materjale.

Aruandes Rahvaharidusosakonnale märtsis 1920 kirjutas V. Krabi: "Kõige tuntavamaks takistuseks raamatukogude asutamise ja nende tegevuse elustamise teel on asjatundjate ja ettevõtlikkude isikute puudus. Veel tükiks ajaks jääb rahvakooli õpetaja viististi ainsaks kandvaks jõuks külas, kellelt välise haridustöö alal tuntavat tuge võib loota. Väline haridustöö, iseäranis aga raamatukogutöö nõuavad tegijailt eriteadmisi, mil-
listega meie praegused õpetajad kahjuks varustatud ei ole /3, 95/.

V. Krabi leidis, et suvistel kursustel oleks vaja õpe-

tajaid raamatukogutööga lähemalt tutvustada. Juba 1919.a. suvel tegi ta sellega algust Järvamaa õpetajate kursustel/2, 14/. Osa kavandatud jäi isegi järgmiseks aastaks. Ka Järvamaa raamatukogutegelaste kongressile kutsuti suvekursuslasi /2, 16/.

Haridusministeeriumile tegi V. Krabi ettepaneku õpetajate "edasiharimise" kursustel ja õpetajate seminaride viimasel kursusel (Tallinnas, Tartus, Rakveres) "Raamatukoguteadust ja tehnikat pealiskaudselt tutvustada" /3, 95/. Nii lootis ta ühe aastaga üle Eesti saada "hulgakesi töötajaid, kelle peale toetada võiks." Ta arvas, et ühest nädalast kursustel ja paarist tunnist päevas nädala-poolteise jooksul seminarides piisab, et aine hästi läbi võtta. Samas pakkus ta ka kava välja: Sissejuhatus. Välise haridustöö mõte ja tarvidus. Raamatukogude ajalooline arenemine. Raamatute muretsemine ja köitmine. Raamatute registreerimine, klassifitseerimine, lugejatele väljaandmine. Kuidas raamatukogu mõju laiendada. Laste ja kooliraamatukogud. Lugemislauad ja nende asutamine. Kuidas raamatukogu loomisele asuda.

Lisaks põhjalikule raamatukogunduse õpetamise plaanile olid instruktorigil ka praktiliseks tööks vajalikud blanketid olemas.

Rahvaharidusosakond soovitas koolivalitsustel ja õpetajate seminaridel korraldada raamatukogunduse õpetamiseks kursusi /3, 101/. V. Krabile tehti ettepanek mitte üle 3 tunni kursusi pidada, sest "saavad ju teil enam-vähem intelligentseid kuulajad olemas, kes võivad rutemini asja sisust aru saada, pikalt ja laialt seletamata" /3, 103/.

Voldemar Krabi kutsuti Tartu ja Rakvere Õpetajate Seminarid raamatukogu tööd õpetama /3, 105/, ta käis paljudel õpetajate suvekursustel tegelikele raamatukogutöötajatele esinemas /3, 120-121/.

Vaatamata sellele, et V. Krabi asus aktiivselt raamatukogudele nii vajalikku tööjõudu koolitama, pidi ta I Eesti Raamatukoguhoidjate Kongressil 1923. a. Fr. Puksoo referaadil "Raamatukoguhoidjate ettevalmistamisest" üle arutledes tõde- ma, et meie raamatukogud on just asjatundjate korraldajate

puudusel väga halvas seisukorras /19/.

Raamatukoguhoidjate ettevalmistamise küsimus jäi veel aastateks lahendamata.

Et Eestimaa raamatukogude töö korraldamist juhendada ja raamatukogudes töötavaid kooliõpetajaid ja vallakirjutajaid õpetada, oli vaja ka ise õppida. Tallinna linna rahvaraamatukogust tellis V. Krabi ajakirja "Библиотекарь". Talle saadeti kogus olevad 5 aastakäiku (1910-1914) ja 2 raamatut: Васильев "Библиотечное дело" ja Хавкина "Библиотеки, их организация и техника". Soovitatakse veel ka K. Einbundi raamatutega tutvuda. Raamatud ja ajakirjad saadeti üheks kuuks ja neid sooviti "samal seisukorras" tagasi saada /2, 3/.

Nagu V. Krabi kirjast RHOle selgub, oli ta kursis ka põhjanaabrite raamatukogundusliku kirjandusega. Ta palus Soomest tellida ajakirja "Kirjastolehti" (ilmus 1907. aastast) koos varem ilmunud aastakäikudega. Veel palus ta raamatukoguliikumisse ja tehnikasse puutuvaid raamatuid ja brošüüre muretseda, lisades, et neid pole palju ja nad pole kallid /3, 43/. Kahjuks pole teada, kas V. Krabi need raamatud ja ajakirjad Soomest sai. Mõningal määral võimaldasid naabermaade rahvaharidustööga tutvuda Rahvahariduspäevale kutsutud prof. Veinonmaa (Soome) ja Olssoni (Rootsi) esinemised /2, 50/.

HM omaltpoolt tegi 1920. a. septembris Vabariigi Valitsusele ettepaneku krediidi määramiseks raamatukogude instruktori Soome raamatukoguhoidjate kursustele komandeerimiseks. Valitsus lükkas ettepaneku tagasi (Vabariigi Valitsuse protokoll nr. 133, 25. sept. 1920. a.).

Järgmistel instruktoritel (A. Villup, A. Kurvits) õnnestus aga Soome raamatukogude ja vabaharidustöö korraldusega kohapeal tutvuda.

Raamatukogude instruktor esines ettekannetega maakondade ja kihelkondade raamatukogu- ja rahvahariduspäevadel. Üks sisukamaid oli Viljandi maakonna raamatukogupäev 6. juunil 1920. a., mille korraldas Viljandi Rahvaülikoolide Selts. HM poolt oli seal V. Krabi, kes rääkis raamatukoguliikumise ajaloost /2, 76/. Ta jõudis Egiptusest ja Aleksandriast trüki-

kunsti leiutamise kaudu Euroopa suuremate raamatukogudeni. Tema arvates oli Ameerika raamatukogude tase kõige kõrgem, tänu sealsetele raamatukoguhoidjatele.

Eesti teaduslikest raamatukogudest rääkis kindralstaabi raamatukoguhoidja Tohvelmann, kes Eesti Rahva Muuseumi Raamatukogus töötavat Jakob Muidet* Eesti tolle aja ainukeseks raamatukogu eriteadlaseks nimetas /2, 77/.

Raamatukogupäev hindas rahvaraamatukogude olukorda järgmiselt: maakonnas on põhiliselt viimase kahe aastakümne jooksul asutatud kogud, kus tööd korraldavad peamiselt kooliõpetajad, pole kindlaid ruume, kummitab rehaline kitsikus ja köitmise halb olukord, kogud on väikesed - 150-600 raamatut /2, 75/.

Ed. Schönberg** tõi oma ettekandes välja meie raamatukogunduse peamised puudused: 1) meil ei ole keskasutust, kes raamatukoguliikumist juhiks, 2) puuduvad raamatukogutegelased, kes raamatukogu ala oma elutööks oleksid valinud, 3) raamatukogude täiendamine on juhuslik, 4) ruumid pole vastavad, 5) lugejad on hoolimatud raamatute vastu /2, 77/. Ta jõudis järeldusele, et "meie raamatukogusid suure hulga puuduste pärast ainult teatud tagasihoidlikkusega kultuuriasutusteks tohib nimetada" ja kutsus üles suurt korraldustööd üle terve kodumaa tegema /2, 78/.

Aleksander Sibul arutles raamatukogude võrgu üle. Ühiselt leiti, et raamat peab kõigile kättesaadav olema. V. Krabi lisas, et edaspidi peab iga 6-a. kooli piirkonnas raamatukogu olema, "sest iga kool valmistab raamatukogudele teatud kontingendi lugejaid" /2, 78/. Sama mõtet arendas ta edasi ERÜ I kongressil, kus ta soovitas raamatukogu tegevuspiirkonnaks koollinglõhna võtta, sest raamatukogu on kooli töö jät-

* Jakob Muide (1865-1942) - tõlkija, mitmete väljaannete toimetaja, ERM-i Arhiivraamatukogu ja Eesti Bibliograafia Asutise esimene juhataja.

** Ed. Schönberg (1885-1944) - kooliõpetaja, kirjanik, kirjanik, kirjanik, Viljandi Rahvaülikoolide Seltsi esimees 1919-1920. Vt. Kattai, H., Ed. Schönberg-Paenasti - Viljandimaa raamatukogunduse teerajajaid. - Raamatukogu. Tln., 1975. Mai, lk. 21-24.

kaja. Üsna pessimistlikult lisas ta "kuni riik ja omavalitsus ei võta raamatukogusid kui koolitöö jätkajaid, ei ole ka loota suuremat edu" /19, 20/.

Raamatukogupäeval peeti vajalikuks maakonna keskraamatukogu asutamine. Et arutati ka sündeksemplari küsimust, siis otsustati HMIlt taotleda iga maakonna keskkogule üht maksuta eksemplari igast trükisest.

Uue probleemina kerkis üles eraraamatukogude saatus. Pöörduti HMI poole palvega takistada kogude väljaviimist Eestist. Jutt oli Raadi mõisa raamatukogust. Kõne all oli ka Viljandi esimese eesti raamatukaupluse ja laenuraamatukogu asutaja Hans Leokese kogu tulevik /2, 76/. H. Leokese järglane pöördus HMI poole palvega, et see kogu ära ostaks /17/.

Veel otsustati Rahvaulikoolide Seltsi juurde raamatukogude büroo asutada. Eelnõus nähti bürool järgmisi ülesandeid: annab nõu ja juhatus raamatukogude asutamisel, kogub ja töötab läbi raamatukogudesse puutuvad teated, kaitseb raamatukogude huvisid, sunab välja oma ajakirja, kirjastab raamatuid /2, 78/. Niisuguseid plaane polnud varem ühelgi raamatukogupäeval peetud. Kahju, et neid ellu ei suudetud viia. Kui Ed. Schönberg oleks Viljandisse kauemaks jäänud, võib-olla siis oleksid asjad hakanud paigast nihkuma.

Veel on HMI arhivaalides paar huvitavat kirjavahetust raamatukogude instruktori töomailt.

Viljandimaalt Puiatust paluti teatada, kas Eesti Vabariigis on valitsuse poolt keelatud raamatuid. V. Krabi vastas, et vabariigi piires on keelatud kommunistlikud lendlehed ja raamatud. Siseministeeriumi Administratiiv-asjade Peavalitsuse Trükiasjade Osakond teatas, et Politsei Peavalitsuse kirjaga (31.03.1920.a. nr. 67) on ära korjatud 2 raamatut: Kivilombi Intsi* kupleeraamat "Ha-ha-ha" (1919) ja P. Rootslase tähtraamat "Tulevik" ** /3, 69-71, 104/. Mõlemad raamatud olid kuni

* Kivilombi Ints - Henrik Saare (1903-1944?) pseudonüüm, följetonist ja ajavitekirjanik.

** Peeter Rootslane "Tulevik". Eesti nooremate tähtraamat 1920. aastaks või ka "Vemmalvärsside" album. Trükitud "Tuleviku" kuluga. Hind 2 naela värsket võid ehk 10 Eesti marka (Kirjastusuhisus "Tulevik").

viimase ajani raamatukogudes erihoiul.

Järva Maakonna Vangimaja palvel koostas V. Krabi Vangimajade Peavalitsusele nimekirja raamatutest, mis võiksid sobivad olla vangla raamatukogu jaoks. Nimekirja koostamisel soovitati jälgida, et kogusse ilukirjandusega ühes mitte kriminaaljutte ja -romaane ei satuks, sest neid ei peetud vangidele kohaseks.

Pakutud nimekirjas oli 140 raamatut, mis 700-800 marka pidid maksma. Raamatute ostmise täpse koha ja hinna kohta arvas V. Krabi, et raamatuturu korratuse tõttu on seda raske teha. Nimekirjas oli eesti ilukirjandust (O. Luts, E. Viide, A. Kitzberg, J. Mändmets jt.), G. Suitsu ja J. Liivi luulekogud, tõlkeid (J. Linnankoski, M. Maeterlinck, D. Defoe, B. Kellermann), K. Kautsky ja G. Plehhanovi teoseid, P. Petersi "Ema ja laps", "Eesti keele õigekirjutuse sõnaraamat", raamatuid mesilaste pidamise, langetõve, inimeste põlvnemise, eesti ajaloo jm. kohta /3, 72-73, 76-77/. Paljud nendest raamatutest olid Petseri Eesti Haridusseltsi raamatukogule ostetud raamatute hulgas /3, 85/.

Nagu eeltoodust selgub, tuli raamatukogude instruktoril tegelda paljude küsimustega. 1921.a. alguses lisandus veel rahvaraamatukogude võrgu kavandamine. Maikuu teatati V. Krabile, et raamatukogude instruktori töökohaks on edaspidi Haridusministeerium Tallinnas. Tema kogemusi ja edukat tegevust hinnati kõrgelt ning paluti jääda edasi töötama ja võimalikult pea Tallinna kolida /5, 9/. V. Krabi aga palus end vabastada 1. juulist 1921.a., sest "perekondlikel põhjustel Tallinna elama asuda ei saa" /5, 13/.

Kooliosakond palus dokumendid ära saata ja mõni aeg hiljem kuulutas välja konkursi uue instruktori leidmiseks. Kuulutuse peale ajalehtedes "Postimees", "Vaba Maa" ja "Päevaleht" /5, 18/ saadi hulgaliselt avaldusi. Paljude kandidaatide hulgast leiti sobivaim olevat August Villup /5, 19/.

Eelpooltoodut kokku võttes võib öelda, et aastatel 1919-1921, mil EV Haridusministeeriumi rahvaharidusosakonna raamatukogude instruktorina töötas V. Krabi, tehti esimesed sam-

mud Eesti rahvaraamatukogude võrgu väljaarendamisel. Kavan-
dati maakondade rahvaraamatukogude võrk. Iga maakonna kaar-
dile on ära märgitud kogud, loetelus on iga raamatukogu ni-
metuse juures teenindatav piirkond, märkus kogu töötamise
või kavatsetava avamise kohta, asutamise aeg, kogu suurus.
1921.a. oli võrgukavas 405 raamatukogu, neist töötavaid 271.
HMI toetusel avati 134 uut kogu /16/. Loetelus oli iga kogu
juures märgitud eelmisel aastal saadud riigi ja omavalitsus-
se toetus ja soovitud toetuse suurus.

Mis puutub toetuse saamiseni, siis andis HM neid raama-
tukogudelt ja omavalitsuselt saabunud palvete peale. 1919.a.
anti väiksematele raamatukogudele, näit. Paide Karskuse Selt-
si "Idu" raamatukogule - 500 marka /1, 19/. Tartu Rahvara-
amatukogude Seltsile anti 3000 marka, "silmas pidades teenu-
seid" /1, 14/. Ka Tallinna rahvaraamatukogudele ja lugemis-
toale eraldati 3000 marka, sest raamatute hindade tõusmise
tagajärjel koolivalitsusel linna eelarves määratud summa-
dest raamatute ja ajakirjade peale tehtud kulude katmiseks
ei jätkunud" /1, 25/.

RHO soovitas toetusraha ainult raamatukogude täienda-
mise peale kulutada ja sellest ka raamatukogude instruktori-
le aru anda /1, 20/.

1920.a. anti toetust endiselt laekunud palvekirjade
järgi. RHOs kirjutati igale toetuspalvele peale kogu suurus
ja lugejate arv - see oli aluseks toetuse määramisel - ena-
mikul juhtudel 1000 marka. Pärnu linna avalik maksuta raa-
matukogu sai 3000 marka, Kuressaare Eesti Selts samuti 3000
marka /3, 20/. Et toetussummasid oli HMil vähe, toetati ees-
kätt avalikke raamatukogusid, kuigi toetuspalveid oli palju
rohkem /1, 163/. 1921.a. anti toetust ka võrku võetud selt-
side raamatukogudele /15/.

Mõningal määral kergendas raamatukogude olukorda see,
et HMI ettepanekul said raamatukogud mõningatest kirjandus-
äriridest (nagu näit. Pihlakas, Rahva Ülikool, Bestimaa Koo-
liõpetajate Vastastikuse Abistamise Seltsi raamatukauplus
Tallinnas, Kaarna, Roht, Hermann, Postimees, Odamees, Noor-

Eesti Tartus) raamatuid osta 20-25% hinnaalandusega /1, 145/.

V. Krabi töötas välja põhjaliku raamatukogunduse õpetamise kava, pidas loenguid suvekursustel ja õpetajate seminarides. Tema juhtimisel asuti kogusid korraldama, tema algatusel muretseti raamatukogudesse rakendusmaterjalid. Oma esinemistes rõhutas V. Krabi raamatukogu kui kooli töö jätkaja tähtsust.

Vabariigi algusaastatel üleskerkinud raamatukogunduse probleemid leidsid edasiarendamist järgmiste instruktorite töös, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu mitmekülgses tegevuses ja "Avalikkude raamatukogude seaduses" /20/.

ALLIKAD. KIRJANDUS

Eesti Riigiarhiiv

1. F. 1108, n. 7, s. 11.
2. F. 2424, n. 1, s. 48.
3. F. 1108, n. 7, s. 12.
4. F. 2424, n. 1, s. 218.
5. F. 1108, n. 4, s. 688.
6. F. 1108, n. 4, s. 692.
7. F. 1108, n. 4, s. 604.
8. Veskimägi, Kaljo. Lühiülevaade raamatukogude ajaloost Eestis, XIII saj. - 1917. Tallinn, 1983. 28 lk.
9. Üleskutse rahvaraamatukogude asjus. - Postimees. 15.VI 1913, nr. 134.
10. Raamatukoguinstruktor ... - Postimees 11.VI 1913, nr. 130.
11. Valitsusasutiste tegevus 1918-1934. Tallinn, 1934, 328 lk.
12. Alas, Rud [õlf]. Rahvaraamatukogud Eestis. Tartu, 1933, 64 lk.
13. Nr. 12. Asutava Kogu poolt 19. detsembril 1919. a. vastu võetud haridusministeeriumi 1919.a. II poole väljaminekute lisaeelarve. - Riigi Teataja, 1920, nr. 2/3, lk. 10.
14. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu esitajaks. - Raamatukogu, 1923, nr. 1, lk. 55.
15. Paide tegelase tähtpäev. - Vaba Maa 9. XII 1936, nr. 282.
16. V.Krabi 25-a. teenistuse juubel. - Uus Eesti 9.XII 1936, nr. 334.
17. Krabi, V [õldemar]. Raamatukogu tegelastele. - Sotsialdemokraat 5. II 1920, nr. 29.
18. Krabi, V [õldemar]. Raamatukogudele. - Sotsialdemokraat 14. II 1920, nr. 37.
19. Läbirääkimised referaatide põhjal. - Raamatukogu, 1923, nr. 1, lk. 20, 31.
20. Nr. 39. Riigikogu poolt 6. juunil 1924.a. vastu võetud Avalikkude raamatukogude seadus. - Riigi Teataja, 1924, nr. 77/78, lk. 493-495.

KIRJAVARA UMSIEDLUNG'I KEERISES

Molotov-Ribbentropi pakt oma salaprotokolliga ei saanud saatuslikuks ainult Baltikumi põlisrahvastele, vaid selle esimeseks ohvriks langesid baltisakslased, kelle saatust hakkas määrama 28. septembril 1939. a. Nõukogude Liidu ja Saksemaa vahel sõlmitud salajane ümberasumisprotokoll /12, 1234/. Balti riikidega läbi rääkida ei peetud vajalikuks. Nii nähtub siitki, et Nõukogude Liit pidas end juba siis nende riikide tõeliseks peremeheks.

Sajandeid Eestimaal elanud saksa soost perekondade kibekiire evakueerimise korraldus tekitas üldiselt närvilise õhkkonna. Oli ju tegemist Eesti minevikus tähtsat osa etendanud aadli järeltulijatega, kes suurelt osalt hoidsid veel endi käes selle tegevuse jälgi mõisate arhiivide, mitmesuguse olulise kirjavahetuse ja teinekord isegi asutuste materjalide näol. Samuti olid paljudel vanad ja väärtuslikud raamatukogud, eeskätt Baltica alalt. Need, põlvkondade ja sageli sugukondade ledestatud kirjavara kihid kisti nüüd kiirustades lahti ja paisati laiali.

Alljärgnevas püütakse Tartus Eesti Ajalooarhiivis ja Tartu Ülikooli Raamatukogus leiduvate toimikute põhjal anda esialgne ülevaade ümberasujate raamatute ja arhiivimaterjalide liikumisest ning päästmisaktsioonidest.

4. Kui Adolf Hitler oli saksa rahvusgrupi ümberasumise (Umsiedlung) 6. oktoobril 1939 oma riigipäevakõnes teatavaks teinud, alustati Eestis ka kohe ettevalmistusi selle läbiviimiseks. Algul kavatseti kogu aktsiooniga toime tulla välkkiirelt, koguni kaue päevaga, kuid see polnud praktiliselt teostatav. Alles 15. oktoobril kirjutasiid saadikud alla nn. ümberasumise protokollile ja 18. oktoobril lahkus Tallinnast esimene laev ümberasujatega. Viimane laev jõudis välja sõita täpselt seitse kuud hiljem, alles 18. mail 1940 /11, 1234-1244/. Vanepealses-

se aega mahtus küllaga muret ja askeldusi ning sekeldusigi isikliku varanduse ümber.

15. oktoobri protokoll (artikkel II, punkt 1) lubas kaasa võtta majakraami, kuid fikseeris, et "kunstilise või kultuurajaloolise tähtsusega kogude ja esemete, samuti ajaloolise või mingis muus suhtes üldise tähtsusega arhivaalide... väljavedu, on lubatud ainult Eesti Haridusministeeriumi loal". Loa saamiseks tuli esitada avaldus /14, 337/. Kahjuks jäi see määratlus kirjavara osas küllaltki üldsõnaliseks, vastandina Läti märksa konkreetsemale kokkuleppele, mille alusel peeti kinni ka kõik teaduslikud raamatukogud ja bibliograafilised haruldused, välja lubati viia vaid dublette /4, 8-9/. Mahajääva vara korraldajaks moodustati Tallinnas Saksa konsulaadi juures Saksa Usaldusvalitsus.

Eesti poolt astus kirjavara kaitsmiseks-kogumiseks kiireid samme Tartus asuva Eesti Riigi Keskarhiivi (ERKA) direktor Otto Liiv (1905-1942). Oktoobri algul saatis ta Haridusministeeriumi Teaduse- ja Kunstiosakonna direktorile kirja, milles teatas, et "mõned saksa asutused ja eraisikud on pöördunud Riigi Keskarhiivi poole sooviga, et nende ... arhiivid võetaks hoiule". Ja et Eesti arhiiviseadus keelas ajalooliselt väärtuslikke materjale Eestist välja viia, siis tegi ta ühtlasi ettepaneku võtta need arhiivid hoiule ERKA-sse ja jälgida, et ka mujalt Eestist ei viidaks välja ajaloolise väärtusega arhiivimaterjale. Kiri tuli tagasi osakonna direktori Juhan Vasara märkusega 9. oktoobrist: "Kuni edaspidise selgumiseni võtta deposiidina R. Keskarhiivi valdusesse" /1, 1/.

1935. a. kehtestatud arhiiviseaduse § 40 keelas tõepoolest "kõigi eraarhiivide ja eraomanduses olevate haruldaste kodumaa ja kodumaasse puutuvate trükiteodete, arhivaalide ja tähtsate ajalooliste dokumentide" ilma loata väljaviimise riigi piiridest /10, 1526/. Niiviisi hõlmas seadus ka Estica-Baltica trükiseid, mis ümberasujate vara hulgas üsna tihti leidsid koos või koguni läbiseegi arhiivimaterjalidega. Sellepärast oli ka otstarbekas teha läbivaatust mõlema suhtes korraga.

Otto Liiv, ajaloodoktor, arhiivinduse suur spetsialist ja entusiast, jätkas tegutsemist imetlusväärse energia ja järjekindlusega. 14. oktoobril läks ERKA-st "väga kiire" ringkiri kõigile Eesti maa- ja linnavalitsustele, et need vaataksid, kas kultuuri- ja muinasvarasid ei jäeta kuskil laokile ja teataksid arhivaalidest ERKA-le /1, 17-22/. Et ohus olevate varade, eriti mõisate arhiivide kohta kindlamat teavet saada, läkitas ERKA mõne päeva pärast teise ringkirja, seekord rohkem kui kahekümnele vallavalitsusele, küsimusega, kelle hoole all on kohapealse mõisa (kirjas nimetatud) "arhiiv (raamatukogu, pildid ja igasugused muud kultuuriloolised esemed)" /1, 43-72/. Konsistooriumi paluti valvata, et saksa koguduste arhiive välja ei viidaks /1, 12/.

2. Samal ajal oli kiiresti vaja organiseerida lahkujate pagasi kontrollimist. Tollipunktid töötasid peale Tallinna veel Pärnus, Kuressaares ja ka Valgas. (Mõned jõukamad kiirustajad sõitsid omal kulul Valga kaudu rongiga.) O. Liiv lähetas oma töötajaid Tallinna, Valka ja Pärnu tolliinspektoritele abiks ja konsultantideks. Nende kohati päris detailsed aruanded on ERKA arhiivifondis säilinud ja pakuvad huvitavaid andmeid, seda enam, et tollipunkti kõrval käidi lahkujate soovil kaasaviidavat kontrollimas juba nende kodudes. Kõige pingelisemaks kujunes töö Tallinnas, kus kahele eelnimetatud ülesandele lisaks tuli veel ka Haridusministeeriumi juurde kogunenud arhiive ja raamatukogusid läbi vaadata ning nende väljaviimise suhtes seisukoht võtta. Kõigepealt läks Tallinna arhiiviküsimusi lahendama ERKA osakonnajuhataja mag. Hugo Rebane, kes töötas seal 13.-25. oktoobrini. Ta püüdis abilisi saada sealseist arhiividest, kuid mitte eriti tulemuslikult. Siiski mag. Hilda Kõrge Riigiarhiivist rakendus ühisesse töösse /1, 146-147/. Mõne päeva pärast kutsus Rebane Tartust appi ERKA ajutise töötaja Voldemar Milleri, kes suhtus ülesandesse väga tõsiselt ja oli terase pilguga. Tema jäi kohale terveks kuuks (18. okt. - 18. nov.). Selle aja kestel pidas ta tollil kinni materjale 50 isikult, enamasti mõisate arhiive, aga ka näit. Tartu Sak-

sa Genealoogia Seltsi ja Akadeemilise Lutheri Seltsi arhiivid. Mööbli läbivaatamisel oskas ta leida väärtuslikku kirjavara kirjutuslaudade ja kummutite laegastest. Isegi "rüütli ausõna" ei takistanud teda pakke kontrollimast ja arhivaale avastamast. "Üldiselt olid väljarändajad siiski viisakad ja ei püüdnud takistada oma arhiivimaterjalide läbivaatamist", teeb V. Miller kokkuvõtte. Ometi tuli tal Tallinnas kokku puutuda ka väärtmaterjalide tahtliku hävitamise juhtumiga. Sellest kirjutab Miller nii: "Haridusministeeriumis kuulsin hr. Huenelt, et tema on oma arhiivi pesuköögi katla all põletanud. Saanud 10 päeva põletada, sest seal olnud kõik isa-isa-isa-isadest ailles. Kui läksime H. Kõrgega kohale, leidsime katla all palju paberi tuhka ja ahju ees hunniku kirju ning raamatuid. Kahjuks oli järele jäänud veel ainult uuem eestiaegne osa. ... Nii hävitati materjalid peasjalikult Hiiumaa mõisate kohta" /1, 250-251, 306/.

Pärnu kohta loeme arhivaar Oskar Varese aruandest (17.-23. okt.), et seal tollirevidendidki tegutsesid korterites. Tollipunktis vaadati läbi peamiselt Viljandist tulnute kraami. Kinni peeti muu hulgas maakaarte (Mellin, Rücker), mis tulid välja mööblikastidest. Hoiule võeti ka raamatuid. Aruande juures on loendatud 14 nimetust 18. ja 19. sajandi Baltica't, sealhulgas A.W. Hupeli "An das Lief- und Ehtländische Publikum" 1772 ja Rootsi mereõigus 1670 /1, 132-133/.

Valgas peeti V. Milleri andmeil (viibis seal 16. ja 17. okt.) esialgu kinni "kõik käsikirjad ja muud arhivaalid, samuti pildid ja kunstivarad", sest tollivõimud ei pidanud end kompetentseks otsustama, mis omab ajaloolist väärtust, mis mitte. Linnavalitsus oli nõus varasid hoiule võtma ja linnaarhivaar Herman Sumberg lubas abiks olla arhivaalide päästmisel /1, 34/.

Kuressaares tuldi algul omal jõul toime, sest seal oli ametis eriti hoolas ja tähelepanelik tolliinspektor Viilep Prants, kes pidas kinni kõrge väärtusega arhivaale ja raamatuid. Hulga vanu pärgament- ja paberürükuid (15.-16. saj. ja hilisemaid) avastas V. Prants vandeadvokaat Mathias Stackelbergi mahajäetud raamatute hulgast täiesti juhuslikult /1, 99-

102/. ERKA esindajana viibis Saaremaal O. Vares 20. novembrist 4. detsembrini, kaasas ka F. Puksoo juhtnõõrid raamatukogude kohta. Seal kontrollis ta 18 isiku arhiivi ja raamatukogu ning sõitis kahel korral maale endise Kaunispää (B. v. Sengbusch) ja Karu (B. v. Toll) mõisa kirjavara üle vaatama. Suuremad raamatukogud, küll mitte eriti väärtuslikud, olid Mathias Stackelbergil ja Bernhard v. Tollil. Üldse osutus vajalikuks kinni pidada üle kahe jooksva meetri raamatuid, Baltica kõrval ka mõned kõited, üldajaloo, loodusloo ja teistelt teadusaladelt. Kõik need jäid tolliinspektori hoole alla /1, 297-298/.

Novembrikuu lõpu poole, kui tollivõimude tegevus oli ajutiselt katkestatud, alustas ERKA lahkunud sakslaste korterites ja majades järelkontrolli, pidades silmas eeskätt pööninguid ja teisi kõrvalruume. Tartus tegid seda suure hoolega H. Rebane ja V. Miller. V. Miller käis umbes 80 majas ja korteris. Nende ülesanne polnud kerge, enamikus majades tuli käia mitu korda, sest varanduste hooldajad erilist vastutulekut üles ei näidanud, pigem "tarvitasid venitamistaktikat ja kui võimalik, salgasid maha" (V. Milleri aruandest) /1, 357/, kuid vaev ta sus end igati. Leiti ja vaadati läbi hulk arhivaale ja raamatuid; viimaste suhtes peeti kontakti F. Puksoo abi Konrad Kullangoga Ülikooli Raamatukogust (ÜR).

Kontrollimise käigus avastati üsna mitmel pool ka materjalide hävitamist. Neid masendavaid andmeid kogunes nii palju, et H. Rebane ja V. Miller koondasid Tartust ja ka mõned mujalt teada olevad, kokku 19 hävitamisjuhtu, tabeliks. Tabel (vt. lisa) näitab, et hulganisti on hävitatud mõisate arhiive (Emmaste, Matsalu, Visusti, Kalavere, Vara jt.), aga ka kirjute omi (Palamuse, Põide, Tartu Ülikooli koguduse saksa pihtkond). Materjalide hulga kohta on teated harilikult ebamäärased: "toatais", "hirmus palju", "üle 10 kasti", "rohkearvuliselt", "3 koormat põletatud luhal" jne. Hävitajateks on olnud enamasti omanikud või nende korraldusel teenijad, aga ka majavalitseja. Krahv Mannteuffeli juures olid rotid kuuris ära söönud Puurmanni ja teiste mõisate arhiive /1, 359-360/.

Umbes nädalaga õnnestus Tartus "hooldamisele võtta" üsna

rohke ja väärtuslik materjal", nagu kirjutab O. Liiv sellest 25. novembril Riigiarhiivi direktorile ja Tallinna Linnaarhiivi juhatajale, soovitades neil Tallinnas ja Nõmmel korraldada samasugune järelkontroll ja selgitada ka võimalikke materjali hävitamisi /1, 286, 187/. Eriolist kaasalöömise indu pealinna poolt siiski ei paistnud. R. Kenkmaa linnaarhiivist vastas, et nad pidanud G. Neyga nõu, püüavad valvel olla, kuid majast majja käimiseks puuduvat neil võimalus /1, 290/.

Kirjavara päästmise, s.t. info hankimise-kogumise-kinnipidamise ja lõpuks ka läbivaatamise põhiraskus langeski Tartule. Tallinna kohta märkis H. Rebane juba oktoobris, et sealsetelt asutustelt tõhusamat abistamist loota pole. Initsiatiiv tuleb oma kätte võtta /1, 146p./.

Samad tähelepanekud teeb V. Miller kirjas Tallinnas 11. novembril O. Liivile: "Saatsin ka Ungern-Sternbergi raamatukogu, sest need kastid ...sisaldavad ... raamatutega segi ka arhivaale. Pealegi arvas hr. insp. Laid, et ka raamatute suhtes on kasulikum lasta neid Tartus läbi vaadata. /---/ Arvan paremaks katsuda koondada võimalikult kõik arhiivmaterjalid läbivaatamiseks ja lõpliku otsuse tegemiseks Riigi Keskarhiivi, sest sellega kindlustatakse lõppotsuse tegemisel ühtlased ja kindlased alused kõigi materjalide suhtes. Teiseks olen kindel, et mis juba Riigi Keskarhiivi jõudnud on, seda juba nii kergesti enam tagasi ei anta. Tallinnas seevastu on tunda teatavat kõikumist ja kalduvust järeleandmisele (väljaarvatud insp. Laiu juures)" /1, 306-306p./.

3. Samal ajal kui ühed kirjavara hoidjad töötasid linnades käsikäes tolliametnikega, käisid teised mööda maad ringi. Raske, aga äärmiselt vajalik oli saada konkreetsemat pilti arhiivide ja raamatukogude seisundist ka kaugemates paikades. Selleks saatis ERKA sinna korduvalt oma esindajaid. Üheks tähtsamaks tegevusringkonnaks kujunes Lääne-Virumaa, kus elas suhteliselt tihedalt endisi mõisnikke.

Filoloogiuüliõpilane Otto Aleksander Webermann (1915-
parastine kirjandusveealane, dr. phil. Göttingenis, Göttingeni
ulikooli eesti keele lektor, laanemeresoome keelte dotsent

1971), ise Vihulast pärit, Rakveres gümnaasiumi lõpetanud, rändas oktoobrist detsembrini 1939 neljal korral mööda Virumaad Tartust saadud komanderingu ja ülesannetega. 13.-16. oktoobrini liikus ta Rakverest alates marsruudil Muuga - Roela - Küti - Essu - Vihula - Sagadi - Vanamõisa. Mõisaomanikud olid enamasti veel kohal. Roela Moritz Wrangell lubas oma raamatukogu hiljem ERKA-le üle anda, samuti Essu Ungern-Sternberg. Küti pr. Stackelberg viis oma raamatud Viru-Jakobisse pastor J. Kiiviti hoolde; Sagadi Fock ja Vanamõisa Brevern lubasid oma kirjavara anda Webermanni hoole alla. Vihula W. Schubert lubas raamatukogu maha jätta. O.A. Webermann andis kohtadel juhatusi materjalide koondamiseks teatud ruumidesse ja saatis osa arhiivaale Rakvere kaudu Tartusse /1, 130-131/.

19. ja 20. oktoobri lähetusega kõndis O.A. Webermann Kilt-si jaamast Vao mõisa, kust leidis hinnalise raamatukogu, umbes 1500 - 2500 köidet, enamasti 18. saj. lõpust ja 19. saj. esimesest poolest, peamiselt ajalugu, usuteadust ja saksa ning prantsuse kirjanduse klassikute teoseid, aga ka saksa ja prantsuse uuemat kirjandust. Omanik kavatses kogu müüa. Mõningaid raamatuid leidis ka Sääse mõisas, neid kavatseti kinkida või deponeerida /1, 128-129/. Edasiminekuks tuli seekord katkestada, sest teel selgus, et ka Eesti Rahva Muuseum (ERM) on Virumaale saatnud oma volitatut. Selleks osutus kunstiajaloo üliõpilane Kara Wilberg, kes 18.-22. oktoobrini käis osaliselt O.A. Webermanni jälgedes. Tema ülesanne oli "kunstivarade, arhiivaalide ja raamatukogude kontroll". Ta sattus minema õnnetul ajal - "vene vägede läbimarssimisest tingitud liiklussulg" pidas teda kaks päeva Rakveres kinni. Sel ajal jõudis ta seal selgitada, et "hr. Keller oli mõned päevad tagasi ... põletanud kolimise keeles oma vanad mõisasse puutuvad arhiivaalid". Ka pr. Dellingshausen oli sama teinud (K. Wilbergi aruandest) /1, 122/. Siiski õnnestus tal muu hulgas 21. oktoobril Vihula mõisas valida ja pakkida 8 kasti raamatuid Tartusse saatmiseks /1, 118-126/.

Novembris (10.-18.) sõitis O.A. Webermann Virumaale ÜR-i volitusega "Saksamaale lahkujate raamatukogudega tutvuma, Ülikooli Raamatukogule ja teistele asutustele määratud annetusi

vastu võtma ja väljaviidavaid raamatuid kontrollima ning tarbekorral kinni pidama Haridusministeeriumi ülesandel" /7,440/. Loomulikult oli kõik kooskõlastatud ka O. Liiviga (aruanne leidub nii ERKA kui ÜR-i kaustas). Seekord alustas Webermann Roelast, sest M. Wrangell soovis arhivaale ERKA-le üle anda. Materjali oli rohkesti, osa tuli pööningult alla kanda. Kolm päeva kulus pakkimisele (ühes abilistega) ja nimekirja koostamisele. Samas vaatas ta läbi ka need kunstiteosed ja raamatud, mida Wrangell soovis välja viia; need olid uuemad väljaanded. Admiral Ferdinand Wrangelli raamatukogu pidi terve nisti Roelasse jääma, samuti Karl Ernst v. Baeri kirjad admiral Wrangellile. Wrangellide veoauto tõi ERKA-le, ÜR-ile ja ERM-ile määratud pakid Viru-Roelast ja ka Viru-Jakobis hoiul olnud Voore mõisniku Heinrich Johanson raamatud (kingitus ÜR-ile) Rakverre.

Paasvere mõisa raamatukogu (omanik Maydell) oli viidud Laekvere koolimajja, kusjuures raamatud olid vedamisel kannatada saanud ja lõhutud. O.A. Webermann iseloomustab Paasvere kogu kui tüüpilist keskmise või natuke üle selle väärtusega mõisaraamatukogu. Rohkesti leidis ajakirju, Ilukirjandust eraldas ta sealt kohalikule raamatukogule, ka Laekvere algkool sai ühtteist; suurema ja väärtuslikuma osa saatis Webermann Tartusse ÜR-ile.

Rakvere Linna Raamatukogule olid lahkuvad linnakodanikud mitmeid kingitusi teinud. O.A. Webermann vaatas kõik kingitud raamatud läbi ja leidis nende seast 17. ja 18. saj. väljaandeid, mida Rakvere raamatukogu oli nõus loovutama Tartu ÜR-ile. Lõpuks käis ta veel pakkinas Põlulas, kus leidis keskpärase raamatukogu ja ka mõningaid arhivaale. Osa materjali oli ära põletatud /6, 460-466/.

5.-23. detsembrini leiame Webermanni taas Virumaal. Ta kogus eelnevalt Rakveres andmeid, külastas antikvariaati. Siis käis Vinnis, kus kuuldavasti oli raamatuid põletatud, ja tutvus seal kooli ning endise vanadekodu raamatutega. Mõned, enamasti 18. saj. väljaanded ja eksliibristega raamatud võttis ta kaasa. Edasi siirdus O.A. Webermann teist korda Vana-

mõisa, seal aga oli omanik vahepeal otsustanud raamatukogu kee-
sa viia ja selle juba sissegi pakkinud. Põdruselt viis tee ESSU,
kus varem antud lubaduse kohaselt oligi raamatukogu maha jae-
tud, õigemini oli seal hulk materjali segamini. Jälle andis mitu
päeva sorteerida ja pakkida, leidis ka huvitavaid ja haruldasi
raamatuid (näit. Olearius). Pööningult tulid välja parun Nicolas
v. Dellingshauseni raamatud, umb. 500-600 eks. Mõned õpperaa-
matud ja dubletid eraldas Webermann oma koolile, Rakvere Ühis-
gümnaasiumile.

Hobusega sõitis raamatukogude kontrollija Seljale, kust
valis kaasa umb. 125 eks., kuigi eriti väärtuslikku seal pol-
nud, sest parun oli lahkunud juba aastate eest. Viimane, jõe-
luelne käik oli kavandatud Ulvile (Rakverest rongiga Kabalas-
se, sealt jalgsi Ulvi) /6, 484-487/.

O. A. Webermann oli käinud Ulvi mõisas juba ka novembris ja
leidnud eest 3000-kõitelise heas korras, sisuliselt liigitatud
raamatukogu, mis koosnes enamasti 18. saj. ja 19. saj. alguse
väljaannetest, mõned isegi 17. sajandist, uemaid oli vähe /6,
464/. Nüüd lähemal vaatlusel leidis ta kogus rohkesti ilukir-
jandusteoste esitrükke, ajaloo raamatuid, kalendreid, kirjastus-
ja raamatukaupluste katalooge 19. saj. I poolest (Kymmeli Riis-
as, Eggers Tallinnas, Hinrichs Leipzigi jt.). Oli ka käsikir-
ju, peamiselt ülikoolilõengute konsepte. Välja tuli ka raama-
tukogu kataloog, koguni kahes redaktsioonis. Selle raamatuvara
tegelik omanik oli olnud Rakvere kreiskooli inspektor Heinrich
Johann Winkler (1798-1864). Aleksander Winkler oli lahkudes
andnud raamatukogu Saksa Usaldusvalitsuse hoole alla. Umb. 200
eks. lubas mõisavalitseja Webermannil kaasa võtta /6, 488-489/.

Virumaa mõisaid kontrollis Webermann veel ka 1940. a. märts-
sis-aprillis, viis kaasa Raamatuid Vanamõisast, Sagadist ja
Veltsist ning käis ka Porkunis ja Koonus /8, 24, 25/.

Hiiumaale mõisate kirjavara kontrollijaks detsembris 1939
sobis hiidlasest ajaloolane Jakob Koit. Vaemlas ja Putkastes
leidis ta arhiivmaterjale läbiseegi raamatutega, pakkis need ja
saatis Tartusse /2, 8-9/.

Läänemaa kihelkondi volitas ERKA üle vaatama arstiteaduse

Üliõpilase Paul Anniko. Tema tõi andmeid, et Liivi mõisas "on suurem osa arhivaale ahjudes ära põletatud sakslasest mõisavalitseja poolt enne lahkumist" /2, 28/. P. Anniko osavõtul koostati Kullamaal akt selle kohta, et Olaf Maydell koos perekonnaliikmetega põletas novembris 1939 enne oma lahkumist Teenuse mõisa arhiivmaterjale õues kahel tuleasemel /2, 5/.

Oktoobris välja saadetud ringkirjadele tuli ERKA-sse riiburada mööda vastuseid mitmesuguste oluliste või ka vähemoluliste andmetega, mis üldpilti igal juhul täiendasid. Kui teatati väiksematest materjalikogustest, palus ERKA need ära saata, suuremaid kogusid käisid arhiivitöötajad kohal vaatamas ja ära toomas. Valga Linnavalitsus teatas, et nende linnaarhiivile on üle antud F. Kajanderi litograafia ja trükikoja ning Valga Jalgratturite Ühingu kuulunud kaks raamatut, ajalehti "Walksches Annonceblatt" 1879. a. üksikuid litografeeritud numbreid ja "Walkscher Anzeiger" ning "Südlivländische Zeitung'i" köidetud aastakäike 1886-1913 /1, 294/.

Linnamäe vallavalitsus Võrumaal andis teada Otto Peter Maydelli raamatukogust, mis oli antud kellegi Peeter Variku hoole alla /1, 136/. Viimane kirjutas omalt poolt, et tema hooldada on "lugemise raamaduid" 2878 /1, 314/. Sinna vaatama saatis O. Liiv 1940. a. märtsi algul arhiivi ajutise töötaja Herbert Laidvee ja volitas ka ÜR-ist K. Kullango /1, 371, 372/. Mõlemad leidsid, et raamatukogu oli väärtuslik, eriti selle Baltica. Neli kastitait, umbes neljandiku kogust pakkisid nad sisse ja toimetasid Tartusse. Ülejäänute suhtes soovitasid kirjutada omanikule, et see kingiks terve raamatukogu ERKA-le /2, 158, 161/.

Kirjavahetus kujunes Sangaste krahv Friedrich Bergi päranditõmpu kuulunud raamatukogu ümber. ERKA ostis krahvi sugukonna ja Sangaste mõisa arhiivi ja hoolitses, et Sangaste vallakohus ei laseks raamatukogu koos majakraamiga oksjonil müügile /1, 311-312/. Alles 1940. a. augustis võimaldasid muud kiired tegemised ka Sangaste raamatukogu käsile võtta. O. Liiv komandeeris sinna V. Milleri, kes pidi raamatukogu ära tooma. Kohal selgus, et suurem osa raamatutest, umb. 3000 köidet, pea-

miselt teaduslik ja populaarteaduslik kirjandus, oli viidud vallamajja, sest mõisa hooned olid juba Nõukogude Liidu väeosa valduses. Oli aga andmeid, et lossiski leidub veel kirjavara. Sinna seekord ligi ei pääsenud, sest "politrukile oli raske selgitada arhivaalide mõistet". V. Miller pakkis ja saatis vallamajas olevad raamatud Keeni jaamast pagasiga Tartusse /3, 4-5/. Uuesti sõitsid Sangaste mõisa H. Rebane ja V. Miller koos 19. augustil. Müüd võeti neid lankesti vastu. Ja nad leidsid kolm pööningukambrit täis raamatuid, ajakirju-ajalehti ja osalt ka arhivaale. Peale selle oli keldritesse hunnikusse loobitud samalaadilist materjali, osa sellest juba hävinud. Politruk Vassiljev oli ka öelnud, et "nad vaatanud, mis olnud väärt, jätnud omale, mis pole kõlvanud, hävitanud". Ühes toas olnud palju kaarte, rohkem käsitsi joonistatud, vähem trükitud. "Aga nemad hävitanud need toa puhastamisel". (V. Milleri aruandeist) /3, 4p., 7/. Nii siis talitati täiesti okupandile omasel viisil.

1940. a. märtsis leidis ERKA võimaluse saata oma usinamad esindajad üle vaatama ümberasunutest mahajäänud kultuuri vara väikelinnades ja Kesk-Eesti maakondades. V. Miller sai komanderingu Haapsallu (27. veebr. - 12. märts). Saksa Üsaldusvalitsuse voliniku juures ärasõitnute nimekirjaga tutvudes leidis ta, et selles linnas oli elanud õige palju vana-aadlisuguvõsade liikmeid. Majades ringi käies ja inimestega vesteldes tuli ilmsiks, et kirjavaragi oli olnud rohkesti, kuid palju sellest ka hävitatud. Seda olid põletanud omanikud enne lahkumist või jälle suure kiiruga lahkudes oli "kõik maha jäetud". Mõnel pool oli materjale hävitatud punaarmeele ruumide tühjendamisel. Ühest kohast, kuhu oli kogutud ümberasujate materjali, olid "majadest kõik paberid viidud aeda prügihunnikusse, aga raamatuid pesukööki". Kõneldu kinnituseks leidis Miller fragmente. Midagi oli ka müüdnud. V. Miller kirjutab aruandes: "Mõned isikud olid ostnud suuri riidelekleebitud mõisakaarte. Ühele õnnestus jälile jõuda, aga paber oli siis juba maha leotatud ja riidest tehtud aknapimendamise kate." Kokku sai Miller vaid jääke, paar kastitait raa-

matuid ja arhivaale. /2, 180-182/. Tagantjärele peab küll süüdistama Haapsalu Linnavalitsust hoolimatuses, sest ERKA 28. detsembri 1939 kirjas Haapsalu linnapeale palutakse kontrollida kuuldust, et Nõukogude-Vene sõjaväe kasutusse võetud majadest olevat toimetatud arhivaale prügihunnikusse. Vastus on lakooniline: Kuuldus ei vasta tõele. Hävitatud olla vaid "Die Woche" aastakäike /1, 342, 343/.

Peaaegu samal ajal (6.-15. märts) selgitas O.A.Webermann kirjavara saatust sisemaal. Paidest ega Järvamaalt ta märkimisväärset ei leidnud. Usaldusvalitsuse esindaja andmeil polevat Järvamaa mõisates suuri ja väärtuslikke raamatukogusid olnudki, paremad raamatud võetud kaasa, maha jäänud enamasti tähtsusetud. Teistsugune pilt avanes Viljandis. Seal olevat olnud rohkesti raamatuid ja arhivaale von Bockil, kes pidi hiljem veel tagasi tulema; raamatuid aga müüdi ja dokumendid kadusid. Käsitööliste Ühingu (Handwerkerverein) raamatuid müüdi oksjonil; varem olevat seltsil olnud hea raamatukogu. Ka Viljandi kolmes antikvariaadis leidus kenakesti sakslaste väärtuslikke ja huvitavaid raamatuid, Leokesel isegi arhiivimaterjali. Tema kohta ütleb Webermann aruandes: "Saksamaale ümberasujatelt on ta mõndagi ostnud. Hr. Leoke on ka suur koguja, mitte ainult ärimees, seepärast ta ei taha müügiga rutata ega ka liiga odavalt müüa". Teised kaks antikvariaati (Jaanson, Orn) müüsid muide mõnekümne sendi eest. Webermann ostis sealt ühtteist ÜR-i jaoks.

Antikvariaatide riiulitel oli hulk raamatuid pärit Puiatu mõisast. Sinna Webermann ruttaski. Parun Siegfried Kruedeneri vara hooldaja Albert Saarepera sõnutsi olnud "väga suur raamatukogu", kuid parun kinkinud raamatuid "juba varemini soovijatele rohkesti ära, enne ümberasumist viidi aga ülesostjate poolt vähemalt üks autokoorem Viljandisse ja osa Tartu! Seal hulgas olevat olnud ka üsna haruldasi raamatuid. "Selles võisin ma ise Viljandi antikvariaatides veenduda," lisab Webermann. Kohale oli jäänud rohkesti lõhutud raamatuid. Mis veel terved, need korjas ta kokku ja pakkis ÜR-ile saatmiseks. Ühtlasi imestab Webermann, et kuigi Puiatu ümbruskonna rahvas

teadis väga hästi suure raamatukogu ja arhiivi olemasolust, ei võtnud keegi vaevaks sellest teatada, vallavalitsus kaasa arvatud.

Viljandi mõisas oli omanik Ungern-Sternberg enne lahkumist mõndagi hävitanud. Võisikul (zur Mühlen) leidis kirjevara otsi- ja arhiivimaterjalid aida lakast osalt kastides, osalt hunnikus. Raamatud olid enamasti juba müüdnud, vaid mõnisada eksemplari (ilukirjandus, noodid ja vanad õpperaamatud) oli veel alles. Neidki ei lubatud kaasa võtta /2, 166-172/.

4. ERKA ja tema abiliste energilise tegutsemise tulemuse-
na kogunes arhiivihoidlaisesse, tollimajade ladudesse ja teis-
tesse paikadesse järjest rohkem ümberasujate kultuurivara, mil-
le edasise saatuse suhtes puudus selgus. Materjali juurdevool
aina jätkus. Sellepärast oli O. Liiv juba 28. novembril teinud
Haridusministeeriumi Teaduse- ja Kunstiosakonna direktorile et-
tepaneku "moodustada asjatundjate komisjon lahkunud sakslaste
poolt mitmesugustele meie asutistele deponeeritud või nende
käest tollil kinnipeetud kultuurivarade läbivaatamiseks ja ot-
suse tegemiseks, kas lubada nende väljavedu või mitte". Samas
pakkus ta välja ka komisjoni koosseisu /1, 292/. Et kiiret vas-
tust ei järgnenud, saatis Liiv 3. detsembril meeldetuletuse
mainsuskaitse inspektori nimele /1, 330/. Ja alles 19. detsemb-
ril 1939, seega kaks kuud pärast ümberasumise algust, tuli Ha-
ridusministeeriumi Teaduse- ja Kunsti Osakonna direktori E. Laiu
allkirjaga teade, et Tartu jaoks on moodustatud vastav komisjon
koosseisus: ERKA direktor O. Liiv (esimees), ERMi direktor F.
Linnus, kunstiajaloo professor S. Karling ja ÜR-i juhataja F.
Puksoo /1, 331/.

Nagu asjade edasine käik näitas, tuli samal komisjonil esi-
algu otsustada mitte ainult Tartu, vaid kogu vabariigi kultuur-
rivarade üle. Tallinna jaoks määrati analoogiline komisjon al-
les 26. jaanuaril 1940, ülesandega läbi vaadata Haridusministeer-
iumile deponeeritud arhiivimaterjale. Sellegi komisjoni esi-
meheks määrati O. Liiv, liikmeteks Riigiarhiivi direktor G. Ney
ja Tallinna Linnaarhiivi juhataja R. Kenkmaa /2, 194/.

Üks Tallinna probleem, millesse tartlased energiliselt sekusid, oli Bestimaa Kirjandusühingu (EKÜ) varade kaitsmine. Veebruaril algul Berliinis toimunud Eesti-Saksa läbirääkimistel kultuurivarade küsimustes oli ootamatult üles tõstetud EKÜ raamatukogu, arhiivi ja muuseumi väljaviimine. Raamatukogu taheti poolitada üsna keerulistel põhimõtetel. Kui E. Laid sellest O. Liivi informeeris, asus Tartu komisjon kiiresti tegutsema. Tuldi kokku erakorraliseks koosolekuks ja otsustati, et EKÜ varad peavad jääma Bestisse. Kui ei leiduks muud teed, siis pakuti välja "viimase vahendina" vastava sihtasutise loomist /4,6/. Läkitati kohe märgukiri peaminister prof. J. Uluotsale. Selles põhjendati, et EKÜ varad on kogutud Eesti alalt ja "moodustavad ... lahutamata terviku meie üldistest kultuurivaradest". Neid ei vaadelda kui eraorganisatsioonide varandusi, sest omavalitsustelt ja organisatsioonidelt on saadud suuri toetusi kogude korraldamiseks ja täiendamiseks. Märgukirjale koguti 37 allkirja teadus- asutuste ja organisatsioonide esindajatelt, neist 29 Tartust ja 8 Tallinnast (kaks allkirja A. Sibulalt Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Tallinna Linna Keskraamatukogu esindajana) /2,113-115;4, 2-4/. Välisminister prof. A. Piibule kirjutas O. Liiv veel isiklikult, juhtides muu hulgas täbelepanu asjaolule, et EKÜ varade väljaviimine või jaotamine oleks kahjulikuks pretseedendiks ka teistele kinnipeetud või deponeeritud arhiivididele /2,91 p./.

Ju astuti vajalikke samme ka Tallinnas (vrd. 13, 89). Iga tahes jäid EKÜ varad lõpuks tervikuna Bestisse. Arvatavasti jõuti kokkuleppele 1940. a. kevadel tegevust alustanud Eesti-Saksa pariteetkomisjonis.

See kahepoolne autoriteetne komisjon töötas põhiliselt Tallinnas, kus peaksid leiduma ka tema tegevust kajastavad arhiividokumentid. Tartus töötas küll 7.-11. juunini pariteetkomisjoni raamatukogude alamkomisjon koosseisus Eesti poolt Friedrich Puksoo (ÜR), Evald Blumfeldt (Eesti Kultuuriloolise Arhiivi juhataja) ja Richard Antik (ERM-i Arhiiviraamatukogu juhataja), Saksa poolt dr. Schwalm ja dr. H. Weiss. Tehtud tööst on ÜR-s säilinud 8. juuni koosoleku protokoll koopia (saksa keelne), millest

selgub, et on läbi vaadatud viie isiku tollil kinni peetud raamatute nimestikud. Nendes oli rohkesti kitsalt ametkondlikke väljaandeid (kõikvõimalikud põhikirjad, aruanded, protokollid jms.), aga ka vanu kroonikaid, memuaarteoseid, graafikaalbumeid ja isegi vanemat eestikeelset kirjandust (kiriku- ja seaduse- raamatud, E. Ahrensi grammatika). Komisjon on raamatud jaotanud nelja kategooriasse: A - lubatakse välja viia, B- omanikul soovitada müüa Eestisse, C - Eestisse jätta ja omanikult ära osta, D - raamatud antakse vabaks, kui nende eksemplar leidub Tartus Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsiateedi raamatukogus või Tallinnas Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogus. "C" all loendatud köited ühtlasi hinnati, küll kogusummas ja võrdlemisi odavalt /9, 28-32/.

1940. a. suvel juunist septembri alguseni käis Puksoo korduvalt Tallinnas, viibides seal igakord 4-5 päeva, et "osa võtta Eesti-Saksa komisjonide koosolekuist kultuurivarade küsimustes" /5, 327, 340, 342, 343, 348, 355, 361/.

Tartu erikomisjoni liikmena ja varengi oli raamatute alal ekspordiks F. Puksoo. Tema vaatas läbi ja andis tõendeid raamatute väljaveolubade vormistamiseks, harilikult sõnastuses "Ülikooli Raamatukogu poolt pole takistusi järgmiste raamatute väljaveoks" /9, 107/. Üldjuhul tähendas see kõnealuste raamatute leidumust ÜR-is. Või jälle: "Pooldan härra Heinrich Laakmanni Tartus asuva raamatukogu väljaviimist Saksamaale, ... See pole kehtiv aga Pärnus asuva härra Laakmanni raamatukogu osa kohta, kus peab olema muuseas "Pernauesches Wochenblatt" ja "Pernauesche Zeitung", mis peaks Eesti jääma" /7, 415/. Üldiselt Puksoo paistis olevat vahest liigagi leebe ja leplik raamatute väljaviimise suhtes, eriti siis, kui ÜR-is oli väljaandest eksemplar olemas.

F. Puksoo ja Ülikooli Raamatukogu osa üldse jääb suures kirjavara kogumise aktsioonis oodatust väiksemaks. O. Liiv ja F. Puksoo pidasid küll tihedat kontakti otseste arutluste ja telefonikõnede näol. Liiv suunas saabunud kirju ja raamatute nimestikke Puksole seisukohavõtmiseks. Puksoo ja K. Kullango andsid ERKA esindajaile raamatute läbivaatamiseks juhtnööre. Kahe

asutuse esindajal korruga välja sõita olnuks küllalt kulukas ega jätkunud selleks inimesigi. Pealegi olid arhiivinduse spetsialistid ajaloolastena head Baltica trükiste tundjad. Olgu lisatud, et ÜR-i parim Baltica tundja Otto Freymuth kuulus varajaste lahkujate hulka. Kui palju Puksoo ise raamatukogusid läbi vaatamas käis, puuduvad andmed, igatahes on ta 1939. a. oktoobris tutvunud Nõmmel ümberasuja Erwin v. Dehni raamatukoguga ja eraldanud sellest umbes 60 raamatut /9,109/. Maal esindas ÜR-i küllalt edukalt O.A. Webermann, kes esmajäones huvitus raamatukogudest ja pidas tihedat kontakti F. Puksooga.

Kokkuvõttes kujunes baltisakslaste kirjavara saatus suures lahkumistuhinas üsnagi kirjuks. Arhivaalidest tuli enamasti suurem osa Bestiga seotuse tõttu maha jätta ja riigiarhiivile loovutada. Raamatukogu suhtes olid omanikel vabamad käed. Raamatuid kingiti tuttavatele ja sõpradele, kohalikele eesti raamatukogudele ja seltsidele, annetati ERKAlle, ÜR-ile, Haridusministeeriumile ja teistele asutustele. Mõned müüsid antikvariaati või oksjonil; ka ajalehtedes ilmus "odavate saksakeelsete raamatute" müügikuulutusi. Kes ei tahtnud oma kirjavarast loobuda kohe, need määrasid hooldaja või voliniku, andsid hoiule või deponeerisid kuhugi (nt. ERKAssse). Mõned jätsid lihtsalt maha. Nagu selgus, polnud haruldased isegi materjalide hävitamise juhud. Hävitajate seas oli ka äsja sisse marssinud okupatsiooniar mee esindajaid. Leidus neidki, kes püüdsid raamatuid ja arhivaale salaja või pettusega välja viia. Igatahes lõhkus erakorraline aktsioon palju väärtuslikke isiklikke raamatukogusid, kuid teiselt poolt aitas see tõhusalt kaasa Eesti ajaloole hindamata väärtusega arhivaalide, eeskätt mõisate arhiivide ja ka Baltica raamatute koondamisele riiklikesse hoidlaisesse.

Eesti poolelt on baltisakslaste kirjavara Bestile hoidmises kõige suuremad teened kahtlemata ERKA-l. Kirjavara asukohtade selgitamise, kogumise ja läbivaatamise hingeke ja eestvedajaks oli Otto Liiv, kes tegi seda suure visaduse ja järjekindlusega, kuigi tööjõu nappus tingis lünki ja ei

võimaldanud olla ühekorraga igas Eestimaa nurgas. Tema meeskonnast tõusevad eriti esile Voldemar Miller ja Otto Aleksander Webermann. Raamatute osas oli autoriteetseks eksperdiks Friedrich Puksoo.

ERKA tegutsemise tulemusena saadi päästa osa Eestimaa mõisate arhiividest ja muid meie ajaloo uurimiseks olulisi dokumente. Baltica trükistest ei tohiks Eestis ükski nimetus puududa. Neid kogunes suuremal arvul ERKA-sse, ÜR-i (üle 10 000 köite), ERM-i Arhiivraamatukogusse ja Tallinnas Riigiraamatukogusse (6500 köidet) /13, 89/. Kõige täielikumad pidanuks Baltica osas olema tänapäeval ehk Eesti Ajalooarhiivi raamatukogu ja ÜR, kuid Umsiedlung'ile järgnenud kultuuri-vaenulik okupatsioon on oma hävitusjälje jätnud siiaigi.

Kogu probleemistik väärrib edasist uurimist Tallinna arhiivide põhjal. Ka teemakohaseid mälestusi tasuks koguda. Lõpuks on üsna tõenäoline, et rahva seast võiks isegi veel leida ümberasujatest maha jäänud arhivaale ja trükiseid.

ALLIKAD. KIRJANDUS

Eesti Ajalooarhiiv

1. F. 661, n.1, s. 223.
2. F. 661, n.1, s. 224.
3. F. 661, n.1, s. 225.
4. F. 661, n.1, s. 227.
5. F. 2100, n. 2, s. 882.
6. F. 2100, n. 9, s. 88.
7. F. 2100, n. 9, s. 136.

Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond

8. F. 4. n. 2, s. 31.
9. F. 4, n. 2, s. 242.
10. Arhiiviseadus. - Riigi Teataja, 1935, nr. 53, lk. 1521-1528.
11. Kivimäe, J. Raske lahkumine. - Looming, 1989, nr. 9, lk. 1242-1250.
12. Loeber, D.A. Baltisakslaste ümberasumine Lestist ja Lätist. - Looming, 1989, nr. 9, lk. 1234-1241.
13. Lotman, P. Parlamendiraamatukogust rahvusraamatukoguks. 1. Tallinn, 1988. 117 lk.
14. Protokoll Eestis asuva saksa rahvusgrupi Saksa Riiki ümberasustamise kohta. - Riigi Teataja: Eesti Vabariigi lepingud välisriikidega, 1939, nr. 17, lk. 335-339.

Hävitatud arhiivlainestik.

/Koopia: EAA. F. 661, n. 1, s. 223, l. 359-360./

Omanik -1-	Materjalid -2-	Hulk -3-	Hävitajad -4-	Põhjus -5-
Alexander Hoyningen- Huene, Tal- linnas, Kaupmehe 11.	Emmaste ja Mat- salu m. arhiivid Pärit omaniku utluse järele isa-isa- isadest.	10 päe- va saa- nud pe- sukatla all põ- letada.	1. Omanik, 1. 2. kojanai- ne ja teenija	1. Omanik ütles: tead- matusest; 2. Teenija: Härä ei tahtnud, et neid soritaks ja kaskis siis kõik põletada, kui arhiiv- viametnikud olid tu- lemas.
Richard Oettingen Tartus, Valli- kraavi 22	Visusti mõisa arhiiv.	"toa- tais":	Omanik ja 1. teenija.	1. Omanikul: Et ei lä- heks vöörastesse katesse; 2. teeni- jal: härä kask.
Anrep, Tartus, Tiigi tan. 27.	Fragmen- tide ja- rele ot- sustades Helme ja Hummuli ja Kastre ning Rön- gu kiriku- eestseisja arhiivaalid		1. Omanik, 1. 2. teenija	1. Teadmata; 2. Härä kask.
Stackel- berg Tartus, Veski 40.	Kaiavere m. arhiiv	pool tüba tais	Teenija	Asjatundmatuse.
Ernst Krause Tartus, Tähe 34	Kaarte, suurte pitseri- tega pabe- reid, raa- matuid ja pilte.	"hir- mus palju".	Omanik	

-1-	-2-	-3-	-4-	-5-
Koch ja Un- ger, Tartus, Narva 22.	Väga pal- ju mitme- suguseid pabereid. (Maja pa- rit 18. sajandist). Leitud fragmente Tartu Krei- si rougepa- nemise ko- mittee ar- hiivist 1812-1823.			
Elisabeth Hirsch, Tartus, Veski 30.	Mitmesu- gust; ms. Palamuse ja Poide kirikute arhiivaale.	Omanik, Hil- jem volini- ku adv. G. Posti tee- nija	Omaniku põhjus teadmata. Advokaat Post kordas tee- nijale põletamise kasku pärast seda kui arhiivi voli- niku poolt talle teatatud, et seal on kirikuarhiivi- de osi, mis kuu- luvad R. Keskarhiiv- vile.	
Oettingen Tartus, Tiigi 15 Kivijärve moisas.	1. Kivijär- ve ja Kure- maa moisade arhiivaale; 2. Kirjava- hetus.	Teenija Leena Ko- ger. Va- litseja Tavel.	1. Leena Koger'i asjatundmatus; 2. Kirjavahetuse sühtes omaniku kask (osa materja- le paasteti pliidi eest); 3. Tavel'i teadmatus materja- li tähtsusest.	
Paul Si- vers, Tar- tus, Aia 21/23.	Vära j. t. moisade arhiivid	Omanik		
Krahv Man- teuffel, Tartus, Aia 23.	Puurmanni j. t. moisa- de arhiivid	Omanik	Hooletus. Rahtid kuuris ara soonud ja tublisti kah- justanud.	
Eugen ja A. Schulz, Tartus Aia 28	Friedholmi m. arhiiv Ligaste m. arhiiv.	Omanik ja teenija.	Omaniku põhjus teadmata; teenijal asjatundmatus. Osa materjale paasteti pliidi eest.	

-1-	-2-	-3-	-4-	-5-
Lemm, Tartus, Aia 28.	A/S Lutheri esindaja arhiiv.	3 koogemat postetatud luhai.	Veovoormeess	Omaniku käsk. Tõenäoliselt põletati sellega uhes oga Schweizide moisade arhivaale, kuna materjalid olid asunud põõningul.
Georg Stryck Pilkusel.	Uue-Kariste, Karu ja teiste moisade arhivaale	Fragmente ja reele ot-sustades vähemasti 5-6 j.m.	Georg Stryck	Et ei satuks voo-rastesse katesse
Pastor Knüpfer	Ülikooli kog. Saksa pihtkonna arhivaalid		Omaniku poolt määratud hävitamisele, teenija Anna Tollmann oli osa eesialgu sailitanud.	
Fritz Stackelberg, Tartus, Tiigi 28.	Abja, Halliste, Pornuse ja Audru m. arhivaale, resideeriva maa-nouniku j.t. kirjjava-hetust.		1. Omanik 2. Teenija	1. Omaniku põhjus teadmata. 2. Teenijal; omaniku käsk. Osa paaste-ti tolliametniku poolt ahju eest; oga koguti pärast porandalt prahi hulgast
Mag. Buchholtz ja teised "Passantenheimi" elanikud, Tartus, Tiigi 30.	Kirjavahe-tus, Vene kristliku üliopilas-seltsi arhiiv ja muud	Ule 10 kasti	Majava-litseja	Asjatundmatus
Gutmann, Tartus, Aia 43.	Muu hulgas pr. Gutmanni igg maa-mootja arhiiv. Seal hulgas mitu kasti kaarte ja plaane		Omanik	

Lisaks eeltoodule on võidud konstateerida suuremaid paberite põletamisi sakslaste vanadekodudes, ja peaaegu kõigis korterites, kus teostati arhivaalide otsimiseks järelkontrolli. Leitud fragmendid näitasid, et on põletatud ametlikke dokumente ja väga sagedasti ka ametasutiste või ametisikute arhiive, nagu: sillakohtu, kihelkonnakohtu, adrakohtu, kirikueestseisja, mitmesuguste rüütelkonna komiteede, Saksa okupatsiooniaegsete ametieestseisjate j.t. Üldmulje järele esines võrdselt tahtlikult ja teadlikult ning teadmatutes ja asjatundmatutes toimepandud põletamisi.

-1-	-2-	-3-	-4-	-5-
Marienstift" elanikud, Tallinn, Koidula t.	Mõisade ja teisi arhiive.	Rohkearvuliselt	Omanikud ja nende korraldusel teenija	Et ei läheks võõrastesse kättesse. Dir. Ney poolt kooigist päästetud fragmendid ja kaardid näitavad materjali iseloomu.
Marienstift" volinik adv. L. Maydell	Asutise arhiiv. Kirjava- hetus, vanemad protokolid, advokaaditoimikud jne.		Advokaat L. Maydell	L. Maydelli enda utluse järele teadmatuse nende tahtsusest.

Täpsemalt on fikseeritud põletamisjuhud ainult neis kohtades, kus õnnestus veel osa materjale päästa ja määrata nende järele kindlaks hävitatud materjali iseloom.

Vanem assistent. k.t. /N. Rebane - allkiri/

Riigi Keskarhiivi kaastöoline.

/V. Miller - allkiri/

MÄLESTUSI

Helene Mugasto-Johani

RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING OLI MU KOOL

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing on mänginud minu elus tähtsat rolli. Elasin temaga ühte elu alates tema loomisest. Ühingu tegevuse ja ettevõtmiste kaudu õppisin väga palju, arenesin ka teoreetilises mõtlemises. Mul on tänaseni meelees esimesel kongressil A. Sibula ettekandes esitatud vene kirjanik A. Herzeni väide - raamat annab edasi mõtteid ja vaimust järgnevatele põlvvedele.

Selle kultuuri järjekestvuse põhimõtte võtsin ma siis omaks ja sellest põhimõttest juhendus ka kõigi ERÜ tegelaste vaimsus.

I Üleriigiline raamatukoguhoidjate kongress toimus 24.-25. veebruaril 1923. a. Tallinna Keskraamatukogu ruumides.

Korraldavasse komisjoni kuulusid Tallinna Keskraamatukogu juhataja A. Sibul, Tartu Ülikooli Raamatukogu juhataja F. Puksco /1935. aastani Puksov/, Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogu juhataja J. Muide, Tartu Linna Raamatukogu juhataja I. Abarenkov, Riigiraamatukogu juhataja N. Päts, Tallinna Noorte Ühingu "Tungal" raamatukogu juhataja H. Pärtelpoeg ja haridusinstruktor A. Villup.

Kongressil viibis Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja G. Ollik, haridusinstruktor A. Kurvits ja "Päevalehe" toimetusest A. Karro. Koos oli viiskümmend neli raamatukoguhoidjat ja raamatukogutegelast.

Väga huvitavad olid kongressil esitatud ettekanded, A. Sibulalt koguni kaks - "Raamatukogude haridusline tähtsus" ja "Avariikulite süsteem". Samuti oli kaks kõnet A. Kurvit salt - "Riikline rahvaraamatukogude võrk" ning "Raamatute lugemine ja enesearendamine". Veel esines I. Abarenkov - "Laste ja koolliraamatukogud", N. Päts - "Avalik keskraamatukogu, selle tarvidused ja ülesanded", H. Pärtelpoeg - "Rändraama-

tukogud".

Kõige olulisemaks tuleb pidada F. Puksoo probleemettekan-
deid - "Teaduslikud ja rahvaraamatukogud /avalikud raamatu-
kogud/" ning "Raamatukoguhoidjate ettevalmistus". Selles fik-
seeris F. Puksoo raamatukoguhoidja palgejooned ja kutse-eeti-
lised printsiibid, mis tänini on säilitanud oma aktuaalsuse.

F. Puksoo kõrval tõstis ka Nikolai Päts päevakorrale ava-
liku keskraamatukogu asutamise küsimuse Tallinnas, mille on
tinginud "riikline iseseisvus, sisemine kultuuriline korral-
dustöö ja ülesanded, seltskonna elav nõudmine raamatu kui ha-
riduse abinõu järele ... Sarnasel loomulikul alusel on kõigis
Euroopa pealinnades ajajooksul suuremad avalikud keskraamatu-
kogud ehk rahvuslikud raamatukogud tekkinud, nagu "Britania
Museum" Londonis, ... "Rahvuslik raamatukogu" Pariisis, ...
"Publitshnaja Biblioteka" Peterburis jne. ... Riigiraamatukogu
on määratud vabariigi valitsuse, ametiasutuste ja riigikogu
kasutada. ...

Avaliku keskraamatukogu asutamiseks Tallinna on hea alus
linna-raamatukogu näol olemas. Seda tuleb aineliselt kindlus-
tada, ruumid ajakohaselt ümber ehitada ja laiendada". /"Raama-
tukogu", 1923, nr. 1, lk. 36-38./ Sellega raamatukogu juha-
taja N. Päts ise fikseerib riigiraamatukogu kui piiratud kasu-
tusega ametkondliku raamatukogu funktsioonid ja näitab ära
Tallinna keskraamatukogu võimaluse areneda rahvusraamatukogu
suunas. /See teostuski Tallinna Keskraamatukogu juurde arhiiv-
kogu loomise näol, mis avati kasutamiseks 1938. aastal. - Siin
ja edaspidi autori märkused./

Kongressil vastu võetud resolutsioonid olid koostatud nii
ettenägelikult, et need said Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu
tegevuskavaks. See sisaldas järgmisi mõtteid:

suhtuda raamatukogusse kui kasvatusasutusse;

rahvaraamatukogude võrgu väljaarendamisel taotlema ka
seltside raamatukogudele riiklikku ja omavalitsuste toetust;

asutada maakonnalinnades keskraamatukogusid ja nende juur-
de luua rändraamatukogud /jõi teostamata/;

võimaluse korral moodustada lasteraamatukogusid /asutati

ainult üks - Tallinna Noorte Raamatukogu/;

tunnistada Eesti rahvuslikuks raamatukoguks Eesti Rahva Muuseumi raamatukogu Tartus, mis 10 aastat selles sihis töötanud;

luua üleriigiline avalik keskraamatukogu, mis teostab raamatukogudevahelist laenutust /selleks sai Tallinna Keskraamatukogu/;

asuda rahvusbibliograafia väljaandmisele ja taotleda toetuse saamist Haridusministeeriumilt. /Hakkas ilmuma Tartu Ülikooli Raamatukogu poolt koostatud "Eesti raamatute üldnimestik", mis avaldati ajakirja "Eesti Kirjandus" lisana./;

raamatukoguhoidjate ettevalmistamiseks hakata korraldama erialaseid kursusi ja selleks taotleda toetuse saamist;

võrdsustada raamatukogujuhatajate ja ametnike palgamäärad keskkooliõpetajate tasunormidega. /Tegelikult ei kehtestatud mitte mingeid palgamäärasid./;

teadvustada raamatukogude tähtsust lugejate enesearendamishuvi äratamisel. /Haridusliidus koostati kavasid iseõppijaile, avaldati ka soome keelest tõlkeid enesearendamise valdlast./

Kongressil vastuvõetud resolutsioonid, mis olid kavandatud suure asjalikkusega ja pikema aja peale, kohustasid asume ka nende täideviimisele. Bestvedajaks oli leitud samuti avare mõistuse ja südametunnistusega mees, kes mõistis tegevusvälja sotsiaalset sisu ja teostamise tegelikku raskust. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu esimeheks valiti Aleksander Sibul.

Esmakordselt kohtusingi temaga kongressil. Ta kujutas endast pikakasvulist, sihvakat, mehise rühi, korrektse välimuse ja tasakaaluka loomusega isiksust. Sel ajal käis ta oma kolmekümne kaheksandat eluaastat. Koosolekut juhatas ta tagasihoidliku, malbe häälega, kuid selge ja kindla kõnelemisviisiga. Nii esines ta ikka sadadel koosolekutel ja kursustel.

Enamik kongressil olijaist paistis mulle auväärsete isikutena.

Mina olin aga üheksateistkümne aastane koolitüdruk - Rakvere naisgümnaasiumi viimase klassi õpilane. Esindasin Rakvere

Rahvamaja ja Hariduse Seltsi raamatukogu. A. Sibula meenustete järgi olla ma kõik need kaks päeva istunud truult teises reas keskel ja hoolega kuulanud kõnelejaid. Tookord määrati mind ka ühingu usaldusmeheks Virumaale.

Aleksander Sibula mõttelaadi selgus ja range loogika ning loomuomane delikaatsus suutis inimesi virgutada vabatahtlikule ülesannete täitmisele. Sellest ajast peale oli mul tihe läbikäimine Aleksander Sibulaga.

Ühingu töö organiseerijana jätkus tal kogu tegevusaja vältel teiste jaoks vaimujõudu näidata eesmärke ja teid ning olla nõuandjaks.

A. Sibula tegevusest Ühingu esimehena /1923-1940/ annab elavat ainstikku tema poolt säilitatud kirjavahetus kolleegidega, kokku 305 kirja, mis enamuses tema saadetud. Nagu nähtub tema kirjadest, olid ta lähemateks tugedeks tartlased: Tartu Ülikooli Raamatukogu juhataja Friedrich Puksoo ja mina Tartu Linna Keskraamatukogu ametnikuna. Minu kohta olevat A. Sibul tütre Astraea mäletamist mööda öelnud: "Aga kellele ma siis oleks pidanud kirjutama, tema võttis kätte ja tegi ära."

ERÜ I kongressil määrati juhatus asukohaks Tallinn, kuid 1929. aasta algusest kuni 1931. aasta alguseni asus juhatus Tartus. Siis oli juhatus esimeheks F. Puksoo, aseesimeheks A. Sibul, kirjatoimetajaks R. Antik, tema abiks L. Ploompuu, laekuriks H. Mugasto. Nagu kogemus näitas, jäi tegelikult ideeliseks juhiks ikkagi A. Sibul ja suurem osa ERÜ asjaajamisest käis läbi kirjavahetuse temaga. Kirjatoimetajaiks valitud ametiisikud tegelikult kirju ei kirjutanud. Kõik A. Sibulale saadetud pärimised ja ettepanekud on kirjutatud F. Puksoo ja minu poolt.

Juhatus käis koos Ülikooli Raamatukogus, kus eelnevalt küsimused läbi arutati. Nendest arutlustest võttis osa ka Eduard Vigel Ülikooli Raamatukogust.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu II kongress toimus 29. detsembril 1929. aastal Tallinnas. Selle korraldamine oli küllalt keerukas, sest juhatus asus ju Tartus. Kerkisid esile küsimused: kus kutseid trükkida, kellele need saata, võib-olla

tuleb vähe osavõtjaid, kuidas osavõttu kindlustada jne. A. Sibul aga kirjutas minule julgustavalt: " ... tuleb tegutseda kindlalt ja ilma igasuguse kahtluseta. Tallinn ise annab heal juhul 20-30 osavõtjat, kas siis mujalt ei tule samapalju. Kutsed tuleks saata kõigile raamatukogudele. Võiks veel paluda maakonnaavalitsuste haridusosakondi, et need kongressi oma raamatukogudele teatavaks teeksid " /7. dets. 1929/. A. Sibul lubas ise ajakirjanduses kongressile reklaami teha. Lõpuks palus ta mitte unustada politseile teatamast. /Eesti Vabariigis tulid kõik koošolekud ja kokkutulekud politseis registreerida./

II kongressist võttis osa 56 raamatukoguhoidjat.

Ülevaatega raamatukogude seisukorrast ning arendamise võimalustest Eestis esines Haridusministeeriumi ametlik esindaja A. Kurvits. Ühingu liikmed F. Puksoc, A. Sibul ja mina astusime välja läbirääkimiste korras kutse- ja palgaküsimuste, kutseoskuste arendamise, keskorgani loomise ja raamatukogude toetuse suurendamise kaitseks.

See oli ajajärk, kus Eesti Vabariik elas üle sügavat majanduskriisi ja valitsuse esindajad ei julgenud isegi suulisi lubadusi anda.

ERÜ III kongress toimus 10 -aastase tegevuse juubeli tähistamiseks 24. veebruaril 1933. a. Tallinnas. Selle ettevalmistamisel saatsin A. Sibulale kirja järgmiste päevakorrapunktidega:

raamatukogude areng Eestis 10 aasta jooksul; raamatukogude komisjoni tegevuse laiendamine; kutseprobleemid; raamatukogude instrueerimine ja revideerimine; koostöö teiste organisatsioonidega /26. jaan. 1933 /.

Ülevaate rahvaraamatukogudest möödunud aastate jooksul andis A. Sibul, näidates saavutusi ja tuues esile puudusi. Teaduslikke raamatukogusid käsitles F. Puksoc. Koolinõunik Julius Grüntali ettekanne puudutas koolide ja avalike raamatukogude olukorda. Minu ettekanne käsitles kutseküsimusi. Oluline tähtsus oli minu teisel esinemisel, kus tegin ettepaneku raamatukogude komisjoni täiendada eriala-asjatundjatega.

1938. aastal moodustati Haridusministeeriumi juurde Noor-

soo ja Vabahariduse osakond, mille juhatajaks sai sõjaväelane J. Vellerind ja vabahariduse nõunikuks A. Leinjärv. Sellele osakonnale hakkasid alluma ka varem Koolivalitsuse kompetent- si kuulunud raamatukogud.

Selle osakonna toetusel toimus 23.-24. septembril 1939.a. Tallinnas ERÜ IV kongress. Osavõtjate arv oli suurem kui ku- nagi varem - 180. Kongress peeti "Estonia" rohelises saalis. Sellest võtsid osa ka Soome esindajad: Ines Vuoristo, Aino Lahtinen ja minu hea sõber Aino Kaasinen.

Pikema ettekande avalikkude raamatukogude päevaküsimus- test tegi A. Leinjärv. Esmakordselt oli Haridusministeeriumi poolt nii põhjalik analüüs raamatukogude olukorrast. Seda soodustas asjaolu, et juba varem pöördus A. Leinjärv minu poo- le saamaks märkmeid Eesti raamatukogude arengu ja probleemide kohta. Selle soovi täitmisel suhtusin ma suure põhjalikkusega ja töötasin selleks välja raamatukogunduse arendamise pers- pektiivse kava. Ükskord, kui ma Haridusministeeriumi A. Lein- järve juurde läksin, võttis ta sahtlist minu käsikirja /40 lk./, millel tempoolsed sinise ja punase pliiatsiga tehtud märkmed viitasid tähelepanelikule läbitöötamisele ning ütles humoorikalt: "Siin on mu katekismus!"

Minu enda ettekanne kongressil "Raamatu valiku küsimusi lugeja seisukohalt" käsitles lugemispsühholoogia probleeme.

A. Sibul tõstatas uuesti maakondlike keskraamatukogude loomise vajaduse.

Virumaa tagavaraõpetaja A. Jõulmaa rääkis huvitavalt teemal "Kuidas muuta raamatukogud maa kultuurikeskuseks."

Haridusliidu instruktor E. Oja vaatles seltskondliku isetegevuse osa raamatukogudes.

Peale kongresside toimusid iga-aastased raamatukoguhoid- jate kokkutulekud. Need kas ühendati aastakoosolekutega või peeti raamatukoguhoidjate päevadena. Nendel koosolekutel esi- neti ettekannetega, kus arutati teoreetilisi ja praktilisi kü- simusi, kaugelki ei piirduvad ainult aruannete kuulamisega.

Esimene üleriigiline raamatukoguhoidjate päev toimus 24.

aprillil 1927. a. Tartus. Sellel tehti kokkuvõrteid töö tulemustest pärast avalikkude raamatukogude seaduse kehtestamist 1925. a.

Teine raamatukoguhoidjate päev peeti 1. aprillil 1928. a. Tartus. Tehti ülevaateid raamatu ja raamatukogude arengu käigust. Mina tegin ettekande "Mida meil loetakse".

Kolmas raamatukoguhoidjate päev peeti Tallinnas 25. veebruaril 1931. a. Tähtsaima küsimusena oli jällegi arutlusel maakondlike keskraamatukogude loomine ja laste lugemistubade asutamine. Avaldati soovi, et Riigiraamatukogu korraldataks nii ümber, et see oleks kättesaadav kõikidele rahvakihtidele.

Nõuti Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi raamatukogude komisjoni tegevuspiirkonna laiendamist.

Kõik need nõudmised olid päevakorras korduvalt, kuid nende täitmisest asja ei saanud.

Sellel koosolekul tegin ettekande "Väärtkirjanduse juhtimisest avalikkudesse raamatukogudesse". Ettekandele järgnes põnev arutus raamatukogude sisulise väärtuse tõstmisest. Selle probleemi kohta avaldasin ka ajakirjanduses kirjutise "Kuidas soodustada väärtusliku kirjanduse levikut?" /ajaleht "Nool", 1931, 14. veebr./ Sellest oli Kirjanike Liit väga huvitatud. Seetõttu tuli samal teemal esineda ka neljandal raamatukoguhoidjate päeval Tartus 14. veebr. 1932.

Päevakorras oli järjekordselt raamatukogude majanduslik olukord - koosolek avaldas protesti toetuste kärpimise vastu.

Esitasin ka ettekande raamatukoguhoidjate kutseksami sooritamise küsimuses.

28. veebruaril 1937. a. korraldati viies raamatukoguhoidjate päev Tallinnas.

Arutati Haridus-Sotsiaalministeeriumi juurde nõuniku koostamist.

Teiseks päevaprobleemiks oli - millist sihti taotleb avalik raamatukogu. Selles võtsin arutluse alla ka lugemise maitse sotsioloogia.

ERÜ juhatus tegi 1938. aastal ettepaneku kõikidele maakonnaavalitsustele raamatukogupäevade korraldamiseks, eesmärgi-

ga luua raamatukoguhoidjate ühingu osakonnad maakondades. Kokkutulekud toimusid Valgas 24. aprillil ja Rakveres 8. mail, kus selgitused olid minu ja A. Sibula poolt.

Koos teiste organisatsioonidega andis ka ERÜ suure panuse Eesti Raamatu 400. juubeli tähistamisel 1935. aastal. Raamatuaasta ürituste mõjul hakkas rahvas üha enam mõistma raamatu kultuurialast tähtsust. Et veelgi väärtustada raamatut kui teadmiste allikat, korraldati 4.-11. detsembrini 1938 üleriigiline raamatunädal. Sel puhul ilmus eriväljaanne "Juhiseid raamatunädala korraldamiseks" /84 lk./, mis sisaldab ühtlasi väga huvitavaid kultuuriloolisi artikleid, nende hulgas A.H. Tammsaare kirjutise "Kirjandus ja elu".

Selles ettevõtmises osalesid ka ERÜ erudeeritumad liikmed - F. Puksoo, A. Sibul ja teised. Minult tellis Riigi Ringhääling loengu "Mida meil loetakse". Pärast esinemist sain saatekava juhatajalt Hanne Kompuselt järgmise kirja;

"Meie saime eile "Mareti" kirjastuselt Tartus kirja süüdistusega, nagu oleksite Teie oma 10.skp. raamatunädala puhul peetud kõnes puudutanud nimetatud kirjastusel ilmuvat ajakirja "Maretit" mahategevvalt.

Esitatud süüdistuse paikapidavuse selgituseks palume Teid nii pea kui võimalik meile lahkesti saata nimetatud kõne tekst läbivaatamiseks " /20. dets. 1938/.

On tõsi, et ma kritiseerisin "Mareti" kirjastust nii mõnegi väheväärtusliku teose väljaandmise pärast. Nähtavasti nõustus H. Kompus minu seisukohtadega, sest minul paluti esineda ka teise loenguga 21. detsembril 1938.

Tallinna liikmed korraldasid tihtipeale klubiõhtuid. On säilinud kutsed 23. oktoobrist, 10. ja 27. novembrist ning 18. detsembrist 1938. Neil õhtuil oli ka mingi sõnavõtt raamatutest.

Tuleks ära märkida veel 1939. aasta üldkoosolek, mis toimus 19. märtsil Tallinnas ja kus olid päevakorras mitmesugused aruanded ning organisatsioonilised küsimused. Arutasime ka rakendusmaterjalide kasutamise otstarbekust, lähtudes minu

poolt välja töötatud vormidest.

Samuti toimus üldkoosolek 25. veebruaril 1940. a., kus kuulati ära aruanded ja kinnitati eelarve. Raamatukogu päevaküsimustest kõneles A. Leinjärv.

Balti riikide raamatukoguhoidjate esimene kongress toimus 12.-14. oktoobrini 1930. a. Riias. Bestist oli 5 delegaati: R. Antik, H. Johani, L. Plompuu, F. Puksoo, J. Saar ja veel 13 raamatukoguhoidjat- ekskursanti. Leedu oli esindatud 6 delegaadi ja Läti 14 delegaadiga.

Kongressi eel teatas A. Sibul, et ma võtaksin endale ühe osa tema referaadist /kiri 16. sept. 1930/. Teemaks oli "Raamatukoguhoidjate õiguslik ja majanduslik seisukord Eestis". Vastasin, et tunnen ennast selles veel mitte küpse olevat; pole varem sarnasel kongressil esinenud ega ka kusagil muukeelset kõnet pidanud /kiri 17. sept. 1930/.

Kongressil esines R. Antik ettekandega "Bibliograafia ühtlustamisest" ja F. Puksoo - "Vastastikune trükiteoste laenutamine ja vahetamine".

A. Sibul ei saanudki kehva tervise tõttu Riiga sõita. Tema referaadi "Raamatukogude majanduslik olukord Eestis" esitas F. Puksoo. Mina rääkisin teemal "Raamatukoguhoidjate seisukord Eestis".

Riiga pidi sõitma ka Tartu keskraamatukogu juhataja M. Pukits ettekandega "Läti ja Leedu kirjanduse tõlked eesti keeles", kuid viimasel minutil ta keeldus. Nähtavasti kartis ta - nagu F. Puksoo arvas -, et tema kui ainukese läti keele oskaja käest hakatakse pärima anõmeid eesti raamatukogude kohta, millest ta midagi ei teadnud. ERÜ tegevusest M. Pukits üldse osa ei võtnud.

Balti riikide raamatukoguhoidjate I kongress kujunes väga kordaläinuks, kusjuures ei saa nimetamata jätta läti ametivõimude organiseerimisvõimet ja lahket vastutulekut.

Teine Balti riikide raamatukoguhoidjate kongress peeti 1935. aastal 5.-6. oktoobril Tallinnas ja 7. oktoobril Tartus. Bestit esindasid R. Antik, M. Jürma, major V. Kuldvere,

Fuksco, A. Sibul ja mina.

Lätist olid delegaatideks M. Stumbergs, G. Šaurums, Z. Unans, A. Augustkalns, L. Baltgalve ja A. Vebers.

Leedust olid prof. V. Biržiška, M. Bulotaite, E. Eimaityte (mõnedes allikates: E. Simaityte), F. Šalkauskaite, B. Tursiene ja major A. Ružancovas.

Soomest võttis külalisena osa Soome Riikliku Raamatukogu Büroo juhataja Melle Kannila /end. Cannelin/, kellega mul oli pikem jutuajamine. Olen temale südamest tänulik selle eest, et ta saatis mulle oma käsiraamatu "Kirjastonhoidon opas".

Sel ajal, 1935. aastal, tähistasime Raamatuaastat, mil täitus 400 aastat esimese eesti raamatu Wanredti-Koell'i katekismuse ilmumisest. Tartus ja Tallinnas korraldati suured ülevaatenäitused eesti raamatust. Neid külastasid ka kongressist osavõtjad.

Kongressil tegi ettekande eesti raamatu arenguloost R. Antik. Eesti teaduslikest raamatukogudest kõneles F. Fuksco. Analoogilised ettekanded olid ka Riia Linnaraamatukogu juhatajalt G. Šaurumsilt ja Kaunase Ülikooli Raamatukogu käsikirjade osakonna juhatajalt E. Eimaityelt. Läti delegaat M. Stumbergs rääkis riikidevahelisest raamatukoguhoidjate vahetamisest ja L. Baltgalve trükiste vahetamisest.

Olulisi kultuuriloolisi andmeid tõi professor V. Biržiška leedu kirjanduse ilmumise ebasoodsaist tingimustest aastatel 1865-1904, mil leedukeelsete raamatute trükkimine Leedumaal oli tsaarivalitsuse poolt keelatud.

Eestimaa Kirjanduse Seltsi Raamatukogu juhataja dr. H. Weiss esitas uurimuse "Vastastikke kultuurimõjutisi Baltimaade vahel reformatsiooni ja vastureformatsiooni ajal".

Tehti veel aruanne I ja II kongressi vahel toimunud Büroo tegevusest. Arutati ka, kuidas osa võtta ülemaailmsest raamatukoguhoidjate kongressist Viinis.

Kokkuvõttes leidis Aleksander Sibul, et ettekanded olid kõik teoreetilist ja informatsioonilist laadi; järgmistel kokkutulekutel tuleks rohkem tähelepanu pöörata praktilistele küsimustele.

Kolmas Balti riikide raamatukoguhoidjate kongress toimus 10.-12. juunini 1938. aastal Kaunases, Mariampolis ja Šiauliais. Eestist oli 32 ja Lätist 20 osavõtjat.

Avakoosolekule, mis toimus Kaunases Vytautas Suure Muuseumi auditooriumis, oli tulnud üle 150 inimese.

Esimesel päeval andsid ülevaateid teaduslike ja avalike raamatukogude kohta R. Antik Eestist, Z. Unams Lätist ja V. Tuomenas Leedust.

Lõunavaheaja järel sõideti ilusasse väljasõidukohta Panemune'sse, kus Kaunase linnapea kostitas meid pealelõunase kohviga.

Järgmisel päeval külastasime Vytautas Suure Kultuurimuseumi, Riigi Keskraamatukogu ja Vincas Kudirka nimelist raamatukogu. Siis sõitsime Mariampoli, kus tutvusime Marijonai kloostri ja tema raamatukoguga. Seal serveeriti meile rikkalik ja maitsev lõuna. Lauas tervitas külalisi katoliku vaimulik ladinakeelse kõnega, millele eksprompt vastasid ladina keeles G. Šaurums ja F. Puksoo.

Pärast lõunat kuulasime tütarlaste keskkooli saalis M. Jürma ettekannet "Rahvaraamatukogude kataloogid" ja A. Ružanovase - "Raamatukogude kaitse tule vastu".

Viimasel päeval sõideti Šiauliaisse. Kongress jätkus tütarlaste keskkooli saalis, kus tegin uurimusliku ettekande "Lugemishuvist ja lugejate tüüpidest". Veel kuulati G. Šaurumsi referaati "Inkunaablid Lätis". Lähemad suhted erialaprobleemide lahendamiseks kujunesid kongresside saadikute A. Egli te (Lätist) ja J. Kisinase (Leedust) ning minu vahel.

ERÜ asutamisest peale oli üheks tähtsamaks küsimuseks kutsealaste teadmiste andmine raamatukoguhoidjatele. See toimus lühiajalistel kursustel, mis kestsid 3-5 päeva, oli ka pikemaajalisi, 7-12 päeva.

Kursuste läbiviimine ja korraldamine nõudis juhatuse liikmetelt suurt entusiasmi. Taotleti toetuse saamist Haridusministeriumilt või ka maakonnaavalitsustelt, kuid igakord seda

ei saadud.

Esimesed kursused toimusid 1924. aastal Rakveres, kus olid lektoriteks A. Sibul ja I. Abarenkov, ning Väike-Maarjas, kus esines A. Sibul üksi.

Aja jooksul kinnistus lektoritele loengute temaatika vastavalt nende spetsiaalsusele.

A. Sibul käsitles põhiliselt raamatukogude ülesandeid ja raamatukogutehnikat: inventeerimine, laenutamine, raamatute paigutamine ja hoid, raamatukogude ruumid. Tallinna Keskraamatukogust lugesid praktilisi aineid veel M. Jürma ja A. Kettam.

F. Puksoo loengute aineks oli raamatu ajalugu ja bibliograafia. L. Floompuu spetsiaalsuseks kujunes kataloogimine ja teised raamatukogu korraldamise küsimused. Mina käsitlesin lugejate teenindamise, raamatute valiku, raamatute liigitamise, lugemise psühholoogia ja teisi probleeme.

1929. a. kaks kursust anti minu korraldada - 25. veebruarist 5. märtsini /9 päeva/ Tartus ja 29.-31. juunini /3 päeva/ Kuressaares.

Palju muret ja vaeva nägin Tartu kursuste ettevalmistamisega. Kuna linna- ja maakonna valitsuselt mingisugust toetust ei saanud, tegime tasulised kursused. Õppemaksust vabastati ainult Tartu Linna Keskraamatukogu 4 praktikanti. Raskusi tekkis loengupidajate saamisega ja ruumide leidmisega. Suurt selgitustööd ja oskuslikku reklaami tuli teha osavõtu kindlustamiseks. Paljudest takistustest ja ebameeldivatest üleelamistest hoolimata õnnestus kõik hästi. Kokku tuli 35 raamatukoguhuvilist, nende hulgas ka tuntud kultuuritegelased nagu L. Kibuvits, H. Seidelberg, antikvaar A. Toom jt.

Loenguid oli kokku 33 ja need viisime läbi koos praktiliste harjutuste ja õppe-ekskursioonidega. Tartu kursustel oli lektoreid 5 (L. Floompuu, F. Puksoo, H. Mugasto-Johani, E. Vigel).

Looduslikult kaunis Kuressaares kujunes kursuste läbiviimine omamoodi naudinguks. Olin parajasti selles linnas puhkusel ning mul oli palju aega kursusi hästi ette valmistada. Teise lektorina sõitis kohale F. Puksoo. Kursustest võeti elavalt osa

ja näidati üles suurt huvi raamatukogunduse vastu.

Veel olin ERÜ kursuste lektoriks ja korraldajaks Tartus - 1931., 1934. ja 1935.; Võrus - 1931., 1932. ja 1936.; Rakveres - 1931. ja 1934.; Petseris 1931.; Põltsamaal - 1932.; Tõrvas - 1933. ning Otepääl - 1933. a.

Ly Lälli diplomitöö andmetel /1969/ korraldas ERÜ 1924.-1940.a. kokku üle 30 kursuse. Nendest võttis osa umbes 950 - 1000 kuulajat.

1938. a. peale toimusid peaaegu kõik raamatukoguhoidjate kursused Haridusministeeriumi juhtimisel. Kõige pikem neist oli Tallinnas 10.-22. juunil 1940. a.

ERÜ jätkas oma tegevust ka saksa okupatsiooni ajal. 24.-29. augustini 1942. a. toimus kursus Tallinnas, eksamid aga sooritati Haridusdirektooriumi raamatukoguhoidjate eksamiko-misjoni ees.

Igale kursuselasele anti osavõtu kohta vastav dokument, mil-
lel oli märkus: "Käesolev tunnistus ei anna mingisuguseid õi-
gusi". Siinkohal tuleb märkida, et ka varem I ja II järgu kut-
setunnistuste saamiseks eksami sooritanud isikud ei omanud min-
geid eeliseid hariduse jätkamisel ega koha saamisel.

1936. a. korraldati Tartus kursused koolinõunikele. Soo-
visin seal loenguga esineda, et selgitada, milline on kooli-
nõunike raamatukogualaste teadmiste tase. Olid nad ju raamatu-
kogude revideerijaiks ja instrueerijaiks. Ministeerium, kah-
juks, mulle seda ei võimaldanud. Loengud anti peamiselt minis-
teeriumi ametkondlikule personalile. Ainus kord, kus sain esi-
neda ka Haridusministeeriumi poolt korraldatud kursustel, oli
16.-22. augustil 1939. a. Tartus.

Kursuste läbiviimisele eelnes alati konkreetne loengute
kava koostamine ja arutamine. Tunti aga vajadust üldkehtesta-
tava kava järele. ERÜ juhatus tegi minule ettepaneku selle
koostamiseks. Kavade väljatöötamine võttis palju aega, sest asi
nõudis pikka kaalumist ja põhjalikku ettevalmistamist.

On säilinud kiri 1934. a. 5. juulist, kus ma saadan A.
Sibulale raamatukogunduse kursuste kavade seitsmes variandis
14-30 loengu tarvis.

Kava põhiküsimused:

kirja ja eesti raamatu arengulugu: raamat ja teadmine; rahvus- ja eribibliograafia harud;

raamatukogude ajalugu;

raamatute soetamine lugejate arenemistaseme ja huvidega arvestades;

raamatukoguhoidja hingeomadused ja kutse-eetika;

raamatukogutehnika: inventeerimine, liigitamine ja süstemaatiline kataloog, kataloogimine ja alfabeetiline kataloog; laenutusviisid - raamatu- ja lugejakaart, laenutamismäärused, meeldetuletused, järjekorda kirjutamine;

raamatukogu ruumid ja sisseseade.

Kutseksamite kavade koostamiseks viidi F. Puksoo juhtimisel läbi põhjalik arutelu 1934. a. novembris Tartu Ülikooli Raamatukogus.

Isegi rakendusmaterjalide vormid tuli mul endal välja töötada ja vastavad blanketid joonestada. 3. mail 1936. a. kirjutab A. Sibul: "Ühing moodustas kunagi komisjoni, kes pidi rakendusmaterjalide vormid lõplikul kujul fikseerima. Sellesse komisjoni valiti ka Teid. /.../ Sellepärast palun Teid Haridusministeeriumi ja ERÜ rakendusmaterjalide vormid läbi vaadata ja saata oma parandused ja soovid muutmiseks. Oleks hea, kui Teie kõigepealt võtaksite kätte aastaruande vormi."

Selle ülesande täitmine nõudis mult suurt vaeva ja palju aega, sest eriti keeruline oli nende vormide välja joonestamine.

Juba 1926. aastal tegi ERÜ juhatus minule ülesandeks koostada raamatute kümnendliigitus kolmes astmes. Tegin selle kallal pikemat aega /üle 7 aasta/ uurimuslikku tööd.

Esialgne kava valmis 1929. aastal. Selle läbiarutamine toimus Tartu Ülikoolis F. Puksoo raamatukogunduse seminari istungil. Selle töö põhjalikkust iseloomustab väljavõte 1932. a. A. Sibulale saadetud kirjast: "Aprillikuus tegin oma viimase pingutuse, siis istusin liigituskavastiku ümbertöötamise kallal öid-päevi. Aprillikuu jooksul ei saanud selle arvel peaaegu üldse magada. Tuli uurida üksikuid teadusalasid, mis mulle mui-

du täiesti tundmatud " /5. mai 1932 /.

Pärast järjekordset läbiarutamist Tallinna Keskraamatukogus hakkasin uuesti parandusi tegema. Konsulterisin teadlastega ja muutsin metoodilisi põhimõtteid. Eriti ulatuslik töö oli aineloo täiendamine uute mõistete ja märksõnadega.

Kümnendliigitus ilmus 1933. a. veebruaris ajakirjas "Raamatukogu". Sellest trükiti ka separaat /200 tk./. Kaane kujundas vend Hando Mugasto väga ilusa linoollõikega hallides-mustades toonides.

Kümnendliigitus võeti kasutajate poolt hästi vastu, sest liigitamise printsiibid olid loogiliselt ja otstarbekohaselt määratud.

Esti Vabariigi päevil oli raamatukoguhoidjal töökoha leidmine küllalt keeruline. Ka mina taotlesin uue koha saamist. Kandideerisin 1928. aastal Haridus-Sotsiaalministeeriumi instruktori ja 1930. aastal Tallinna Linna Keskraamatukogu töötaja kohale. 1932. aastal kandideerisin Riigiraamatukogusse. On säilinud F. Puksoo kiri A. Sibulale: "Riigiraamatukokku on tartlaste arutlemise järgi kaks kandidaati hr. J. Saar ja neiu H. Mugasto. Kuid neiu Mugasto on õrnema soo esindaja ja kas nad teda selle tõttu sinna soovivad. Teie olete Tallinnas hr. R. Övelile lähemal. Ehk saate temaga läbi rääkida... Oleks tähtis, et Riigiraamatukogus kord ka asjatundja ametisse pääseks " /5. nov. 1932 /.

Lõpuks F. Puksoo soov täituski. Ma pääsesin sinna hiljem, 1944-1953, teadust ja praktikat juhtima.

Kohaotsimise ajajärgu meeoleolu annab hästi edasi üks minu kiri A. Sibulale: "Olen tõesti tüdinenud sellest Tartu Linna Raamatukogu juhtimatuse kopitanud õhustikust ja meelsamini tahaksin hingata muud õhku... Haridusliidu konsulendi koht vabaharidustöö põllul oleks ju mulle väga "konti mööda" /.../ See oleks igatahes tööpõld, mida ma rõõmuga täidaksin, ja mul on otse fanaatiline usk, et ma sellel alal rahva kasuks tõesti midagi suudan ära teha, kui ainult mind lastakse selle töö juurde. /.../ Kunagi tahaks ma küll olla kultuuri "proovireisija" /31. mai 1933 /.

See jäi vaid igatsuseks.

ERÜ liikmeskonnas valitses demokraatlik ja sõbralik koostöö vaim. Üks intrigeeriv juhtum siiski toimus 1936. a. seoses välisstipendiumi määramisega.

Välisstipendiumist olin ka mina väga huvitatud. Kirjas A. Sibulale ütlen: "Andsin sisse soovi Tšehhoslovakkiasse sõiduks, eriti Prahesse /3 kuud/ /.../ omal kulul veel Taani, et tõmata paralleele " /3. juuni 1935 /. Eestis õppimise võimalused olid mul ära kasutatud. Seega leidsin, et välisstipendium oleks vajalik olnud täienduskoolituseks.

Stipendium 500 krooni jaotati pooleks. Stipendiaatideks said Pärnu Linna Raamatukogu juhataja J. Saar ja Tallinna Keskraamatukogu töötaja M. Jürma.

ERÜ juhatus mulle stipendiumi ei määranud. Esimees A. Sibul oli aga eriarvamusel, ja hiljem tõstis üles küsimuse anda stipendium ikkagi minule kõrgema kutsehariduse täiendamiseks. See kutsus esile juhatuse liikmete pahameele A. Sibula vastu. Ühes minu kirjas on selle kohta märges: "Mul on väga kahju, et see stipendiumi küsimus on läinud nii teravaks /.../ Parem oleks, kui jätaksime selle asja sinna paika /.../ Loodan, et elu veel ees, ehk läheb see kunagi korda teisel teel " /5. mai 1936 /.

Lahkhelid juhatuse liikmete vahel viisid selleni, et A. Sibul otsustas lahkuda esimehe kohalt 20. mail 1936. Ta kirjutab minule intriigi taga seisva isiku kohta: "/.../ See müstiline juhatuse liige on Tartus ja täidab abiesimehe kohuseid. See on hr. R. Antik " /11. juuni 1936 /.

A. Sibula tagasiastumine tekitas ERÜ liikmete hulgas paa-
nikat. F. Puksoo kirjutab A. Sibulale: "/.../ Väga kahju! Ei kujuta ette, kes suudaks need ülesanded enda peale võtta " /11. mai 1936 /.

Ajutiseks juhatuse esimeheks valiti V. Kuldvere. Otsekui inertsi mõjul ajas A. Sibul asju ja lahendas probleeme ikkagi edasi. Tema südametunnistus ei lubanud jääda pealtvaatajaks. 1937. a. aastakoosolekul valiti A. Sibul ametlikult juhatuse

esimehe kohale tagasi.

ERÜ kasinate sissetulekute kõrval oli suureks toetuseks loteriide korraldamisest saadud puhastulu. Nii näiteks organiseerisime 1932. a. kuld-, hõbe- ja kristalliasjade ning kirjanduse loterii. Piletite levitamise ja äramüümisega oli suur tegu, kuigi pileti hind oli vaid 10 senti. Tartu Keskraamatukogus tuli neid realiseerida 5000 tk.

Kogu loterii läbiviimine, piletite jaotamine raamatukogude vahel, hiljem müügiraha kogumine ja Tallinnasse saatmine oli mulle tehniliselt küllalt suureks koormaks, kuid asju ajasime ikkagi heameele ja püüdlikkusega. Taolised loteriid toimusid peaaegu igal aastal. Nii näiteks 1940. a. 10. märtsi loteriil oli 1000 piletit à 15 senti, võitude arv 150, nende hulgas elektrikohvikann, kohviserviis jt.

Teatavat sissetulekut ühingule andsid ka liikmemaksud. Nende sissekasseerijateks olid linnade ja maakondade usaldusmehed, kelle töö nobedusest olenes ka uute liikmete saamine. Nii olin mina usaldusmeheks Rakvere Rahvamaja ja Haridusseltsi raamatukogus 1923. a. ja Tartu Linna Keskraamatukogus 1924.-1940., vahepeal 1929.-31. olin juhatuses.

Liikmemaksu /1 kr. - 1 kr. 50s./ kätte saamine nõudis suurt hoolt. Liikme- ja sisseastumismaksu vastu anti kviitung. Liikmemaksust saadavad tulud polnud küll nii suured nagu loterii sissetulekud, aga majanduslikule olukorrale aitasid nad siiski kaasa.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu oli 1939. a. 151 liiget ja 4 auliiget (K. Eenpalu, O. Kallas, A. Sibul, A. Veiderma), neist 73 meest ja 78 naist. Liikmeskonnas oli tartlasi ja tallinlasi kokku 94, teistest linnadest ja maalt kokku 57.

Eesti raamatukoguhoidjate esimesel kongressil tunnustati tarvilikuks ka oma ajakirja väljaandmine. Ajakirja nimeks sai "Raamatukogu". Põhiülesandena nähti ette raamatu ja raamatukogunduse probleemide käsitlemist.

Ilumise vältel, 1923-1940, avaldati ajalooalast, teoreetilist-metoodilist, informatiivset ja peamiselt praktilist laadi materjali.

Väärtuslikud on andmed eri maade - Inglismaa, Taani, Rootsi, Soome, Ameerika Ühendriikide, Nõukogude Liidu jt. raamatukogude kohta.

Tagantjärelegi on põnev lugeda informatsiooni raamatukogude kasutamisest ja lugejate teenendamise viisidest.

Tol ajal oli tavaliseks nähtuseks kõiki ilmunud trükiteoseid ajakirjanduses arvustada või vähemalt tutvustada. Ka ajakirjas "Raamatukogu" avaldati raamatukogualaseid tutvustusi ja annotatsioone ilmunud kirjanduse kohta. Selles avaldati ka F. Puksoo ja tema üliõpilaste töödena raamatukogunduse ja raamatuasjanduse bibliograafilised nimestikud 1923-1934, 1936-1938, mis on tänapäeval ilmunisallika näitajana väga vajalikud.

Seitsmeteistkümmene aasta jooksul ilmus 15 (kaksiknumbreid arvestades 22) numbrit ajakirja ja seda sellepärast, et puudusid materiaalsed võimalused. Iga numbril puhul hankisime trükikodadelt ja raamatuäridelt kuulutusi, sellega sai natuke raha.

Alguses ei olnud mõeldavgi toetuse saamine ja ei saanud ka nimetamisväärset honorari, kuid hiljem 1938-1940 ilmunud numbrid on juba soliidsema välimuse ja hea kujundusega. Haridusministeeriumilt toetuse saamisega oli võimalik siis isegi korralikku honorari tasuda.

Kokku ilmus ajakirjas "Raamatukogu" 380 artiklit, sõnumit ja teadet, mis L. Lälli andmetel jagunevad järgmiselt: raamatukogud - 126; raamatukogundus - 71; organisatsioonid ja organisatsiooniline tegevus - 62; raamat ja trükikunst - 50; raamatukoguhoidjad - 33; bibliograafia - 23; personalia - 15.

Kaalukamate artiklite autoritena esinevad Tallinna Keskraamatukogust A. Sibul 18 tööga, M. Jürma 16 tööga /enamik neist informatiivsed/; Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogust R. Antik 12 tööga /+ 5 rets./; Tartu Ülikooli Raamatukogust F. Puksoo 12 tööga /+ 3 rets./; Tartu Linna Keskraamatukogust Helene Mugašo-Johani 11 tööga /+ 1 rets./ ja Virumaa tagavaraõpetaja A. Jõulmaa 8 tööga. Kaalukaid artikleid oli veel Tartu Ülikooli raamatukogust E. Vigelilt ja M. Liblik'ult ning veel Tartu Linna Keskraamatukogust L. Ploompuult.

Informatsiooni rikkuse ja ajalooliste ülevaadete poolest

on ajakiri väärtuslik ka tänapäeval.

*

Nagu näeme, kujunes Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingust Eesti raamatukoguliikumise juhtiv organ. Ta koondas raamatukoguhoidjaid üle kogu maa ja pidas sidet Balti riikide ning teistega. Kontaktide loomiseks korraldas kokkutulekuid, arutlusi, kursusi ja õppeekskursioone, andis välja teaduslikke teoseid, kutsealast ajakirja ning käsiraamatuid. Ühingust sai tõeline harituse kool.

Nüüd on Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing alustanud uuesti tegevust. Alguse tähistamiseks viidi 9. juunil 1988 läbi V kongress ja valiti juhatus. Ühingu juhatajaks valiti Evi Rannap.

1987-1988

Toim.märkus: ERÜ ajaloo kohta vt. ka:

Läll, L. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. - Nõukogude Eesti raamatukogundus, 14. Tallinn, 1985, lk. 45-65.

MÄLESTUSTEREAD

Meie peres on alati loetud. Loeti kolmes kohalikus keeles. Kuigi ka minu vanematel oli teatud hulk raamatuid, siiski meie lugemishimu rahuldamiseks neist ei piisanud. Õige pea hakkasime käima Nõmme aleviraamatukogus (Nõmme oli tollal veel omaette alev). Kui kolisime Tallinna, Kaupmehe tänavale, kasutasime Tallinna linnaraamatukogu. Raamatukogutöötaja tööst polnud meil aga kuigi selget ettekujutust. Teadsime, et ta oskas meile soovitada ühte või teist raamatut, kui me avariikulil midagi sobivat ei leidnud. Et lugeja teenindamine on omalaadi pedagoogiline töö, sellele me ei tulnud (nimelt unistasin tollal pedagoogi kutsest).

Pärast sõja lõppu elasin Nõmmel, ootasin oma kolmandat last. Minu isa oli surnud sakslaste vangina Patarei vanglas. Raha, mis mu laste isa oli mulle enne Eestist lahkumist jätnud, hakkas lõppema, minu vend polnud veel sõjateelt naasnud. Nii et hakkasin juba muret tundma, kuidas oma peret elatada. Õnnelik juhus viis mind Tallinn-Nõmme rongis kokku Leida Füssiga, keda tundsin Eesti Naisüliõpilaste Seltsist. Ta küsis, kas tean talle soovitada kedagi, kes oleks võimeline vene keelest eesti keelde tõlkima. Ütlesin, et peaksin sellega hakkama saama, kuid tingimusel, et saaksin seda teha kodus, kuna ei saa väikesi lapsi üksi koju jätta. L. Püss soovitas mul pöörduda Helene Johani poole Riigiraamatukogus. Seda ma ka esimesel võimalusel tegin. Vestluse käigus olin eneselegi märkamatult H. Johanile oma olukorrast kõik ära rääkinud. H. Johani vormistas mind tööle Riigiraamatukogusse kodus töötamise õigusega. (Hiljem tuli tal sellest veel pahandusi, kuna üks ta töötajaist, Karl Umbleja, juhtis mingite tšinovnikute tähelepanu sellele kui "finantsdistsipliini" rikkumisele. Seekord lahenes küll kõik hästi, ja mul lubati

kodus edasi töötada.)

Esimene tõlketöö, mille ma tegin, oli N. Russinovi küm-
nendliigituse tabelite tõlkimine. Murdsin DIN-formaadis lehe
alguses vertikaalselt pooleks, siis horisontaalselt kolmeks
ja sain selliselt 6 sedelit, mis hiljem Riigiraamatukogus
vastavalt järjestati. Pean ausalt tunnistama, et töö oli ras-
kem, kui ma alguses kujutlesin. Rääkisin küll üsna vabalt
vene keelt, kuid n.ö. suhtlemistasemel. Erialast terminoloogi-
at, eriti 6. liigi, osalt ka 5. liigi jaoks ma ei tundnud.
Siin õpetas H. Johani mind kasutama erialaseid sõnastikke. Sa-
muti selgus mulle temaga vesteldes, et kõige tähtsam isiksus
raamatukogus on Lugeja. Ta hääldas sõna "lugeja" alati nii,
nagu oleks see kirjutatud suure algustähega.

Hiljem, kui Tartus ülikooli juures avati bibliograafia
ja raamatukogunduse kateeder, võttis H. Johani mind sinna la-
borandina tööle. Nii õppisingi lähemalt tundma raamatukogu-
tööd. Aitasin tõlkida mitmesuguseid kateedri tööks vajalikke
instruktsioone ja materjale. Ühtlasi astusin taas ülikooli
ja lõpetasin selle prantsuse filoloogi-bibliograafi kutse-
ga 1949. a. Pärast ülikooli lõpetamist suunati mind tööle üli-
kooli raamatukokku, kus töötan senini.

Tuleb möönda, et töö ülikooli raamatukogus oli küllalt-
ki pingeline. Pävakorras oli kogu töö üleviimine "nõukogu-
likule stiilile", kusjuures keegi ei näinud õigesti teadvat,
mis see "nõukogulik raamatukogutöö" õieti tähendab. Iga kord,
kui algas mõni uus "materdamise" kampaania, saime meilegi oma
jao. Küll süüdistati meid "lääne ees kummardamises", küll
"kodanlikus natsionalismis". Näib, mida vähem süüdistaja as-
jast taipas, seda ägedamalt ta meid materdas. Eriti ager sel-
les oli keegi sm. Vill. Ja kaebused lendasid tolele ajale
vastavalt ikka otse Moskvasse. Aga seekord meil teatud mää-
ral vedas, sest Moskvast saadeti meid "revideerima" Vera
Aleksandrovna Artissevitš, Sarastovi ülikooli raamatukogu di-
rektor. Laila silmaringiga ja haritud daam (tema kohta võib
tõepoolest seda sõna kasutada jutumärkideta). Tema käest õp-

pisime, mis see tõeline nõukogulik raamatukogundus on. Põhiliselt ei erinenud uus õpetus sellest, mida H. Johani oli meile õpetanud. Veera Aleksandrovna oskas soovitada ka võtteid, kuidas sm. Villi rünnakuid pareerida. Võib isegi öelda, et ta teatud määral päästis meie raamatukogu nn. "nõukogulikest rünnakuist". Tänu temale pääsesime oma aja kohta veel kergelt: vahistamiste, küüditamiste ja vallandamistega.

Ülikooli raamatukogus oli tollal kasutusel sõnastik-kataloog. Ma ei mäleta, mil puhul, aga ühel nõupidamisel Tallinnas võeti ette rünnak sellele, nõuti, et läheksime üle süstemaatilisele, kümnendliigitusel baseeruvale kataloogile. Tookordne psühholoogiline surve oli niivõrd tugev, et anti järele. Oma tervise tõttu polnud Eduard Vigelil tollal kahjuks võimalik sellest Tallinna nõupidamisest osa võtta. Temal ainukesena olnuks julgust tallele rünnakule põhjendatud vastulööki anda. Ja nii tehtigi too saatuslik viga, et otsustati minna üle kümnendliigitusele. Nüüd olen sügavalt veendunud, et oleksime pidanud oma kataloogile kindlaks jääma. See on palju paindlikum kui ükskõik milline süsteem, eriti praegusel ajal, mil teadused kiirelt arenevad ja tekivad üha uued ja uued probleemid, on kerge vajaduse korral uusi märksõnu kasutusele võtta. Süstemaatilise kataloogi puhul poleks seda nii kerge teha.

Meie töötajad, sealhulgas ka Linda Lao (sünd. Metslang), kes töötas eestikeelse raamatuga, jäid kindlaks ja esimesel sõjajärgsetel aastatel jätkasid 1920. aastaist pärit sõnastikkatalooge. Alles 1950. a. endisi sõnastikkatalooge enam ei jätkatud.

Kuid sellest ajast on siiski meenutada ka mõndagi positiivset. Ei mäleta, kas oli see Helene Johani või Aimi Hiire poolt antud impulss, aga positiivsena võiks märkida Tartu raamatukogude vahelise komisjoni tööd, kus ülesandeid jaotati vastavalt antud raamatukogu lugejaskonnale. Nii loodi Tartu Linnaraamatukogu teatmebibliograafia osakonnas kartoteek,

mida võib tinglikult nimetada "Tartuensis". Sinna koondati kõik Tartut puudutavad andmed. Tähe tänava filiaali koondati neid materjale, mis võiks huvitada naabruses asuva Tartu laste muusikakooli õpilasi jne. Praegu on see Tartu raamatukogude vaheline komisjon oma töö lõpetanud, kuna ta on oma tollal seatud ülesanded ammendanud. Selle komisjoni ülesandel kontrollisime ka LUS'i raamatukogu olukorda ja tegime Tartu Linna Täitevkomiteele põhjendatud ettepaneku LUS'i raamatukogule uued, sobivamad ruumid leida. Näib, et see küsimus on alles nüüd lahendamisel - LUS'i raamatukogule anti ruumid Struve tänav 2.

Kui raamatukogude vahelises komisjonis tegeleti rohkem praktiliste küsimustega, siis teoreetiliste küsimuste lahendamiseks käisime kord kuus Kirjandusmuuseumi bibliograafia osakonnas nn. "bibliograafiaseminaris". Tartu bibliograafiaseminaris olid juhtivad jõud Kaja Noodla ja August Palm. Esimestel koosolekutel rääkisid nad raamatuvarade evakueerimisest ja re-evakueerimisest sõja ajal. Raamatud olid evakueeritud maale mitmesse eri kohta ja evakueerimisele määratud raamatud olid valitud selliselt, et juhul, kui osa neist ka hukkuks sõja käigus, siis järelejäänud osast piisanuks raamatukogu töö jätkamiseks. Kuna oli kerkinud ülesse raamatukogunduses uus mõiste informat-sioon, arutati mitmel korral sellealaseid küsimusi. Alati tutvustati erialast uudiskirjandust.

SIIN-JA SEALPOOL LAHTE

Ene Runtel

KEITELES ON KAUNIS RAAMATUKOGU JA KENAD KODUD

Olin üks viiest Eesti külaraamatukogutöötajast, kel oli võimalus 1989. aastal valuatavaba vahetuse korras tutvuda Soome raamatukogudega. Juulikuus sain kutse Keitele vallaraamatukogust, juhataja Helena Suomala allkirjaga. Sellega oli tekkinud side Keitele ja Järvelja vahel. Minu tööreis Keitelesse algas 23. oktoobril ning kestis 30. oktoobrini.

Keitele vald asub umbes 500 km kaugusel Helsingist, põhja poole. Rongisõit pakkus meeldiva võimaluse näha Soome kaunist loodust. Imetlesin rohkeid järvi, metsi ja ilusaid puudust elamuid, mis lõunas olid värvitud heledaks, Kesk-Soomes aga punaseks, valgete akendega. Vaguniaknast välja vaadates oli valus mõelda sellele, kuidas oleme osanud oma armsa Eesti-maa maastiku ära rikkuda hallide kivimürakate ehitamisega. Rongisõit lõppes Siilinjärvil, kus mind ja Anne Skrõpnikut Tallinnast ootasid Siilinjärvi raamatukogu juhataja Anna-Liisa Kotilainen ning Helena Suomala.

Siilinjärvil toimuski esimene tutvumine Soome raamatukogudega. Anna-Liisa tutvustas oma avarat, hubast, kaasegset raamatukogu. Igal sammul tajusime, kui võrd kõik oli läbi mõeldud lugejate heaks teenindamiseks. Lugejate registreerimine, raamatute laenutamine ja vastuvõtmine - kõik toimus arvuti abil. Kõik raamatukogus leiduv kirjandus on salvestatud arvutisse. Arvuti annab teavet oma ja teistes raamatukogudes leiduva kirjanduse ja muude materjalide kohta. Häämmastas muusikatauba, kus oli suur heliplaatide (laserplaadid) kogu, samuti kassettraamatud ja laenutatavate videokassettide hulk. Kassettraamatud on Soomes väga populaarsed, sest on ju ülimugav kuulata romaani kõõgis, toas toimetades või autos sõites. Tähtis on seegi, et samal ajal säästab inimene silmi.

Keitelesse jõudmiseks tuli jätta kaunis Siilinjärvi raamatukogu ning sõita Helena autoga veel 100 km. Oli meeldejäädavat sõit - mäed vaheldusid orgudega, möödusime järvedest ja metsadest ning laulsime ühiselt eesti ja soome laule.

Keitele vallas elab 3300 elanikku, neist 1700 vallakeskuses Keiteles, ülejäänud väikestes külates.

Helena ise elab Hamula külas, isatalus. Iga päev sõidab ta 30 km tööle ja tagasi. Hamula külas on 179 elanikku. Talud paiknevad metsade keskel, põllud on väikesed. Külas on kuni 14-aastaseid lapsi 39, 15-64-aastaseid - 104, üle 64-aastaseid 36 inimest. 17 käib tööl Keiteles, 15 peremeest ja 14 perenaist saavad sissetuleku talumajapidamisest, 57 on pensionärid.

Ka Helena ning tema abikaasa Heikki peavad talu. Neil on 100 ha metsa ja 14 ha põldu ning 40 pulli. Heikki on pärit Tampereest, lõpetanud Tampere Ülikooli arvutiõpetaja diplomiga.

Talupidamise kõrvalt käib 3 korda nädalas talunikele arvutiõpetuse tunde andmas, sest igas korralikus talus toimub arvupidamine arvuti abil.

1979.a. võttis vallavalitsus vastu otsuse ehitada Keitelesse uus kultuurikeskus, kus asuks ka raamatukogu. Et aga kultuurikeskuse ehitamiseks jäi raha väheseks, siis otsustati ehitada ainult raamatukogu. Ehitamist alustati 19. detsembril 1983. a. ja hoone valmis 1984.a. jõuluks. Üldpind on 635 m², kasuliku pinda 404 m². Ehituse maksumus 3,1 milj. marka.

1990.a. maksab riik 86% raamatukogu kuludest, s.o 172 marka elaniku kohta, ülejäänut maksab vald.

Raamatukogus on 4 töötajat, Helena on juhataja, Markku - bussijuht ja ühtlasi laenutaja - ning Sirpa ja Sari - raamatukoguetnikud. Lisaks neile töötab veel koristaja.

Raamatukogus oli 1989.a. algul raamatuid ja muid materjale 28 624 eks., s.o. 8,6 raamatut elaniku kohta. 1988.a. oli lugejaid 1642, neist lapsi 487. Kokku loeb 49,3 % elanikest, mis on üks parematest näitajatest Kuopio maakonnas. Laenutusi oli 81 691. Laenutusi elaniku kohta 24,5 ja ühe lugeja kohta 80,9.

Raamatukogu bussil on 100 peatust. Seal on 432 lugejat ning 37 547 laenutust. Laenutusi ühe lugeja kohta tuleb siin 87 ja

iga peatuse kohta 375. Raamatubussis on ilu- ja tarbekirjandust, palju lasteraamatuid. Mugavas ja kaunis bussis oli 4000 raamatut ning see sõitis peaaegu iga talu õue, mis näitab tõelist hoolitsust inimese eest. Bussijuht Markku teenindas lugejaid üksi. Kõik läks tal ladusalt ja meeldivalt. Bussis oli ka mikrofilmiaparaat ja mikrofilmid.

Keitele raamatukogu on avatud 5 päeva nädalas. Esmaspäeviti 8 tundi, teistel päevadel 5 tundi. Suvel on ka esmaspäeviti avatud 5 tundi. Külastusi on aastas 55 400. Raamatukogus on ilukirjandus, teatmekirjandus, ajakirjad, ajalehed, kodulookirjandus, muusikaosakond, kus on võimalik kuulata muusika- ja muinasjutukassette. Koju laenutatakse kassette keeleõppimiseks, muinasjutukassette, noote, muusikakirjandust. On ka ruum, kus võib lugeda mikrofilme. Mikrofilme võib ka mujalt tellida. Keitele raamatukogus toimub laenutamine käsitsi (arvuteid siin ei kasutata). Lugejakaarte ei ole. On vaid lugejapilet ja raamatukaart, kuhu märgitakse ainult lugejanumber. Raamatu- kaardid on paigutatud kastidesse tagastamise tähtaegade kaupa ning päeva piires tähestikuliselt järjestatud. Lugeja saab iga raamatuga kaasa kaardi tagastamiskuupäevaga. Tagastamise tähtaeg on 1 kuu. Hilinemise korral võetakse maksu. Tasuda tuleb ka meeldetuletuskaartide eest.

Autorimärgis on kolmetäheline, see lüüakse liimitud etiketile masinaga. Kõik raamatud kiletatakse väga lihtsalt spetsiaalse kilega. Bussijuhtki kiletas bussis mõned raamatud.

Raamatud on väga kaunid, eriti lasteraamatud. Küllap üks põhjustest, miks raamatukogu agaralt kasutatakse, ongi raamatute ilus väljanägemine. Teiseks põhjuseks on aga raamatute hind. Raamat on kallid. Tore oli vaadata pisikesi lapsi, kes suure õhinaga tutvusid kauni raamatumaailmaga. On kindel, et seal hakkab arenema lapse ilumeel ja headus nii elutu kui elava vastu. Eraldi riiulitel on kriminaalromaanid. Vaimuliku sisuga juturaamatud on liigis 2.

Põhiliselt on kirjandus soomekeelne, öeldi, et õige vähe on rootsikeelseid raamatuid. Raamatukaardid on vastavalt liigile erivärvilised. Loomulikult on eri värvi ka lasteraama-

tute kaardid.

Raamatukogus on kõik kena ja mugav, ruumid muidugi piinlikult puhtad ja avarad. Riiulid on täpselt nii kõrged, et lugejal on mugav sealt raamatuid võtta. Lasteosakonnas on madalad lauakesed ja pisikesed toolid väikeste laste jaoks. Riiulidki on parejalt madalad. Lugejate teenindamiseks on mõnus lett, raamatukoguhoidjale väga käepärane. Loomulikult on raamatukogus ka paljundusaparaat. Raamatukogutöötajatele on olemas mõnusad olmeruumid (ka köök). Raamatubussi garaaž on samas hoones, nii, et bussi sisenemiseks tarvitseb vaid tööruumist garaaži astuda.

1989. a. korraldati raamatukogus 10 raamatukogutundi. Lasteüritusi oli 31. Tähelepanuväärne on see, et täiskasvanutele korraldatakse üritusi vähe. Põhjuseks on see, et lugejad ei tunne erilist huvi nende vastu. Helena rääkis, et neil on kohtumisõhtutel osalenud 6-20 inimest. Lisaks sellele, et tutvusin raamatukogu ruumide, raamatute paigutuse ja lugejate teenindusega, tuli osaleda ka üritustel.

Keitelesse saabumise õhtul paluti mind valla kultuurikomisjoni koosolekule. Sellest võttis osa 5 liiget, lisaks 3 vallavalitsuse esindajat. Arutati raamatukogu 1990. a. eelarvet. Juhataja palus vallalt juurde raha kirjanduse ja ajakirjade soetamiseks. Ta tegi seda põhjendatult. Iga komisjoni liige avaldas rahulikult oma arvamus ja lõpuks tehti otsus. Mingit ägedat vaidlust ega tühja arutamist ei olnud.

Koosoleku lõpul tuli mul rääkida Eesti asjadest. Huvi Eestimaa vastu oli Keiteles üldse suur. Tunti elavat huvi Eesti majandusliku ja poliitilise olukorra vastu. Kohalikud soomlased rääkisid, et seni on sealkandis väga vähe eestlasi käinud.

Koos Sirpaga viisime läbi muinasjututunni 3 - 6-aastastele lastele. Lapsed värvisid meie sini-must-valget lippu, laulsime eesti ja soome lastelaule ning lugesime eesti-soome-keelset lasteraamatut. Raamatukogutunnis 9. kl. õpilastele rääkisin bestimaast, lastest, koolist, rahvuslipust, raamatutest ja kodukohast.

Veel toimus kohtumisõhtu lugejatega. Helena hoiatas, et osavõtjaid võib vähe tulla. Kohale tuli 12 inimest. Kõik, kes olid tulnud, tundsid siirast huvi meie elu-olu vastu. Igauks küsis, kõigile tuli vastata. Küsiti ka minu raamatukogu ja kirjanduse kohta. Taheti teada, kas meie raamatukogus on piisavalt soome autorite teoseid. Vastasin, et ei ole.

Sain mitu küllakutset ning külastas inimesi kauneid kodusid. Käisin valla kõige suuremas talus (500 ha metsa) ning ühe raamatukoguhoidja äsjaavalminud uues elumajas. Imetlesin inimese tervisele sobivaid puudust hooneid. Kõik on läbi mõeldud, iga asja jaoks on koht. Kõikjal avarus ja puhtus. Mis ometigi takistab meid, eestlasi, puhtust pidamast?

Külastas ka uhiuut vallahaiglat. Tunnistan ausalt, et nii puhtas ja säravas paigas polnud ma varem käinud. Sügava mulje jättis hoolitsus haigete eest. Näiteks oli seal ruum, kuhu haige võis kutsuda kogu pere. Seal oli pliit ja toidunõud, et sai valmistada perele toitu. Oli laud, mille taga pere võis süüa ja juttu ajada, ühesõnaga tunda end nagu oma kodus.

Pisikeses Hamula külakoolis õpib 17 õpilast. Käisin ka seal ning olin tunnis õpetaja osas.

Andsin intervjuu 2 ajalehe reporterile. "Iisalmi Sanomalehes" ilmus minu sealoleku ajal artikkel "Ene Runtel - kirjastovieras Eestistä."

Minule jääb raamatukogude musternäidiseks muidugi vastavalminud linnaraamatukogu Iisalmis, mis asub kultuurikeskuse hoones. Majas oli kaks kontserdisaali ja palju sisustatud ruume ringide tööks. Raamatukogus olid üliloomsad muusikaseadmed ja nii palju huvitavat, et võimatu oli kõigeaeg ühe külaskäigu ajal põhjalikult tutvuda. Igatahes kõik oli seal sõnulseletamatult kaunis.

Pean tunnistama, et reis oli raske, kuid äärmiselt huvitav. Nägin ja õppisin seal palju. Lisaks kaunitele, kaunitele raamatukogudele nägin ka palju toredaid inimesi. Kohtasin lahkeid, siiraid, rõõmsaid, muuendamata hingega soomlasi - nii lapsi kui täiskasvanuid.

Nüüd tean, milline peaks minu raamatukogu olema ning mil-

lised võiksid olla kõik bestimaa raamatukogud. Tean ka seda, et niikaua kui meil ei ole selliseid mugavaid raamatubusse, mis viivad raamatu iga lugejani, ei tohi me kaotada Eestis väikesi raamatukogusid. Lähemal ajal võiksime meilegi hakata kõvakaareliisi raamatuid kiletama. See peaks olema võimalik isegi meie kehvade majandustingimuste juures. Soome raamatukogunduses ei kasutata lugejakaarte (andmed on kompuutris) ega võeta iga raamatu kohta allkirja. Kas ikka on mõtet meil iga raamatu kohta iga kord...? Nädal jäi liiga lühikeseks, et kõigega põhjalikult tutvuda. Kodus on tekkinud veel rohkesti küsimusi. Sooviksin sidemeid Keitele raamatukoguga jätkata. Kirjavahetus minu ja Helena vahel igatahes jätkub. Ja nüüd on Helenalgi Järvelja-reis minevik ...

Me loodame, et kohtume veel.

Toim.märkus: Soome raamatukogude kohta vt. ka:

K.Maran, A.Kehman. Tööreisil Soomes. - Raamatukogu, 1990, nr. 1, lk. 18-22.

Rahvaraamatukogude osa Soome raamatukultuuris. - Raamatukogu, 1990, nr. 1, lk. 16-17.

Helena Suomala

VASTUKÜLASKÄIGUL EESTI RAAMATUKOGUDES

Soome sügises, 1989. aasta oktoobris, andis Keitele valla-raamatukogu tegevusele nädal aega värvi Eesti raamatukoguhoidja Ene Runteli külaskäik. Minu vastuvisiidi ajal, 24.4-4.5. 1990, pääsesin jäise kodujärve rannalt Tallinna, Tartu ja Võrumaa varasuvisesse lopsakusse. Ene Runtel, Linda Kask ja Tiiu Erlemann olid sobitanud programmi mitmeid erinevaid raamatukogusid, samuti ka väga mitmekülgse eesti kultuuri, looduse, inimeste ja nende elu tutvustamise. Tutvusin Eesti Rahvusraamatukoguga Tallinnas, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Tartu Maakonna Keskraamatukogu, Tõrvandi ja Võnnu sovhoosiraamatukogude (tegelikult külaraamatukogude - tlk. märkus), Järvelja ja Palometsa külaraamatukogudega. Sain sõita ka Tartumaa raamatubussiga.

Rahvusraamatukogu hoone jättis sügava mulje, on see ju endine välisministeeriumi hoone. Et külastaja õigust raamatukogu kasutada kontrollitakse kohe fuajees, oli mulle uudiseks. Saadaval oli palju kirjandust eri keeltes, mida lugemissaalide kasutajad süvenenult, tõenäoliselt usinasti õppides, uurisid. Soomes seadavad ülikooli ja maakonnaraamatukogud oma kauglaenutuse soovid välismaa raamatukogudesse otse, tallinlase kauglaenutused ringlevad aga Moskva kaudu. Kindlasti laenatakse Soomestki - lugemissaalis nägin noort õppijat lugemas 1937.a. "Turun Saanomate" mikrofilmi. Usun, et rahvusraamatukogu ülesannete täitmine on küllaltki keeruline ja raske ka seetõttu, et palju eesti kirjandust on ilmunud välismaal: Rootsis, Kanadas, Austraalias, Soomes ja mujalgi. Kindlasti nõutakse raamatukogu töötajatelt ka head keeleoskust. Tallinnas tekkis Eesti raamatukoguhoidjast kujutlus kui oma tööst huvitunud, kompetentsest ja sõbralikust inimesest. Reisi jooksul see mulje vaid tugevnes.

Tallinna raamatukogutöötajate kogunemisel sain kuulda Soomes käinute reisimuljeid. Oli tõepoolest rõõm kuulda, et muljed olid üldiselt väga positiivsed. Kuid Eesti raamatukoguhoidjad olid enamuses tutvunud Soome uemate ja paremate raamatukogude-

ga, mistõttu kogemusi ei saa üldistada kõigi Soome raamatukogu-
de kohta. Näiteks mulle meenus meie oma valla lootusetult kit-
sas, külm, kärarikas, kuid aktiivselt kasutatav raamatukogu,
kust saime uutesse ruumidesse kolida 1985. aastal. Võib-olla
viime külalise? eespäidi tutvuma erinevate, s.t. ka nende raa-
matukogudega, mille ruumid on vanad ja väikesed.

Osa minu südamest jäi kaunisse ajaloolisse Tartusse. Sain
tutvuda linnaga käies muuseumides, ülikoolis ja raamatukogudes
ja saades kõikjal esmajärgulisi seletusi.

Tartu Maakonna Keskraamatukogu ruumid keisrinna Katariina
väarikas külalistemajas olid remondis, nii et raamatukogu juha-
taja tööruumile oli raske ligi pääseda. Imetlesin omaette, et
raamatukogujuhataja Tiit jaksas remondist hoolimata nii kannat-
likult ja usinasti töötada.

Ülikooli raamatukogu oli uus ja ruumikas. Eriti jäid meel-
de suured lugemissaalid ja suurepärase gobelään, mis tuletas
meelde linna avväärseid akadeemilisi traditsioone. Selle raama-
tukoguga tutvumiseks ei piisanud ühest päevast, sest välja oli
pandud ka mitmeid huvitavaid näitusi. Tutvusin neist viiega ja
tõdesin veel kord, kuidas pildid teevad trükisõna elavaks ja
ilmetavaks seda. Vana raamatu näitus jutustas ilmekalt aastasa-
dade pikkustest sidemetest ülikoolide vahel. 16.-18. saj. Hol-
landi ja Saksa joonistused jäädvustasid oma aja elu ning 1940.-
50. aastate fotod ja kirjad selle ajajärgu vapustavaid sündmu-
si. Uuest kunstist andis aimu Tartu Kunstikooli õpilaste akti-
joonistuste näitus. Väljapanek hiina kultuuri käsitlevatest raa-
matutest tõi tervitusi kaugelt Hiinast. Tõdesin, et hästitehtud
näitus on mõjuv ja huvi ärgitav teabeallikas.

Väikesed raamatukogud, millega tutvusin, olid hubased ja
kodused. Laudadel olid linnad, vaasides lilled ja oksad, seintel
ja riulite otstes nupukalt valitud pilte, luuletusi ja aforis-
me. Raamatuvalik ei olnud neis raamatukogudes suur, kuid raama-
tu asend on Eestis üldse teistsugune kui Soomes, kus raamatud
on kallid. Soome raamatubuss, mis mahutab ca 4000 raamatut, sõi-
dab ringi ka külades ja maakoolides, mistõttu väikeste raamatu-
kogude tegevus on üldiselt lõpetatud. Siiski on meil arutletud

laenutuspunktide ja lugemistubade taasloomise üle, näit. postiteenistusega ühe katuse all, et ka need inimesed, kes raamatubussi peatusesse ei pääse, saaksid kergemini raamatuid laenamas ja ajakirju-ajalehti lugemas käia.

Väikeraamatukogu kasutajaskond on raamatukoguhoidjale hästi tuttav, seetõttu on teenindus alati individuaalne. Ka väikeraamatukogu võib spetsialiseeruda, nagu seda on teinud Järvelja külaraamatukogu. Kuna Järveljal on EPA metsandusteaduskonna õppebaas, on raamatukokku hangitud metsandusalaseid raamatuid ja ajakirju. Järvelja raamatukogu kujutab endast küla kultuurikeskust. Ene Runteli tööpõld on lai - tal tuleb vastutada kino-seansside, teatrikülastuste, käsitöönäituste jm. korraldamise eest. Ka Soome raamatukogud võiksid sedamoodi olla oma valla kultuurikeskused. Halduseksperimendi käigus püüeldaksegi paljudes valdades selle poole.

Nähtud Tartu kodulookogud olid hoole ja armastusega kokku pandud. Kirjanike ja teiste kodukandist pärit tuntud inimeste elu ja looming on talletatud raamatutes, ajaleheväljalõigetes ja fotodel. Kirjanike vastu valitses huvi, nende esinemisi jälgiti. Keel ja kirjandus kannavad kultuuri ühelt sugupõlvelt teisele. Eestis kogesin taas, et raamatukogu on tõesti inimkonna mälu.

Soome k. tlk. Linda Kask

ARVUSTUS

VÄLISEESTI KIRJANIKKE:

Valiknimestik. Koost. A. Valmas. Tln., 1989. 119 lk.

Andres Heinapuu

AEG TEHA KIIRESTI, AEG TEHA HÄSTI

Viimase paari aasta jooksul on kodumaal elavate eestlaste jaoks avanenud tohutu hulk väliseesti kirjandust. Suurtes raamatukogudes võivad välismaal ilmunud raamatuid lugeda nüüd kõik, lisaks on saanud välismaalt raamatuid nii suured kui väikesed raamatukogud, külaraamatukogudeni välja.

Nii suures "uute" raamatute hulgas korrapealt orienteeruma hakata pole sugugi lihtne. Lugeja abistamiseks on kiiresti tarvis bibliograafianimestikke väliseesti kirjanduse kohta. Ilukirjanduse ja kirjandusteaduse vallast on neid ilmunud eelkõige tänu Anne Valmase operatiivsele tööle, lisaks siin arvustatavale ilmus neil päevil ka personaalnimestik "Kalju Lepik".

Olukorras, kus kirjanduse saatmine kodumaale kestab, on raske määratleda kodumaal tarbimiseks mõeldud väliseesti kirjanduse bibliograafia valikuprintsipi. Nimestikku haaratud neljakümne väliseesti kirjaniku teostest on loetletud kõik raamatud, kaasa arvatud tõlked võõrkeeltesse, lisaks on registreeritud kodumaal perioodikas (ajakirjad ja kesksamad ajalehed) ning kogumikes ilmunud. Kirjandus autorite kohta on registreeritud ainult kodumaisest perioodikast, kirjaniku kohta välismaal ilmunud raamatud on mainitud bibliograafiatele eelnevais lühibiograafias.

Võib vaielda, kas on vajalik loetleda kirjetena ka kõik tõlked võõrkeeltesse, liiati kui alati ei selgu, mis teose tõlkega on tegemist. Näiteks on Hollandis 1945. aastal ilmu-

nud August Mälgu romaani pealkirjaks märgitud "Lainete laul", mis on tõlge raamatu hollandikeelsest pealkirjast. Et tegemist on romaani "Taeva palge all" tõlkega, jääb nimestiku kasutajale saladuseks. Eriti hull lugu on juhtunud August Gailitiga, kelle "Viimne romantik" on nimestiku järgi muutunud pärast läti keelde tõlkimist "Pedeli romantikaks". Niisuguseid näiteid on veel. Seejuures on eesti lugejale tõlgete kirjed vajalikud ainult selleks, et teada saada, mis nimelt autori loomingust on võõrkeeltesse tõlgitud.

Samas on kirjaniku kohta ilmunud lühimonograafiad ja muud paguluses ilmunud raamatud nimetatud lühibiograafias, mis eelneb iga kirjaniku teoste loetelule. Järgmiste nimestike koostamisel tuleks kohad ära vahetada: informatsioon sellest, mida mis keelde tõlgitud, anda biograafias, raamatud, mida kasutajal soovitatakse lugeda, bibliograafias. Oleks ju loogilisem. Ühtlasi suunaks niisugune esitusviis tõlgete puhul tähelepanu rohkem sellele, mis on tõlgitud, ühtlasi jääks ära jäändamine võõrkeelsete kirjetega.

Hoopis omaette lugu on Ivar Ivaskiga, kelle elu ja tegevus ei taha mahtuda eesti rahvuskirjanduse kitsukestesse raamidesse. Nii ei mahtunud ka nimestikugi raamidesse ära. Kusagil ei ole mainitud, et ta on kirjutanud ka saksa ja inglise keeles ning tema originaalluule kogu "Gespiegelte Erde" (tõlgitud "Mänglev maa" - peaks olema vist "Peegeldatud Maa"?) on loetletud ühes reas tõlgetega, samuti "Baltic Elegies", mille eestikeelse variandi kirjes allpool on küll märges: "Autoriseeritud tõlge: Paul-Merik Rummo". Ivaski probleemi oleks selgust toonud kasvõi tõlkijate märkimine tõlgete kirjeis, mis ka muudu nimestikule soliidisust oleks lisanud. Ühtlasi oleksime siis teada saanud, et näiteks "Oklahoma October" on osalt autori tõlgitud. Parim variant oluks muidugi, kui nimestikus oleks registreeritud ainult originaalteoseid (vaatamata keelele), nagu espool juba soovitatud.

Kahjuks on kodumaal ilmunud teoste, mida niigi on napilt, nimekirj puudulik. Arvestades asjaolu, et iga kodumaal ilmu-

anud trükkis (kaasa arvatud kohalikud ajalehed) on siin kättesaadavam kui välismaal ilmunud ükskõik milline allikas, oleks olnud parem, kui suurema osa autorite puhul oleks registreeritud kõik kodumaal (ka ajalehtedes) ilmunud teosed. Kuid et see oleks nõudnud tunduvalt suuremat tööd ja aeglustanud nimekirja ilmumist, siis võib kohaliku ajakirjanduse publikatsioonide puudumist mõista. Mõne muu allika esindatus aga jääb täiesti mõistetamatuks.

Ei saa aru, miks Paul Rummo koostatud "Eesti luule" antoloogiast on registreeritud näiteks K. Lepiku ja A. Adsoni luuletused, pole aga I. Grünthali ja B. Kangro omi. Jaan Lattiku 1988. a. "Loomingu" Raamatukogus ilmunud "Koolipoisid" ise on nimestikust välja jäänud, küll aga on registreeritud M. Liivametsa arvustus sellele (lk. 56). Eestis ilmunud raamatutest on veel puudu Raimond Kolgi Tallinnas ilmunud "Ütsik täht" (1989), kogumikest on registreerimata Kaiju Lepiku luuletused "Wellesto" albumist (1989), on puudu ka Eesti ajakirjades ilmunud, eriti 1989. a. esimesest poolest.

Sekundaarkirjanduse valiku üle on rohkem põhjust mõtiskleda. Eriti häirib, et vanemate kirjanike puhul ei ole märgitud nende käsitlusi "Eesti kirjanduse ajaloo"st. Olgugi selle peatoimetaja E. Sõgel, mingi faktilise andmestiku ja täiendavat bibliograafiat saab sealt ikkagi. Liiasi on kodumaal alustanud pagulaskirjanike varasema loomingu kohta ses teoses ka häid käsitlusi. Üheks näiteks võiks tuua K. Muru käsitluse B. Kangrost, mis on vaieldamatult tendentsivabam kui P. Rummo artikkel "Mees teises kaevikus", mis on registreeritud (lk. 39). Koostajal on ilmselt kahe silma vahele jäänud kahekõiteline kogumik "Karl Ristikivi 75. sünniaastapäevale pühendatud konverentsi materjalid" (1988), sest väiksema levikuga teesikogumik "Välismaise eesti kirjanduse konverents Tallinnas" on nimestikus koguni analüütiliselt kirjeldatud.

Sekundaarkirjanduse osas torkab materjali vähesus nimestikus eriti valusasti silma. Salme Ekbaumi kohta on registreeritud kaks artiklit, Gert Helbemaest kaks artiklit ja ühed teesid, Ivar Ivaskist kaks artiklit (valikupõhimõtted rikku-

mata oleks võinud lisada veel kaks: T. Pruuli oma 27. mai "Edasist" ja E. Socaare "Maailmakirjandus täna" ja "Neustadti auhind", "Looming" 1988, nr. 7), Karl Rumorist on kaks kirjutist (siin oleks andnud lisa võtta "Eesti kirjanduse ajaloo"), Ilona Laamanist ja Herbert Salust kummastki ainult üks (Salu kohta on puudu "Loomingu" nekroloog, 1989, nr. 1 ja K. Altofi arvustus samast, 1987, nr. 11). Põlis ilma sekundaarkirjanduse ta on Peeter Lindsaare, Aleksis Ranniti, Karin Saarseni, Elin Toona ja Arved Viirlaiu bibliograafiad.

Niisuguses olukorras oleks tulnud siiski valikuprintsiipe laiendada, kasvõi ainult osade autorite puhul. Hädast oleks välja aidanud kasvõi mõnedki artiklid "Tulimullast" ja "Manast", mis ju praegusel ajal vähemalt Tallinna ja Tartu suuremates raamatukogudes saadaval. Ülevaatlikumaid artikleid samast oleks võinud soovitada ka nende kirjanike kohta, kellest Eestiski kirjutatud on, sest Eestis kirjutatu on siiaamaani paratamatult kas fragmentaarne või okupatsioonimõjuline. Järgmistele samateemalistele nimestike koostamisel tuleks vähemalt neis kahes ajakirjas sisalduv ulatuslikult arvesse võtta, sest praegu seisavad mitmed eksemplarid "Mana" ja "Tulimulla" täiskomplekte avalikes raamatukogudes kasutamata osalt ka sellepärast, et rahvas ei tea, mida need sisaldavad.

Kõik eespool loetletud puudused ja küsitavused (millest osa võib tuleneda ka koolkondade erinevusest) ei kahanda nimestiku põhilist väärtust, mis on tema ilmumise operatiivsuses. Siiski võinuks Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, enne kui ta teosest teise, muutmata ja täiendamata trüki andis, kiirustamisest tingitud suuremadki apsud parandada. Kas ei ole just selle ühingu ülesanne hoida kõrgel bibliograafide kutsemeisterlikust ja -au? Või äkki peab eraldi bibliograafide ühingu looma?

Nii või teisiti, väliseesti kirjanduse bibliograafiade publitseerimine on algatatud, ja see on töö, mida tuleb edasi teha, õppides kogemustest ja kartmata raskusi. Me võime kuitahes palju kõnelda, et eesti kultuur on üks tervik, kuid niikaua, kui suurem osa eesti rahvast terviku üht poolt ei tunne, jääb see tühjaks jutuks. Et keelu alt vabanenud teosed võima-

likult kiiresti meie kultuuris käibivate tekstide süsteemi integreerida, on vaja palju põhjalikke bibliograafilisi teoseid, milles need süstematiseeritult peegelduksid. Nüüd on tulnud aeg teha pigem paremini kui kiiremini. Aitäh alustajale!

Linda Uustalu

LISÄNDUSI VÄLISEESTI VALIKBIBLIOGRAAFIALE

Valiknimestiku ilmumine rõõmustas väga, sest on ilmselge, et välismaal välja antud vastavat teatmekirjandust ei jätku kaugeltki kõigile soovijatele. Õieti ei jätku ka valiknimestiku kahest tuhandest eksemplarist (kaks trükki, kumbki 1000), aga midagi see siiski on. Ja muu kõrval juhatab kätte ka kodumaal väliseesti kirjanduse kohta avaldatu, milline materjal meie ajakirjade seniste suurte tiraažide tõttu on kõigi käeulatuses.

Mis siis õige teretulnud väljaanne, mille väärtust oluliselt ei vähenda küsitavusedki, mis lähemal süvenemisel ilmsiks tulevad. Siinkirjutajal tekkis küsimusi just sissejuhatava kirjutise "Väliseesti kirjandusest" osas. Selles loetletakse olulisemad väliseesti kirjastused, ajakirjad, ajalehed ja kirjanikud, mis on igati asjakohane (küsitav on vaid estofiilide ajakirja "Estonia" esitamine ühes reas "Tulimullis" ja "Managa"). Seejärel esitatakse aga suur hulk mälestusraamatute annotatsioonid, mis võtavad enda alla ligemale poole ülevaate mahust. Tõsi, memuaarid moodustavad väliseesti kirjanduses kaaluka osa, kuid nii lühikeses ülevaates oluks siiski õigem piirduda nende üldiseloolestusega. Üksikute loetlemine on aga küll põhjendatud koguteoste puhul, õieti on just nende seas nii kapitaliseid töid, mis vääriks pisut lähemat iseloomustamist. Kas või niipalju, et "Eesti riik ja rahvas Teises maailmasõjas" on 10-osaline suurteos, "Eestlased Rootsis" esinduslik ja rikkalikult illustreeritud, "Eestlased Austraalias ja Uus-Meremaal"

aga eelkõige statistiline ülevaade. Koguteoste lähikonnas oleks väärinud nimetamist ka kirjanduslood, vähemalt K. Ristikivi "Eesti kirjanduse lugu" (1953), mahult väike, kuid siiski ainult ainulaadne oma eestikesksuse ja tunnetussügavuse poolest. Samuti B. Kangro "Arbujad" (1981), "Arbujade kaasaeg" (1983) ning "Häitsmemehi ja pärlipüüdjaid" I-II (1978-1987), mis sisaldavad häid kirjandusloolisi käsitlusi, mälestuskilde, rikkalikult fotosid jm.

Ent tulgem tagasi põhiobjekti, s.o. kirjanduse juurde. Ülevaates iseloomustatakse seda õige põgusalt: nimetatakse paari kirjutamisajendit, tuuakse ära ilmunud raamatute arv ja nenditakse, et nende tase on ebaühtlane. Nii see on, aga vast poleks huvituseta märkida sedagi, et suurem osa väliseesti proosast jätkab Eesti Vabariigi ajal välja kujunenud psühholoogilise realismi liini, vaid mõni üksik kirjanik (K. Ristikivi, B. Kangro, I. Jaks) rakendab uuemaid lääne kirjanduse võtteid. Oletada võiks ju vastupidist - et läänes kokkupuutes teiste maade kirjandustega võeti neist eeskujuna, kuid ilmselt toimus tegur, mida võiks nimetada kultuuri enes säilitamisinstinkti. Nimelt püüti taas luua see kirjanuslik keskkond, mis oli kodumaal enne suurt sõda. Välismõjusid lausa tõrjuti, eriti paguluse algaastatel ja just luule osas. Näiteks Ilmar Laabani prantsuse sürrealismist mõjustatud luulekogu "Ankruketi lõpp on laulu algus" (1946) tekitas paksu pahameelt. Ja siiski osutuvad väljapaistvateks - ajaperspektiivist vaadelduna - just need väliseesti kirjandusteosed, milles rahvuslik traditsioon põimub moodsete võtetega: Kalju Lepiku luule, Karl Ristikivi romaanid.

Ristikivist juttu tehes väike kõrvalepõige: temast on viimastel aastatel nii palju räägitud ja kirjutatud, et võib jääda mulje, nagu ulatuks ta kõrgele üle teiste. Eks ta omal moel ulatugi, aga neid lugejaid, kes temaga kaasa minna suudavad, ei ole just väga palju (ja ei saa ega peagi palju olla). Sellepärast, kui A. Kalmuse "Prohvet" ja "Juudas", G. Helbemäe "Sellest mustast mungast" I-II, I. Jaksi "Talu" või B. Kangro "Taeva võtmed" on kirjanduslikult pisut vähem väl-

ja peetud, kuid mõistetakse väga laiale lugejaskonnale, siis demokraat olles, tuleb nende autoreid nimetada kõrvuti Risti-kiviga.

Kirjandust võib iseloomustada ka tema ainevalla kaudu. Väliseesti kirjanduses paistab olevat kõige levinum perekonnaeline lähiminevikku kujutav romaan ja seda just varasemal ajajärgul, kui kodumaa elu ja olu valdas veel meeli. 1950-ndatel aastatel hakkas esile tõusma üldinimlike probleemide käsitus ja ainet leiti mõnigi kord kaugest minevikust. Järgmisel kümnendil tuli kirjandusse eelarvamustevaba maailmanägemisega põlvkond (H. Nõu, E. Toona, E. Nõu, U. Karuks), kelle üheks oluliseks probleemiks on eestlaseks olemine ja jäämine. Nemad valisid aine omaenese ajast ja ümbrusest. Tänapäeval on väliseesti kirjanduses tekkinud uus nähtus: kümnekond eesti päritolu kirjanikke kirjutavad oma asukohamaa keeles ja pole üksmeelele jõutud, kas lugeda ka neid eesti kirjanikeks.

Mis puutub kirjastamisoludesse, siis A. Valmase ülevaates leiduvat lauset "Kirjastamis- ja trükikulud on tulnud endil kanda" ei tule nii mõista, et raamatud ilmuvad n.-ö. oma kulu ja kirjadega. Nii on avaldatud õige väike osa sellest kirjavarast, ja nimelt need raamatud, mille kirjastus on mingil põhjusel tagasi lükanud. Viimastel aastatel on vähemalt Rootsi riik toetanud kirjanduse väljaandmist eesti (ja mitmekümne muu rahva) keeles rahaliselt; eesti keeles kirjutavad kirjanikud kuuluvad ka juba hulk aastaid Rootsi kirjanike liitu ja saavad osa selle stipendiumidest.

Veel võiks rääkida eesti keelde tõlgitud maailmakirjandusest ja eesti kirjanduse tõlgetest teistesse keeltesse - enim tõlgitud autorid on A. Gailit ja A. Viirlaid. Nimetamisväärtne on ka väliseesti näitekirjandus, oluline on ka kogu väliseesti kirjanduse roll eesti kirjanduse arengu järjepidevuse hoidmisel. Need mõttearendused ei ole mõeldud etteheidetena, kõike ju ühes ülevaates ei saa kuidagi ära rääkida. Aga etteheideteta ei saa kahjuks ka seekord läbi. Kõige enam häirib elulooliste andmete süsteemitus ja kohmakas sõnastus, mis kohati tekitab lausa lühiühendusi. Näiteks K. Lepiku puhul

väidetakse: õppinud ... 1942-1943 Tartu Ülikooli filosoofia-
teaduskonnas ja Stockholmi Ülikooli humanitaarteaduskonnas.
Tegelikult õppis ta Stockholmi ülikoolis muidugi pagulusaas-
tatel. Edasi loeme: "Kõõs "Tuulisui" rühma liikmetega andis
välja koguteose ...". Siit järeldub, nagu K. Lepik ise po-
lekski kuulunud "Tuulisui" rühma. Võõrastust tekitavad nime-
kujud Karl Artur Adson, August Georg Gailit, Ivar Vidrik
Ivask. Piirdugem siiski nende paari osutusega ja lõpetagem
üleskutsega teha nüüdsest peale kõike - ka väikesetiraažili-
si vihikukesi - nii hästi kui vähegi võimalik, ainult siis
on lootust, et maailm meie ümber muutub paremaks.

FRIEDRICH PUKSOO. 1890-1969.

Toim. M.Ermel ja R.Saukas. Trt., 1990. 112 lk.

Mare Lott

RAAMAT TÖÖKA MEHE ELUTÖÖST

Paari viimase aasta jooksul on Eesti kultuurilooline kaart tublisti täienenud isikutega, kelle tulemusrikas tegevus kultuuripõllul vahepeal mõistusevastaselt maha vaikiti. Nüüd tulevad nad taas meie juurde oma tööde ja mõtetega ning uue põlvkonna analüütikud vaagivad nende panust, mis tänapäevainimesele tundub tihti tavatult suurena.

Nii on see ka maineka raamatuteadlase ning kultuuritegelase, Tartu Ülikooli Raamatukogu kauaaegse juhataja Friedrich Puksooga, kelle nimega oli aastakümneid seotud kõik uus ja edasiviiv eesti raamatuteaduses, raamatukogunduses ja bibliograafias. F. Puksoo esindab seda haritlaspõlvkonda, kelle õpingud ja kujunemisperiood langesid tsaariaega, põhiosa elutööst aga realiseerus Eesti Vabariigi aastatel. Puksoo ei pidanud küll tähtsaid riigiameteid, ei osalenud poliitikas ega kuulunud lausa üldtuntud isikute hulka. Kuid ta oli viljakalt tegev kõikides raamatukultuuri valdkondades ning tema panus nende kiireks arenguks ning tõusuks euroopalikule tasemele oli erakordselt suur.

Loomulikult pole F. Puksoo elutöö vahepealsele mahavaikimisele vaatamata asjaomastele ringkondadele tundmatu. Tema teaduslikke töid on kasutanud kõik raamatukogundusega seotud inimesed, raamatu ajaloo õppijad ja uurijad ning muidu huvilised. Tema tegevus ülikooli raamatukogu juhatajana on jätanud jälje selle raamatukogu arukatesse tööprintsipiidesse

ning üldisesse häälestusse.

Ometi on Friedrich Puksoo elutöö laiemale avalikkusele tundmatu ning ka eriala seisukohalt lõpuni lahti mõtestamata.

Esamakordselt võeti F. Puksoo tegevus tõsisemalt vaatluse alla 1940. aasta jaanuaris, tema 50. sünnipäeval. Tookordsed peamised kirjutajad - Jaan Roos ja Richard Antik¹ - andsid kõrge hinnangu juubilari mitmekülgsel tegevusele raamatukultuuri vallas, tõstes esile tema juhtivat ja suunavat osa ülikooli raamatukogu reorganiseerimisel, "Eesti raamatute üldnimestiku" koostamisel ning raamatukogutöötajate harimisel. F. Puksoo oli tookord oma võimete tipul, küpe uurija, kompetentne konsultant ja tark otsustaja kõikides raamatukogude tööd puudutavates küsimustes. Keegi poleks tollal osanud arvata, et järgmine kord ilmub tema nimi avalikkuse ette alles 25 aasta pärast, 1965. aastal, kui tähistati tema 75. sünnipäeva. Suure töömehe elu jäi 1940-ndate aastate keskpaiku otsekui pooleli ning jätkus vaikselt ja sordiini all pärast amnesteerimist ja vanglast vabanemist 1955. aastal.

Ainus põhjalikum ülevaade Friedrich Puksoost ja tema elutööst ilmus 1972. aastal August Palmi sulest, kellel oli Puksooga tolle viimasel eluperioodil tihe kontakt ja elav tööalane kirjavahetus.² Hinnates F. Puksoo osa eesti raamatuurimises nendib A. Palm, et paraku pole noorema põlvkonna hulgast enam esile kerkinud sellise haardega uurijat, nagu oli Puksoo, ning isegi ühendatud jõududega pole suudetud korrata seda, mida Puksoo suutis muude ametiülesannete kõrvalt üksinda.

1970/80. aastad polnud humanitaaruuringuiks soodsad. Kultuuripärandi uurimisega tegeldi enamasti omaette ja poolosalaja. Ülikooli raamatukogus jätkus töö F. Puksoo materjalidega, kuid avalikkuse ette jõudis see alles käesoleval aastal, Puksoo 100. sünniaastapäevaks ilmunud kogumikuna.

Raamat koosneb kolmest osast: K. Noodla artiklist

"Friedrich Puksoo elu ja töö" (lk. 5-62), Ingrid Loosme ülevaatest "Friedrich Puksoo käsikirjapärand Tartu Ülikooli Raamatukogus" (lk. 63-88) ning K. Noodla ja K. Pruuli koostatud F. Puksoo personaalnimestikust (lk. 89-108, 197 nimetust).

K. Noodla uurimus F. Puksoo elust ja tööst toetub arhiivimaterjalide, trükiis ilmunud materjalide ning käsikirjaliste mälestuskildude kõrval ka isiklikule kogemusele ning kontaktidele. Need ulatuvad üliõpilasaega, millal K. Noodla Puksoo juures loenguid kuulas, proseminari tegi ja eksameid sooritas, ning kestavad läbi hilisema elu kuni F. Puksoo surmani. Uurimuse põhjalikkusest annab tunnistust kasutatud allikate ja kirjanduse loetelu - 122 nimetust.

Jälgides Rāpinamaa talupoisi teed Naha vallakoolist Tartu Aleksandri Gümnaasiumi ja sealt ülikooli ajaloo-filoloogiateaduskonda, tema kujunemist raamatukogunduse praktikuks ja teoreetikuks ning juhtivaks raamatu-uurijaks, pole autor piirdunud välise joonisega, sündinud faktide esitamisega, vaid püüdnud avada F. Puksoo elukäigu tagamaid ja sisemist loogikat. Nii on dokumentaalne lähenemine õnnestunud ühendatud värskel, elaval, kohati esseistliku käsitluslaadiga, mis muudab sisutiheda teksti huviga loetavaks ja jälgitavaks. Õieti ongi tegemist esimese katsega Puksoo eluloo napist andmestikust enamat välja lugeda, leida vastust paljudele olulistele küsimustele tema kujunemisloos. Esmakordselt on käsitlemist leidnud F. Puksoo arreteerimise lugu ning sellele järgnenud vangilaagriaastad, samuti amnesteerimine ja viimane eluperiood Tallinnas.

Eraldi peatükid on pühendatud F. Puksoo tegevusele raamatukoguhoidjate kursuste lektorina ja ülikooli õppejõuna, raamatukogunduse ja bibliograafia arendajana, uurijana ja populariseerijana. Loomulikult ei ammenda see esimene tõsisem sissevaade F. Puksoo elutööd ning kõiki sellega seotud probleeme. Kõiki selle osi on võimalik edasi arendada ning küllap seda edaspidi tehaksegi, sedamööda, kuidas ajastu ja asjaolud üha enam avanevad. Kaja Noodla on fikseerinud selle, mida senine uurimistöö võimaldab, täpsustanud ja piiritletud

F. Puksoo osa kultuuripildis.

Suureks toeks tulevastele uurijatele ja asjahuvilistele on I. Loosme uurimuslik ülevaade F. Puksoo käsikirjapärandid. I. Loosme on eesmärgiks seadnud põhjalikumalt tutvustada Puksoo isikufondis säilitatavaid teoste käsikirju ja nende vahevariante. Säilinud variandid, samuti väljakirjutused, mis iseloomustavad Puksoo tööstiili ja mõtte arengut, on abiks tema teadlasetele uurijaile. Kahjuks pole säilinud kartoteeke ega abimaterjale, mis annaksid täpsemat teavet uurimistöös kasutatud allikatest.

Kahetsusväärsetl päreneb valdav osa isikufondist, ka kirjavahetus, F. Puksoo viimasest eluperioodist. Enamik varasematest käsikirjadest on arreteerimise käigus nähtavasti jäädavalt kaduma läinud (või on midagi tallel KGB aunaalides?). I. Loosme täpsustused ning kommentaarid arhiivimaterjalidele on uurimuslikud ja ülevaatlikud, pakkudes arhiivi kasutajale olulisi pidepunkte.

Esmakordselt on kättesaadavaks tehtud andmed F. Puksoo trükis ilmunud tööde, tähtsamate käsikirjade ning tema kohta ilmunud kirjutiste kohta. Materjali on kogutud hoole ja tähelepanuga, K. Noodla on tegelnud sellega pikka aega, esimene tema koostatud nimestik F. Puksoo tähtsamatest töödest on lisatud 1969. a. avaldatud nekroloogile. Nimestiku arukad koostamis põhimõtted ei ärata vastuväiteid, tõesti, nurisemine oleks kurjast. Kui midagi südamele jääb, siis ehk vaikne igatsus sisu(aine)registri järele, mis Puksoo laishaardest tegevust arvestades avaks juurdepääsu üksikküsimastele. Isikunimede register on selle-eest suurepärane, võib kujutada, kui palju tööd oli koostajatel kõigi isikute eesnimede ning eludaatumite täpsustamisega!

Kokkuvõttes ütleksin, et juubelikogumik on suure uurija vääriiline. Ülikooli raamatukogu on sellega imastanud auvõla oma kauaaegsele juhatajale.

Edaspidi on meie ülesandeks ilmutada korralik kogumik F. Puksoo enese töödest, mis tänaseks on laiemale huviliste

ringile praktiliselt kättesaadatud. Ehk võtab selle taas enda peale Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, kes ju kirjastas 1933. aastal ka F. Puksoo põhiteose, tema monograafia Eesti raamatu arenguloost.

KIRJANDUS

1. A[ntik], R[ichard]. Fr. Puksoo 50-aastane. - Raamatukogu, 1939, nr. 3/4, lk. 116-118;
Roos, J[aan]. Fr. Puksoo raamatukultuuriline tegevus ja harrastused. - Eesti Kirjandus, 1940, nr. 1, lk. 7-16.
2. Palm, A[ugust]. Friedrich Puksoo ja eesti raamatu uurimine. - Looming, 1972, nr. 7, lk. 1207-1214.

Hain Tankler

RAAMAT JA TEMA SÖBER

Tartu Ülikooli Raamatukogu varsti ligi kahe sajandi pikkune minevik, ulatuslikud ja mitmekesised kogud on võimaldanud laua rohkesti uurimusi. Kasitlusobjektideks on olnud nii raamat, tema hoidja kui lugeja. Kõige silmapaistvamate raamatukogutöötajate juubeleid on tähistatud iseseisvate konverentsidega (1970.a. - 200 aastat K. Morgensterni sünnist, 1990.a. - 100 aastat F. Puksoo sünnist).

Kogumik Friedrich Puksoost on ilmunud kolme autori töö tulemusena. Kaja Noodlalt pärineb põhiartikkel F. Puksoo elust ja tööst, Ingrid Loosme on kirjutanud ülevaate Puksoo isikufondist ülikooli raamatukogus ning K. Noodla koos Kajar Pruuliga on koostanud nimestiku Puksoo trükis ilmunud töödest (122 nimetust) ning kirjandusest tema kohta.

Puksoo sisukas elu ja mitmepalgeline tegevus on loonud eeldused hea raamatu kirjutamiseks. Tema teeneid Tartu ülikooli raamatukogu juhatajana, iseseisva Eesti riigi raamatukogunduse väljaarendajana, raamatu ajaloo uurijana ja populariseerijana, bibliograafiatöö korraldajana on igal ajal kõrgelt hinnatud. Puksoo sügavad universaalsed teadmised ja töökus on alati imetlemist leidnud. Hoolimata oma erakordsusest on Puksoo siiski üsna tüüpiline näide sada aastat tagasi sündinud eesti haritlasest - hoogne uue elu aluserajamine 1920-1930-ndatel aastatel, sõda ja riskirohke kultuurivarade päästmine sakslaste käest, alusetu süüdistamine koostöös hitlerlastega ja pikaks ajaks ühiskonnast isoleerimine. Lõpuks - ruineeritud tervisega ja mõneti kõrvaletõrutuna püüd lülituda uuesti armsakssaanud töösse.

Teenekat raamatukogutegelast on kõnealuses uurimuses käsitletud eeskätt raamatukogu juhatajana, et mitte öelda enam - raamat on eelkõige ülikooli raamatukogust. Puksoo keskne ja värvikas isik ei varjuta mingil määral teiste 1920-1930-ndatel aastatel tegutsenud tublide töömeeste osa (U. Ivask, E. Vigel, M. Liblik jt.), ehkki neist on juttu vaid mainimisi. Sellest johtuvalt peab K. Noodla õigusega põhiliseks edu pandiks asjaolu, et raamatukogus kujunes omavahel kokkuhoidev ja püsiv kollektiiv. Märkimisväärne, et Puksoo kaasaegsetest töötas ülikooli raamatukogus üle 25 a. 8 inimest, neist 3 - B. Tammelaas, M. Liblik ja L. Lao - üle 40 aasta. Veel enam suurendab lugupidamist meie eelkäijate vastu teadmine, et 1920. aastal alustas Puksoo raamatukogus tööd 10 alalise töötajaga. Nende arv kasvas 20 aastaga umbes poole võrra. Kogu töö sai tehtud ning mitte halvasti.

K. Noodla ja I. Loosme aastatepikkune uurijakogemus, põhjalikkus, raamatukogu ja tema ajaloo hea tundmine on andnud tulemuseks kena raamatu. Ladus jutt meelitab lugema. Esiletõstmist väärib eriti F. Puksoo biograafia, mis on esitatud väga üksikasjalikult ja põhineb rohketel arhiiviallikatel mitmest asutusest. Kõnealune töö pole jutustus Puksocst või

ülikooli raamatukogu ajaloost, vaid mõlema tegevuse tõeline analüüs. Ta süvendab austust meie lühikese iseseisvusaja ja tema tööjate inimeste vastu.

KROONIKAT

- * 1989.a. algusest on ERÜ IFLA institutsionaalne liige, õigusega osaleda kahe sektsiooni:
 - rahvusraamatukogud ja
 - haridus ja väljaõpe töösning saada tasuta IFLA teatmikku, aastaraamatut ja aja- kirja.
- ERÜ 1989.a. liikmemaksu (600 Hollandi kuldnat) ta- sus Eesti NSV Kultuurikomitee.
- * 1989.a. septembris kirjutati alla koostööleping Soome Raamatukogühinguga (Suomen kirjastoseura).
- * Kuues raamatukogukuu "Eesti raamat ühendab meid" toimus 10. novembrist 10. detsembrini. Kuu ajal tehti kokku- võtteid ka teadustööde (21 tööd 5 raamatukogust) ja bib- liograafiaväljaannete (23 nimestikku 12 koostajalt) võist- lustest.
- * ERÜ aastakoosolek toimus 2.-3. veebruarini 1990.a. Tal- linnas. Osa võttis 188 ERÜ liiget ja 27 külalist. Li- saks plenaaristungitele arutleti mureküsimumi sektsioo- nides. Töötasid kooli- (E. Kommel), laste- (A. Rande), tehnika- (S. Maiväli), väikeste raamatukogude (A. Leiten), hariduse ja täienduskoolituse (M. Gross), kutse- eetika (Ü. Papp) ning raamatuloo (M. Lott) sektsioonid. 1. veeb- ruari õhtul oli tallinlastel võimalus kohtuda meie kü- lalistega Leedust, Leningradist, Lätist, Rootsist, Soo- mest, Udmurtiast ja Ungarist, kes esitasid lühidalt oma maa raamatukogunduse probleeme. Valiti ühingu esinaine (E. Rannap), juhatus (A. Alamaa, T. Etverk, J. Järs, E. Kommel, S. Saul, K. Tammaru, E. Tarik, I. Tingre), liik- mekandidaadid (H. Ellermaa, H. Laanpere, L. Meos, A. Naa- nuri), revisjonikomisjon (K. Kikas, R. Lõhmus, E. Nõges).

2. veebruari õhtul toimus ühine seltskondlik õhtu eeskava, loterii ja puhvetiga.

TEGUTSESID

FIIRKONDLIKUD ÜHENDUSED:

- ERÜ Tallinna Selts:
 - toimus 7 vestlusõhtut;
 - koguti raha (1828 rubla) maavärina läbi kannatanud Armeenia toetuseks;
 - korraldati koos Eesti Raamatu Klubiga väljasõit Hageri kihelkonda;
 - organiseeriti 60-tunnised arvutikursused TTÜ informaatika ja arvutustehnika täiendusõppeteaduskonnas (20 osavõtjat, 18.-29. sept.).
- ERÜ Tartumaa Kogu:
 - huvitavad ja kasulikud pärastlõunad iga kuu kolmandal kolmapäeval Ülikooli Raamatukogu rohelistes kohvikus.
- ERÜ Sakala Raamatukoguhoidjate Ühendus:
 - spome keele kursus;
 - kirjanduse vahetamine Porvoo linnaraamatukoguga ja vallaraamatukoguga.
- ERÜ Võru-Põlva Raamatukoguhoidjate Ühendus:
 - kodukandipäev Meremäel "Oh mo illos Setomaa";
 - ekskursioon Põlva ja lähiümbruse kultuuriloolistesse paikadesse.

TOIMKONNAD:

- Hariduse ja täienduskoolituse toimikond: M. Gross (juhataja), N. Kajak, A. Kalvik, A. Lepik, R. Olevsoo, L. Peep, D. Pitkäaho, K. Palvi, M. Tedremaa.
- Juriidiline toimikond: A. Junti, H. Jürman, L. Lepik (juhataja), K. Oja, A. Ottenson.
- Lasteraamatukogude toimikond: H. Kaarli, R. Kaldur, T.

Lebane, A. Rande (juhataja), A. Äärismaa.

- Raamatutoimkond: E. Laido, K. Noodla, E. Tarik (juhataja)

TÖÖRÜHMAD:

- Eesti raamatukogude arengukontseptsiooni koostamiseks: T. Etverk, H. Jürman, J. Järs, K. Kikas, A. Ottenson, E. Rannap, M. Reial, S. Saul, K. Talvi, K. Veskimägi (juhataja).
- Biblikolektori töökorralduse parandamiseks: T. Pihlakas, K. Tammaru, E. Tarik, T. Valm (juhataja).

JUHATUSE ALGATUSEL ORGANISEERITI JÄRGMISED SEMINARID:

- Raamatukogud ja infoorganid tänapäeva Eestis ja IME kontseptsioon, 29. märtsil Tallinnas
- Raamatukogude ja infoorganite arendamise mehhanismist, 27. aprillil Tallinnas
- Eesti raamatukogude ja infoorganite ideaalmudelid, 1. juunil Tartus
- Eesti raamatukogude arengukontseptsiooni ja raamatukoguseaduse projektide arutelud 21.-23. augustil Ojaäärsel
4.-7. septembril Laulasmaal
- Eesti-Soome kultuurisuhted, majandus, poliitika, 14.-15. septembril Tallinnas

ERÜ esindajate osavõtt seminaridest, konverentsidest, nõupidamistest väljaspool Eestit:

- Leningradi Kultuurinstituudi metodoloogiaseminar "Raamatukoguhoidja elukutse: olukord nüüdisajal ja perspektiivid" - A. ja L. Lepik, 10. märts
- Ajakirja "Bibliotekar" arutelu raamatukoguhoidjate kutseühingute üle - A. ja L. Lepik, 5. aprillil Moskvas
- Läti Raamatukoguhoidjate Ühingu taasasutamiskooolek - E. Klamp, K. Tammaru, 5. mail Riias
- Ungeri Rahvusraamatukoguga, Ungari Raamatukoguühinguga ja

Budapesti Ülikooliga tutvumine - A. ja L. Lepik, 23. aprill - 3. mai

- Leningradi Raamatukoguühingu asutamiskoosolek - I. Eenmaa, A. ja L. Lepik, 19. mai
- Soome raamatukogupäevad Imatras - E. Rannap, 6.-8. juuni
- Leedu Raamatukoguühingu asutamiskoosolek - T. Ritson, K. Tammara, 29. juunil Vilniuses
- IFLA 55. konverents - I. Eenmaa, E. Rannap, 19.-26. augustil Pariisis
- NSVL Kultuuriministeeriumi nõupidamine Üleliidulise Raamatukoguassotsiatsiooni asutamise üle - E. Rannap, 18.-19. septembril Kuibõõsevis
- I Leningradi raamatukogukongress - L. Lepik, K. Tammara, 14. dets.

TÖÖTAJATE VAHETUS:

- Eesti raamatukogutöötajad Soomes:
 - Aive Alamaa Tallinna Keskraamatukogust Kouvola maakonnalinnaraamatukogus 16.-25. okt.
 - Tiiu Arhipenko Tallinna Keskraamatukogust Seinäjoe maakonna - linnaraamatukogus 23. -31. okt.
 - Anu Kehman Eesti Lasteraamatukogust Riihimäe linnaraamatukogus 11.-17. sept.
 - Eha Klamp Võhma linnaraamatukogust Peräseinäjoe valla raamatukogus 23.-31. okt.
 - Inga Kuljus Võru Keskraamatukogust Oulu maakonna - linna raamatukogus 16.-25. okt.
 - Mall Kõpp Vastse-Kuuste külaraamatukogust Kuhmoiste valla raamatukogus 15.-30. okt.
 - Laine Meos Rõngu külaraamatukogust Ylivieska linnaraamatukogus 21.-28. okt.
 - Valentine Mägi Palometsa külaraamatukogust Simo valla raamatukogus 16.-25. okt.
 - Sirje Narits Jõgeva linnaraamatukogust Toijala linnaraamatukogus 9.-15. okt.

Ene Runtel Järvelja külaraamatukogust Keitele valla raamatukogus 23.-31. okt.

Anne Skrõpnik Tallinna Keskraamatukogust Siilinjärve valla raamatukogus 23.-31. okt.

Anne Sokko Harju Keskraamatukogust Salo linnaraamatukogus 21.-28. nov.

Eve Toots Lähte raamatukogust Anjalankoski linnaraamatukogus 16.-25. okt.

- ° Soome ja Rootsi raamatukogutöötajad Eestis ERÜ kutsel:
Esta Põldma Rootsist "Eesti Päevalehe" raamatukogust 19.-25. okt.

Tuula Haavisto Soome Raamatukogühingu büroost 3.-9.sept.

Anna-Liisa Kotilainen Siilinjärvelt 21.-28. aug.

Lillian Lehtonen Kuhmoistest 21.-28. aug.

Kauko Maskulainen Kiuruvesilt 12.-20. nov.

Arja Nevanperä Ylivieskast 12.-20. nov.

Sinikka Rauhala Soome Raamatukogühingu büroost 3.-9.sept.

Riitta Ripatti Toijalast 21.-28. aug.

Riitta Suonpää Ylivieskast 12.-20. nov.

Risto Vuoria Oulust 21.-28. aug.

Ulla Wikholm Soome Raamatukogühingu juhatuselt 3.-9.sept.

- * 1989.a. jooksul toetasid ERÜd rahaliselt:

Eesti Infoinstituut rbl. 500.-

Eesti Meditsiiniraamatukogu rbl. 2000.-

Eesti Rahvusraamatukogu rbl. 2000.-

Põlva Keskraamatukogu rbl. 500.-

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu rbl. 500.-

Väikeettevõtte "Tehnos" rbl. 500.-

Tartu Linna Keskraamatukogu rbl. 500.-

Tartu Rajooni Keskraamatukogu rbl. 500.-

Toetmiskoondis "Vasar" rbl. 2000.-

Võrumaa Kultuurifond rbl. 300.-

* Juhatus töötas 1989.a. koosseisus:

Esimees	Evi Rennap
Aseesimees (kuni sept.)	Lauri Lepik
(sept. alates)	Elle Tarik
Kirjatoimetaja	Linda Kask
Laekur	Kalju Tammaru
Liikmed	Toomas Etverk

Liikmekandidaadiid:

Oove Korjus
Laine Peep
Silvi Saul
Ivi Tingre
Tiidt Jänese
Laine Meos (alates septemb- rist juhatuse liige)
Kalju Oja
Kalju Tammaru

Revisjonikomisjon:

Esimees	Konrad Kikas
Liikmed	Riina Lõhmus
	Epp Nõges

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU
1989. A. EELARVE TÄITMISEST

TULUD

	Planeeritud	Tegelik
Saldo 1.01.1989		6.149.20
Liikme- ja sisseastumismaksud	750.00	1.625.00
Mitmesugused tulud	2.000.00	26.247.00
s.h. toetused		8.800.00
Raamatukogukuu '89		13.000.00
Trükised		3.447,00
Raamatukoguseaduse projekt		1.000.00
		34.021.20

KULUD

Õppekulud	1.200.00	2.408.00
Ürituste kulud	600.00	859.40
Rakendusmaterjalide tellimine	100.00	
Kantselei- ja asjaajamiskulud	300.00	255.83
"Teataja" väljaandmine	1.200.00	
Raamatukogukuu '89		9.680.00
Trükikulud		914.73
Raamatukoguseadus		310.00
Mitmesugused kulud	550.00	664.49
		15.092.75
Jääk 1.01.1990		18.928.45
		34.021.20

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU

EELARVE 1990.A.

TULUD

Saldo 1.01.1990.	18.928.45
Liikme- ja sisseastumismaksud	1.500.00
Toetused	2.000.00
Muud tulud	2.000.00
	<u>24.428.45</u>

KULUD

Õppekulud	3.000.00
Ürituste kulud	2.000.00
Trükiste väljaandmise kulud	2.000.00
Kantselei- ja asjaajamiskulud	500.00
Sihtprogrammide finantseerimine	5.000.00
Muud kulud	4.928.45
Reservfond	7.000.00
	<u>24.428.45</u>

ERÜ VÄLJAANDED

- ERÜ: Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastakoosoleku materjalid: [ERÜ infoleht]. Tallinn, 1989. 4 lk.
- ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1989. Nr. 1. 4 lk.
- ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1990. Nr. 2/3. 8 lk.
- Eesti raamatukogude arengukontseptsioon (ERAK): Projekt / ERÜ; Koost. Kaljo Veskimägi. Tallinn, 1990. 35 lk.
- Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing: Taasasutamine ja tegevus 1988.a. / ENSV Riikl. Kultuurikom., ERÜ; Koost. Linda Kask; Toim. Kalju Tammaru. Tallinn, 1989. 110 lk.
- Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu sisetööst: Aruteluks Lauasmaa seminaril (4.-8. sept. 1989.a.) / ENSV Riikl. Kultuurikom., ERÜ; Koost. Hans Hansen. Tallinn, 1989. 18 lk.
- Raamatukogud ja IME: Seminaritsükli ettekannete teesid / ENSV Riikl. Kultuurikom., ERÜ; Toim. Hans Jürman. Tallinn, 1989. 50 lk.
- Kahe viimase aastakümne eesti pagulaskirjandus / ENSV Riikl. Kultuurikom., Eesti Rahvusrmtk., ERÜ; Koost. Raimond Kolk, Arvo Mägi. Tallinn, 1989. 35 lk.
- Sama. 2. tr. 1990.
- Väliseesti kirjanikke : Valiknimestik / ENSV Riikl. Kultuurikom., Eesti Rahvusrmtk., ERÜ; Koost. Anne Valmas. Tallinn, 1989. 119 lk.
- Sama. 2. tr. 1990.

ERÜ le SAADETUD VÄLJAANDED

IFLA core programmes. - S.l., 1987. - 12 p.

IFLA: Directory, 1988/89. - S.l., S.a. - 205 p.

IFLA: Facts and features: How the International Federation of Library Associations and Institutions connects the world of libraries and librarianship. - S.l., 1987. - 23 p.

International Federation of Library Associations and Institutions: Programme: 55 th council and general conference: Paris, 19-26 August 1989. - S.l., 1989. - 185 p: ill.

IFLA: Medium-Term Programme, 1986-1991 / Comp. by the Professional Board of IFLA; Ed. by I. H.Fizer. - 2nd ed. - Hague, 1988. - 70 p.

IFLA: Statues. Rules of procedure. Terms of reference. - S.l., 1986. - 68 p.

Aaltonen, H., Carlson, J. Suomalaista kirjastoarkkitehtuuria. - Helsinki: Kirjastopalvelu, 1986. - 96 s.; kuv.

Erikoistallenteet kirjastoissa / Suomen kirjastoseura. - Helsinki: Kirjastopalvelu, 1985. - 111 s.: kuv.

Espanjan, italian ja portugalín kirjallisuus / Toim. M.Van-
nela. - Helsinki: Kirjastopalvelu, 1989. - 205 s.

Hagman, L. Kirjaston mitoitus. - Jyväskylä: Kirjastopalvelu, 1988. - 320 s.: kuv.

Heinätorilta Kaarlenväylälle : Oulun kaupunginkirjaston vai-
heita 110 vuoden aikana / Oulun kaupunginkirjasto - maakun-
takirjasto. - Oulu, 1987. - 40 s.: kuv.

Kasurinen, R. Siilinjärven kirjastolaatokseen vaiheet. -
Siilinjärvi, 1985. - 32 s.

- Kirjasto tietokeskuksena : Tietotekniikan kokeiluprojekti
TIKKU : Loppuraportti / Suomen kirjastoseura. - Helsinki:
Kirjastopalvelu, 1988. - 104 s.: kuv., taul.
- Kirjastosäännöstö / Toim. V.Lehväsalu. - Helsinki: Kirjasto-
palvelu, 1987. - 268 s.
- Kirjastot ja ATK : Suomalaisia kirjastoautomaatiosovelluksia
/ Suomen kirjastoseura. - Helsinki: Kirjastopalvelu, 1986.
- 324 s.: kuv., taul.
- Kirjastotilojen suunnittelu: Opas kirjastorakennusten ja
-huoneistojen suunnittelijoille / Suomen kirjastoseura; Toim.
E. - M.Tammekann jt. Helsinki: Kirjastopalvelu, 1986. - 265
s.: kuv.
- Kirjastotyön ideaa etsimässä / Suomen kirjastoseura. - Helsin-
ki: Kirjastopalvelu, 1986. - 140 s. - (Keskustelua kirjastos-
ta; 6).
- Kirjastovuosikirja / Suomen kirjastoseura. - Helsinki: Kir-
jastopalvelu.
1986. - 1987. - 233 s.: kuv., taul.
1987. - 1988. - 290 s.: kuv., taul.
- Kirjavalikoima uusille vanhemmille / Suomen kirjastoseura.
- Vantaa: Kirjastopalvelu, 1989. - 4 s.
- XXXIII valtakunnalliset kirjastopäivät Imatralla, 8.6. - 10.
6. 1989 / Suomen kirjastoseura. - S.l., 1989. - 49 s.
- Koski, P. Tiedon tuntijat : Suomen kirjastoseura, 1910-1985.
- Pieksämäki, 1985. - 201 s.: kuv.
- Kritikos. N:01. - Helsinki: Kirjastopalvelu, 1989. - 47 s.
- Kuntien kulttuuritoiminta 1990-luvulla : Kuntajulkaisut N:01.
- Helsinki, 1990. - 24 s.
- Naapuri tutuksi lukien - lapsille ja nuorille uusinta uutta
ja perinteistä hyvää. - Helsinki, 1988. - 8 s.

Oulun kaupunginkirjasto - maakuntakirjasto : Toimintakertomus, 1988. - Oulu: PT-paino OY, 1989. - 28 s.: kuv.

Parantava runo, rohkaiseva romaani / Suomen kirjastoseura. - Vantaa : Kirjastopalvelu, 1989. - 4 s.

The Parliamentary libraries of the Nordic Countries / Committee of the Nordic Parliamentary Librarians, Riksdagsbiblioteket; Ed. B. Alexanderson. - S.l., 1988. - 48 p.

Penttilä, K. Riihimäen kirjaston historiaa / Riihimäen kaupunki, - Hämeenlinna: Karisto, 1986. - 157 s.: kuv.

Riihimäen Kaupunginkirjasto : Toimintakertomus vuodelta 1987. - Riihimäki, 1988. - 16 s.: kuv.

Saaristo, H. Suomalaisia nykymertoja. - Helsinki: Kirjastopalvelu, 1987. - 159 s.: kuv.

Suomalaisia lasten- ja nuortenkirjailijoita. 4 / Suomen kirjastoseura; Toim. V. Blinnikka, K. Veinjärvi. - [Helsinki]: Kirjastopalvelu, 1987, - 208 s. : kuv.

Suomalaisia nykylyyrikoita / Toim. H.Saaristo. - Helsinki: Kirjastopalvelu, 1986. - 151 s.: kuv.

Suomen tieteellisten kirjastojen opas / Suomen tieteellinen kirjastoseura. - Helsinki, 1989. - 204 s.

Tilastotietoja yleisistä kirjastoista vuodelta 1988 / Kouluhallitus; Kirjastotoimisto-suunnittelutoimisto. - Helsinki, 1989. - 32 s.

Virikkeitä / Suomen nuortenkirjaneuvosto. - Helsinki: Yliopistopaino.

1988. - 31 s.

1989. - 32 s.

Voi hyvin luonnollisesti. - Vantaa, 1989. - 4 s.

Vuonna 2009... / Kirjastopoliittinen yhdistys r.y. - Helsinki, 1989. - 171 s. - (Kirjastopoliittisia puheenvuoroja; 6).

Ylivieskan kaupunki : Kunnalliskertomus 1988. - Ylivieska, 1988. - 43 s.: kuv.

Techniques & Architecture : Bibliothèques-Médiathèques : Numéro special congres IFLA: Paris, 1989. - (Paris, 1989) - 178 p. - (Revue internationale d'architecture et design; 384).

Die Széchényi - National Bibliothek, - Budapest, 1985. - 143 s.

Raamatukogude reklaamvoldikuid:

Jyväskylä linnaraamatukogu

Keitele vallaraamatukogu

Kuhmoiste vallaraamatukogu

Kiuruvesi vallaraamatukogu

Oulu linnaraamatukogu

Oulu ülikooli raamatukogu

Tampere linnaraamatukogu

Toijala linnaraamatukogu

Kirjastolehti/Suomen kirjastoseura. - Helsinki, 1989. - N:o 1-12.

Kirjastonhoitaja=Bibliotekarien / Kirjastonhoitajaliitto. - Helsinki, 1989. - N:O 1-10.

Koost. L.Kask

ERÜ LIIKMED

Auliikmed

Danilova, Antonina
Edari, Therese
Johani-Mugasto, Helene
Koch-kirsipuu, Meta
Kudu, Elsa
Kulpa, Helene
Lõvi, Hilda
Masing, Helmi
Masing, Linda
Noodla, Kaja
Noppel, Ida
Poom, Edith
Talvet, Leida
Tiik, Leo

Välisliige

Vilder, Valdemar

Austraalia

Harjumaa

Bärg, Sirje
Eesmäe, Leili
Enok, Rutt
Hõimoja, Kaja

Kose-Uuemõisa rk
Harju KR
Harju KR
Harju KR

Järvelaid, Heljo	Kose rk
Järvsoo, Ann	Kose Keskkooli rk
Kala, Katrin	Harju Hariduskoondis
Keridon, Silvi	Kehra Keskkooli rk
Kosk, Margit	Loo Keskkooli rk
Kristal, Elfriede	Kaberneeme rk
Maastik, Riine	Jüri Keskkooli rk
Raudkepp, Reet	Vaida rk
Rehepapp, Helve	Keila 1.Keskkooli rk
Saar, Taie	Kiili rk
Sillaste, Sirje	Ardu rk
Sokko, Anne	Harju KR
Valdma, Eha	Alansi rk
Üunap, Reet	Keila-Joa int.kooli rk

Hiiumaa

Aron, Ada	Hiiumaa KR
Aunpuu, Lea	Hiiumaa LR
Eller, Maili	Hellamaa rk
Jesmin, Riina	Hiiumaa KR
Kiil, Ene	Hiiumaa KR
Kuuse, Ülle	Hiiumaa LR
Lahemaa, Lembi	Hiiumaa KR
Lauri, Kadri	Hiiumaa KR
Ojasalu, Aasa	Hiiumaa KR
Paulus, Kaja	Palade rk
Penkina, Virve	Hiiumaa KR
Pielberg, Leida	Kõrgessaare rk
Püssim, Kersti	Hiiumaa LR
Reino, Edel	Hiiumaa KR
Sagur, Sulev	Hiiumaa KR
Salumaa, Aili	Hiiumaa LR
Saue, Marika	Suuremõisa rk

Sedrik, Imbi
Suik, Imbi
Uibo, Maili
Vilge, Elmi

Lauka rk
Hiiumaa LR
Käina rk
Käina rk

Ida-Virumaa

Agan, Anne
Bornova, Anne
Hiiemäe, Anneli
Kaaver, Anne
Kaldur, Reet
Kohver, Riina
Lehismets, Ilme
Lumi, Liia
Meesak, Viivi
Olvik, Aime
Peep, Kadri
Roosimägi, Ege
Tamme, Margot
Tark, Kai
Timusk, Kai
Tinnuri, Laidi
Tropp, Pille
Tverdova, Kiira
Vaik, Mare
Valdru, Anne
Valjaotsa, Hille

Piilsi rk
Kohtla-Järve Raj. KR
Kohtla-Järve Raj. KR
Kohtla-Järve Raj. LR
Jõhvi LR
Rannu rk
Iuduiinna rk
Kohtla-Järve Raj. KR
Kiikla rk
Varja rk
Ulvi rk
Pagari rk
Iisaku keskkooli rk
Kohtla-Järve Raj. KR
Kohtla-Järve Raj. KR
Erra rk
Maidla rk
Kohtla-Järve Raj. KR
Kohtla-Järve Raj. KR
Sonda rk
Iisaku rk

Jõgevamaa

Aavasalu, Marika
Jõgila, Elvi
Kiuru, Ülle

Kuremaa rk
Vaimastvere rk
Voore rk

Kull, Tiina	Adavere rk
Leiten, Asta	Laiuse rk
Maine, Heli	Jõgeva LR
Nahk, Mare	Palamuse rk
Narits, Sirje	Jõgeva rk
Oro, Vaike	Jõgeva KR
Pihlakas, Iiu	Jõgeva KR
Reinthal, Riina	Saare rk
Suvi, Anu	Mustvee 1.KK rk
Tenno, Silvi	Lustivere rk
ütt, Anne	Jõgeva KR

Järvamaa

Kallasaru, Viivi	Koeru rk
Kanter, Valve	Ahula rk
Kull, Malle	Paide KR
Löönik, Ene	Aravete rk
Mölder, Luule	Paide KR
Mürk, Aili	Iüri rk
Nurmsalu, Mare	Koigi rk
Paosalu, Arvo	Kirna rk
Peep, Krista	Iüri LR
Reisenbuk, Miine	Käravete rk
Rõuk, Neida	Üllepa rk
Siiroja, Helena	Ambra rk
Uustal, Aare	Karinu rk
Vahemets, Tiit	Viisu rk
Vihtol, Ly	Vao rk
Vile, Alma	Lehtse rk

Kohtla-Järve linn

Aarlaid, Anu	Kiviõli LR
--------------	------------

Arikainen, Nadežda	Kohtla-Järve LR
Blagušina, L	Kohtla-Järve LR
Blumberg, Üie	Kohtla-Järve Linna KR
Eskor, Urve	Kiviõli rk
Hindriks, Iiu	Kohtla-Järve Linna KR
Jagodina, Olga	Kohtla-Järve Linna KR
Kangro, Heliko	Ahtme LR
Krumm, Hilja	Püssi rk
Lillepea, Maire	Sompa LR
Malõgina, Elviira	Kukruse rk
Mäesalu, Sirje	Kohtla-Järve LR
Niinep, Elvi	Kohtla-Järve LR
Petruhhina, Niina	Ahtme LR
Pöld, Viive	Jõhvi rk
Räis, Angela	Kohtla-Järve LR
Saarest, Helle	Kohtla-Järve Linna KR
Sentsištševa, I	Kohtla-Järve LR
Suuban, Riina	Kohtla-Järve Linna KR
Tolsa, Evi	Kiviõli LR
Toomik, Diina	Kohtla-Järve Linna KR
Undusk, Sirje	Kohtla-Järve Linna KR
Uusberg, Tooni	Kiviõli rk

Lääne-Virumaa

Aidla, Imbi	Tamsalu rk
Düüna, Liisa	Rakvere KR
Elmest, Raili	Tamsalu rk
Jõeots, Milvi	Saksi rk
Kinnep, Aime	Rakke rk
Leemets, Margit	Väike-Maarja rk
Märs, Evi	Rakvere KR
Ojang, Asta	Rakvere KR
Pikkoja, Helle	Uhtna rk

Raatmaa, Irma	Rakvere 1.KK rk
Seppas, Selma	Vohnja rk
Talpsepp, Leelo	Rakvere KR
Tüllli, Riina	Simuna rk
Vehik, Heli	Rakvere KR
Vene, Mesike	Pajusti rk

Läänemaa

Alaküla, Kristi	Haapsalu LR
Ektermann, Mare	Haapsalu KR
Eslas, Sirvi	Haapsalu KR
Kalde, Elle-Eha	Kullamaa rk
Kliss, Eevi	Haapsalu LR
Koppel, Leida	Haapsalu KR
Kuuseväli, Reet	Haapsalu KR
Maide, Saima	Linnamäe rk
Merevoo, Aino	Haapsalu Haridusosak.
Pett, Lea	Haapsalu KR
Pähkel, Helme	Liivi rk
Ruban, Erika	Haapsalu LR
Sinisaar, Viiv	Risti rk
Särsko, Svetlana	Palivere rk
Tiitmaa, Aliis	Ridala rk
Tulvik, Valida	Pürksi rk
Voogla, Helen	Kõmsi rk

Põlvamaa

Höbemägi, Ruth-Regina	Krootuse rk
Iljina, Anni	Kauksi rk
Kahar, Imbi	Põlva KR
Kappo, Reet	Põlva KR
Kolsar, Aili	Põlva LR

Köpp, Mall
Nilbe, Laine
Ots, Kulli
Pettai, Eda
Raadla, Elsa
Rammo, Eha
Rattik, Niine
Seene, Helju
Siimer, Aime
Sokk, Hilda
Sreiberg, Helve
Valdmaa, Sirve

Vastse-kuuste rk
Kiidjarve rk
Põlva KR
Põlva KR
Põlva LR
EKP Põlva KR
Maaritsa rk
Ahja rk
Leevaku rk
Kiuma rk
Linte rk
Põlva KR

Pärnu linn

Andla, Saima
Durmanenko, Ljudmilla
Golenkova, Irina
Kapak, Mare
Kartau, Kersti
Kõrnas, Liina
Lepvalts, Reet
Luberg, Helve
Parri, Ülle
Reinson, Anne
Ristikivi, Sirje
Roost, Ene
Rändvee, Lyli
Saar, Saima
Schultz, Reet
Sutt, Maie
Talts, Leida
Taremaa, Kadi
Tumma, Aino

Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna LR
Pärnu 4.KK rk
Pärnu Linna LR
Ülejõe rk
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Raeküla rk
Pärnu Linna KR
Raeküla rk
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Pärnu Linna KR
Sindi LR

Vainult, Piret
Vodja, Tiit

Ülejõe rk
Pärnu Linna LR

Pärnumaa

Kerge, Ester
Nuut, Mari
Piirsalu, Hiie
Tammepõld, Koidu

Pärnu-Jaagupi rk
Vändra KK rk
Vandra rk
Vändra rk

Raplamaa

Hansen, Leera
Jensen, Ilma
Jukk, Juta
Laidna, Ilvi
Laurimaa, Laine
Niklus, Katrin
Sõrmus, Natalia
Viirik, Aino

Lelle rk
Kaiu rk
Keava rk
Rapla KR
Rapla KR
Rapla KR
Kehtna NST rk
Rapla 1.KK rk

Saaremaa

Ellik, Maide
Kaju, Maret
Kask, Sonja
Kula, Eve
Lõhmus, Anne
Ots, Eina
Pihl, Helge
Pitk, Aimi
Põlder, Liilia
Tamm, Ruth
Tarus, Helgi

Sakla rk
Kihelkonna rk
Valjala rk
Kõrkvere rk
Mustjala rk
Orissaare rk
Orissaare rk
Saaremaa KR
Saaremaa KR
Kuressaare 9kl.k. rk
Saaremaa Haridusosak.

Vaba, Palmi
Varvas, Hilja

Tagavere rk
Saaremaa KR

Tallinn

Aalak, Ivi	ERR
Aare, Ellen	ETAR
Aasmets, Marje	TPedl RB kateeder
Abner, Mare	EMR
Adermann, Hella	ERR
Airik, Ursula	ERR
Alamaa, Aive	Tallinna KR
Albri, Eve	Polütehnikumi rk
Aleksius, Malle	ERR
Allik, Aino	Männiku rk
Andresen, Katrin	Tallinna KR
Andresoo, Janne	TPedl RB kateeder
Arhipenko, Tiiu	Tallinna KR
Artemjev, Reet	Tallinna KR
Aru, Rein	ERR
Baljutis, Ljudmila	Tall. Hariduskoondis
Dobkevits, Maive	ETAR
Eenmaa, Ivi	ERR
Eglon, Silvia-Vivian	Tallinna KR
Etverk, Toomas	ERR
Gasman, Leili	ERR
Gordon, Liana	Veevar. ja Kanal. TK
Gross, Maie	ERR
Hansen, Hans	TPedl IU sektor
Hein, Reet	ERR
Heinapuu, Andres	Teatriliit
Hendre, Aime	VTTR
Hiiesalu, Alja	EMR
Hillermaa, Rita	ERR

Horma, Mare	ETAK
Idarand, Kai	ERR
Ideon, Meelis	TTÜR
Jagomägi, Iive	ETAR
Junti, Arvo	Tall. 2. Üigusnõuandla
Jõesalu, Mare	ETKVL Kutsekk rk
Jõgi, Margit	ELR
Jõks, Silver-Lello	Eesti Infoinstituut
Järs, Jüri	TTÜR
Jürman, Hans	ERR
Jürman, Helle	Tallinna KR
Kaev, Helju	ERR
Kaints, Virve	EMR
Kajak, Niina	Pedagoogikark
Kaljuste, Rita	EMR
Kallas, Ruth	Tallinna 20.KK rk
Kalvik, Anne	TPedIR
Kalvik, Mari	TPedi RB kateeder
Karjatse, Aita	ETAR
Kask, Hille	ERR
Kask, Linda	ERR
Kehman, Anu	ELR
Kenkmaa, Ene	ERR
Kikas, Konrad	TTÜR
Kim, Meedi	Riiklik Keskarhiiv
Kirsal, Arda-Maria	ETAR
Kliimann, Kaie	Tallinna KR
Koch, Viivi	Lomonossovi tn rk
Koidla, Gerda	TTÜR
Kommel, Elga	Haridusministeerium
Konts, Heljo	ERR
Kopso, Ilmar	Pedagoogikamuuseum
Korjus, Oove	ERR
Korpelainen, Sulvi	Pedagoogikark

Krastin, Aala	Tallinna KR
Kraut, Aita	ETAR
Kukk, Reet	VTTR
Kuldkepp, Ivi	ERR
Kurvet, Mare	ERR
Kuus, Heiki	Nõmme Lastemuus.kool
Kuuse, Kerttu	TPedIR
Kuuskmäe, Sirje	Eesti Õppekirj.keskus
Kõll, Ella	ERR
Kõrge, Anne	ELR
Kõvatoomas, Anne	TPedIR
Kään, Toomas	ERR
Kütt, Piia-Mai	VTTR
Lahe, Jana	Pääsküla rk
Lauba, Viive	Tallinna KR
Laur, Marju	Kultuuriministeerium
Lebane, Tiina	ERR
Lelumees, Virve	ERR
Lepik, Aira	TPedI RB kateeder
Lepik, Lauri	ERR
Lepre, Eila	
Liik, Kadri	ERR
Liivak, Anne	ELR
Linholt, Silvi	Tallinna KR
Lott, Mare	TPedI RB kateeder
Luhäär, Helmi	ELR
Luik, Mait	ERR
Lukaštšuk, Tatjana	Tallinna KR
Lõuk, Hella	Tallinna KR
Läll, Ly	ETAR
Maiste, Kadi	Pedagoogikark
Maiväli, Sven	VTTR
Markus, Tiina	TPedI RB kateeder
Martin, Ilme	VTTR

Martis, Helle	ERR
Mauer, Mare	ERR
Mazur, Vaira	Tall. Hariduskoondis
Megel, Arda	Tallinna KR
Meres, Tiit	ERR
Mikkelsaar, Peeli	EMR
Mikson, Margit	ERR
Miller, Voldemar	ERR
Männiste, Siret	TTÜR
Märss, Sirje	Maj. juhtide Inst. rk
Naeris, Heli	ERR
Napa, Jaan	IPedI
Neider, Silva	VTIR
Neznanskaja, Olga	ERR
Normak, Aili	IPedI RB kateeder
Nurk, Eve	ERR
Nuudi, Heidi	ERR
Uidermaa, Kai	Merivälja rk
Uja, Kalju	ERR
Ulevsoo, Reet	ERR
Olszak, Leida	ELR
Oit, Ülle	Maj. tehnikumi rk
Opp, Olvi	Balti Manufakt. rk
Ottenson, Andres	ERR
Oviir, Antti	ETAR
Pagel, Ellen-Ines	Iuglase rk
Palk, Helge	IPedIR
Palmiste, Kaja	Tallinna KR
Pani, Maret	IPedIR
Panina, Galina	Tallinna KR
Papp, Ülle-Marika	IPedI RB kateeder
Pauning, Eva	ERR
Peeba, Helgi	Tallinna KR
Peedu, Sirje	IPedIR

Pevkur, Maiu	ERR
Piskunova, Evi	Eesti Raamatuühing
Priimets, Heli	ERR
Põllumägi, Tiina	ERR
Pärnoja, Linda	ERR
Pürg, Anne	ERR
Raamat, Milvi	Peiguranna rk
Raamat, Saima	Kadrioru rk
Raas, Eevi	TTÜR
Rande, Anne	ELR
Rannap, Evi	TPedI RB kateeder
Raude, Reet	ETAR
Rebo, Ülle	ETAR
Reial, Mikkel	ERR
Reimann, Linda	ETAR
Reimers, Eva-Maria	Pedagoogikark
Reimo, Tiiu	ETAR
Reitmann, Katrin	Pedagoogikark
Riet, Ene	ERR
Riives, Helje	TTÜR
Ringo, Signe	TTÜR
Rist, Marju	ERR
Rits, Vilve	Tallinna KK
Ritson, Tiina	IMM rk
Rohusaar, Niine	TPedI RB kateeder
Roog, Karin	ELR
Roogna, Sirje	ERR
Roomets, Silvi	TPedI RB kateeder
Roosi, Reet	ELR
Roosipuu, Helvi	Lasnamäe LR
Ruubel, Riina	ERR
Saari, Urve	ETAR
Sahkai, Ene	VTIR
Saul, Silvi	ELR

Sepaste, Silvi	ETAR
Sibul, Mari	Raamatupalat
Siitam, Juta	ERR
Sims, Tiiu	TK Vasar
Skröpnik, Anne	Tallinna KR
Soosaar, Riina	TK Mistra
Soosalu, Ülle	ERR
Sootla, Ellen	Mustamäe 1.rk
Sukk, Leida	TPedIR
Sõrmus, Katrin	Tallinna KR
Taks, Larissa	Inst. Tehnoprojekt
Ialts, Anne	ITÜR
Ialvi, Krista	ERR
Tammaru, Kalju	ERR
Iammet, Mali	VITK
Iarkin, Lüüli	Üismae 1.rk
Tartu, Aime	TEMTi rk
Tedremaa, Milvi	EMR
Tingre, Ivi	Kultuuriministeerium
Toomaru, Erna	ITÜR
Toomsoo, Reet	TPedIR
Trestip, Mare	Mustamäe 2.rk
Tuberik, Kaja	ELR
Tõlgu, Eve	ELR
Ummer, Külli	ERR
Unga, Marje	Mustamäe 1.rk
Üverskaja, Elviine	TPedl RB kateeder
Vaarpuu, Luule	Kopli Kunstikeskkool
Vaher, Milvi	ETAR
Vahesalu, Eva	EMR
Vaks, Pilvi-Maret	ERR
Vall, Elvi	ITÜR
Valm, Tiiu	ERR
Valmas, Anne	ETAR
Valmsen, Raja	Mustamäe 1.rk
Valtna, Imre	ERR

Veinberg, Anne	ETAR
Verev, Edna-Heleen	Keele ja Kirj. Inst.
Veskimägi, Kaljo	IPedi RB kateeder
Vesmes, Imbi	IPedi RB kateeder
Vihma, Helgi	ERR
Virkus, Sirje	IPedi RB kateeder
Voormaa, Elvi	ERR
Šalamov, Pille	ITÜR
Aärismaa, Anne	Pedagoogikark
Üksti, Maara	ERR

Tartu linn

Ainso, Merike	Tartu 17. Põhikooli rk
Auksmann, Reet	Tartu Linna KR
Ermel, Malle	IÜR
Freienthal, Eve	Tartu Linna KR
Hamburg, Ilse	KMAR
Hiedel, Gaida	Spordimuuseum
Hirson, Liina	Ajaloo Keskarhiiv
Jänese, Tiit	Tartu Linna KR
Jürimäe, Miia	Tartu 5. KK rk
Kaarli, Helle	Tartu Linna KR
Kalpus, Ülvi	KMAR
Kanajeva, Ester	Tartu Linna KR
Kangro, Leili	Tartu Linna KR
Kiipus, Merike	Kirjandusmuuseum
Kolberg, Ilona	Tartu Linna KR
Kottisse, Helju	Tartu Linna KR
Kozõreva, Tamara	Tartu Linna KR
Kraav, Tiina	Tartu Linna KR
Kreegimäe, Villu	Tartu Linna KR
Krull, Lea	Tartu 10. KK rk
Kurel, Vaike	Tartu 14. KK rk

Kurg, Merike	Tammelinna rk
Kõrs, Helju	TÜR
Kõsti, Viive	Tammelinna rk
Künnik, Maare	TÜR
Laan, Reet	Tartu 5.KK rk
Laas, Helje	KMAR
Laido, Evi	Tartu Kunstimuus. rk
Laidvee, Leida	KMAR
Liias, Helle	Tartu Linna KR
Liivak, Asta	Annelinna rk
Luts, Siiri	TÜR
Maarits, Irene	KMAR
Maask, Age	Tartu Linna KR
Mauring, Reet	Trt.1.Eriint.kooli rk
Moppel, Reet	Tartu Linna KR
Mägi, Mare	Tartu 11.9kl.Kooli rk
Neeme, Anne	Tartu Linna KR
Neemre, Adu	Tartu Linna KR
Norberg, Aili	TÜR
Nõges, Epp	Tartu Linna KR
Oja, Margit	Tartu Linna KR
Oks, Eha	Ajaloo Keskarhiiv
Pullonen, Kaja	Ajaloo Keskarhiiv
Punning, Leida	Tartu 3.KK rk
Purje, Iivi	Tartu Linna KR
Puusepp, Tiia	Füüsika Inst.rk
Rahi, Maire	Astrofüüsika Inst.rk
Ranne, Malle	EPA rk
Reimand, Viivika	KMAR
Räim, Heino	KMAR
Saal, Hele	Tartu 16.KK rk
Saarniit, Keiu	Füüsika Inst.rk
Smuškina, Ilona	TÜR
Taal, Hulvi	KMAR

Tamm, Ingrid
Tammissaar, Üie
Tapper, Helju
Tarik, Elle
Tarik, Tiina
Tõnissoo, Ülle
Tänava, Vilve
Ulp, Maret
Urbas, Ester
Vaher, Endia
Vekovstsinina, L
Severeva, Eda

Tartu 8.KK rk
Tartu Linna KR
TÜR
Tartu Linna KR
Tartu Linna KR
Tartu Linna KR
Tartu Linna KR
Tartu Haridusosakond
Tartu Linna KR
KMAR
Tartu 13.KK
Annelinna rk

Tartumaa

Agarmaa, Vaiki
Alberi, Elga
Arike, Tiina
Dementjeva, Sirje
Ellermaa, Hele
Erlemann, Tiit
Freienthal, Anne
Gordejeva, Riina
Hallap, Helju
Hansen, Ene
Jokk, Marje
Jürgenson, Heli
Kasetalu, Õiime
Kikerpill, Hilja
Kopp, Aino
Kruus, Elle
Kõiv, Florelli
Kõiv, Paul
Laars, Leini

Kambja rk
Uula rk
Võõpste rk
Ulila rk
Kureküla rk
Tartu Rajooni KR
Kokora rk
Lääniste rk
Luunja rk
Tartu Rajooni KR
Tõrvandi rk
Tammistu rk
Konguta rk
Tartu Rajooni KR
Suure-Konguta rk
Sillaotsa rk
Kooa rk
Kambja
Puhja rk

Laksaar, Sirje
Laugus, Inna
Logina, Aili
Loot, Maie
Lukken, Maret
Meos, Laine
Mäesepp, Hele-Kaja
Mälberg, Eha
Naanuri, Aime
Neemeste, Kersti
Orlova, Vera
Pajur, Linda
Paris, Ilme
Peterson, Helju
Porgasaar, Heino
Rebane, Renna
Reimus, Elma
Ristikivi, Merike
Runtel, Ene
Rõžova, Tiiu
Sihv, Milvi
Soots, Marika
Sulg, Aasa
Tali, Lea
Toots, Eve
Tuvi, Tiina
Valgma, Linda
Viira, Eva
Voore, Helle

Vara rk
Vedu rk
Nõgiaru rk
koruste rk
Ilmatsalu rk
Rõngu rk
Tartu Rajooni KR
Alatskivi rk
Tartu Rajooni KR
Haaslava rk
Nina rk
Teedla rk
Tartu Rajooni KR
Kallaste rk
Kallaste rk
Võnnu rk
Tartu Rajooni KR
Tartu Rajooni KR
Järvselja rk
Meeksi rk
Kärkna rk
Sangla rk
Melliste rk
Tartu Rajooni KR
Lähte rk
Luunja KK rk

Tartu Rajooni KR
Nõo rk

Valgamaa

Aaviste, Heigi
Ansi, Etna

Valga KR
Lüllemäe rk

Eilsen, Ulvi	Valga LR
Fjodorov, Fred	Valga KR
Haaviste, Ly	Pühajärve rk
Helde, Ülle	Valga LR
Kroonberg, Tiia	Hellenurme rk
Kõivik, Magda	Valga LR
Lillemets, Mare	Kaagjärve rk
Luiv Ülle	Valga KR
Mäerand, Liivia	Valga 1.KK rk
Männik, Kaie	Sangaste rk
Onkel, Ülle	Koikküla rk
Paimre, Õnne	Kuigatsi rk
Paul, Ülle	Otepää rk
Puustusmaa, Anne	Valga KR
Rebane, Tiit	Tõrva LR
Reimaa, Hele	Isirguliina rk
Ruder, Ene	Valga KR
Schütz, Silva	Tõrva LR
Sulev, Marge	Hargla rk
Suškevičs, Iaimi	Valga KR
Sõna, Meeta	Otepää rk
Tähe, Kaie	Helme rk
Vainlo, Salme	Valga KR
Viigimets, Maret	Otepää rk
Virks, Riina	Valga KR
Žukovskaja, Ljudmila	Valga KR
Õun, Noora	Valga KR

Viljandimaa

Allik, Lembe	Pilistvere rk
Hallik, Raja	Viljandi LR
Hantson, Vaike	Ramsi rk
Härm, Aita	Tänassilma rk

Härm, Anne	Viljandi KR
Iila, Maret	Viljandi KR
Kass, Jenny	Tobraselja rk
Klamp, Eha	Võhma rk
Kolk, Maia	Viljandi KR
Kümmel, Ina	Viljandi KR
Lattik, Riina	Viljandi 4.KK rk
Meier, Meelis	Olustvere rk
Metsamaa, Liivi	Viljandi KR
Murdla, Evi	Viljandi KR
Muska, Hille	Lilli rk
Mürk, Virge	Paistu rk
Neppo, Ingrid	Uusna rk
Nirk, Tiina	Mustla rk
Nurme, Hovard	Kolga-Jaani rk
Nõmmik, August	Holstre rk
Oismann, Leili	Vuuratsi rk
Palu, Olga	Nuia rk
Penijainen, Lilian	Saarepeedi rk
Raud, Heli	Viljandi KR
Ränkel, Maire	Võhma rk
Rüütel, Ülle	Viljandi KR
Saard, Sirje	Päri rk
Sakk, Hilja	Due-Kariste rk
Sarapuu, Linda	Viljandi KR
Sarv, Ellen	Abja rk
Sihver, Elle	Oiu rk
Sild, Iõnu	Meleski rk
Sööt, Olga	Pärsti rk
Teder, Leili	Mustla rk
Torim, Mare	Karksi-Nuia rk

Võrumaa

Antsov, Alli	Linnamäe rk
Edenberg, Heli	Lasva rk
Elstein, Maie	Võru KR
Jeedas, Juta	Säre rk
Joonas, Anneli	Võru KR
Juhkam, Vaike	Vastseliina rk
Kalda, Kaja	Loosi rk
Kall, Tuuli	Haanja rk
Kender, Merike	Varstu rk
Kivi, Eva	Võru KR
Kond, Külliki	Kuutsi rk
Konksi, Aini	Visela rk
Kons, Kristel	Haanja rk
Kuljus, Inga	Võru KR
Kõivumägi, Helgi	Kuutsi rk
Külaots, Juta	Kääpa rk
Kütt, Maris	Võru I 9kl.Kooli rk
Lahe, Anni	Meremäe rk
Lepp, Helve	Isoigo rk
Lepp, Liilia	Viitina rk
Lillemets, Lea	Vastseliina LR
Loog, Jaan	Luutsniku rk
Lõhmus, Riina	Võru KR
Moorits, Mall	Võru KR
Mägi, Valentine	Palometsa rk
Mändik, Evi	Haabsaare rk
Needo, Koidula	Kasaritsa rk
Õjam, Ene	Linda rk
Õjamaa, Hele	Võru KR
Ossul, Külli	Kurenurme rk
Ots, Maie	Võru KR
Pai, Helve	Kuldre rk

Pihla, Tiiu
Ploom, Mai
Foll, Mare
Raag, Ere
Russ, Matti
Saarniit, Sirje
Siska, Ülle
Sõmer, Ene
Taal, Ève
Tearu, Vilja
Tillmann, Eha
loom, Ene
Veber, Liilia
Zillmer, Liivi

Vastseliina rk
krabi rk
Võru KR
Võru KR
Võru KR
Nursi rk
Rõuge rk
Isooru rk
Sanna rk
Võru Hariduskoondis
Võru KR
Võru KR
Mõniste rk
Võru KR

3. veebruar 1990.a

Lühendid

- ELK - Eesti Lasteraamatukogu
- EMR - Eesti Meditsiini raamatukogu
- EKK - Eesti Rahvusraamatukogu
- EIAK - Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu
- KK - Keskkool
- KMAR - Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogu
- KR - Keskraamatukogu
- LR - Lasteraamatukogu
- RB kateeder - IPedi raamatukogunduse ja bibliograafia kateeder
- IMM - Teatri- ja Muusikamuuseum
- IPedIR - Tallinna Pedagoogilise Instituudi Raamatukogu
- ITUR - Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
- IUK - Tartu ülikooli Raamatukogu
- VITR - Vabariiklik Teaduslik Tehnika-raamatukogu

EDITORIAL NOTE. SUMMARIES

In 1989 ELA began discussions on the development concept of Estonian libraries. The result of two drafts and several interchanges of ideas - "The General Principles of Estonian Library Science" (compiled by I. Tingre, E. Rannap and L. Kask) - is now presented to all librarians and the public for discussion (see Summary).

Evi Rannap has written about the activities of IFLA, about ELA entering this union of international societies in 1929 and the restoration of its member rights in 1989. The author deals at some length with the 1989 IFLA conference in Paris in which she participated. The appendix lists themes of previous and forthcoming IFLA conferences up to 1992.

In 1989 special stocks of bigger Estonian libraries were opened. Readers can again freely use all books. A big amount of literature published during the last 50 years is, however, missing in our libraries. We owe special thanks to Estonians abroad who have presented a lot of books in Estonian and foreign languages, thus broadening our reading possibilities. Tiiu Valm has compiled a preliminary list of donators.

In new freer circumstances professional ethics of a librarian acquires more and more weight. In order to draw public attention to basic requirements of our profession, we publish the translation of "Statement of Professional Responsibility" worked out by Californian Librarians' Society, as well as reflections by Silvi Saul on professional requirements valid in the United States.

Voldemar Miller opens up the column of history pages. He proves with the help of many examples from world history the decisive role of books in the native language in developing into a civilized nation. The author considers edu-

cation in the native language a pre-requisite for it (see Summary).

The article by Kaja Noodla is based on plentiful archival material. In 1939 the Soviet Union and Germany concluded a secret pact about the resettlement of the German national group in Estonia and Latvia. The author deals with the movements of archives and libraries of the resettlers. In the appendix a table "Destroyed Archival List" has been given (see Summary).

Reet Raude presents a thorough survey about the first Instructor of Libraries in the Republic of Estonia Voldemar Krabi (worked in 1919-1921), his activities and the situation of libraries in those times (see Summary).

Helene Mugasto-Johani deals in her memoirs with the role of ELA in the development of Estonian library science in 1923-1940. The article contains both detailed information and personal impressions (see Summary).

Elsa Kudu talks in her memoirs about post-war years, her first steps as a librarian, long-time work in Tartu University Library and co-operation among the libraries of Tartu in those years.

According to the agreement between ELA and the Finnish Library Society, mutual working visits of librarians have begun in 1989. Ene Runtel describes her visit to Keitele, Helena Suomala presents her impressions of the visit here.

Mare Lott and Hain Tankler review a piece of research by K.Noodla, I.Loosme and K.Pruul on long-time director of Tartu University Library, that appeared as a book under the heading "Friedrich Puksoc 1890-1969". Linda Uustalu and Andres Heinapuu weigh the selected bibliography "Estonian Writers in Exile" compiled by A.Valmas.

Linda Kask gives in the chronicle column a concise survey of the activities of ELA: foreign relations, list of committees and working groups, seminar themes, publications, budget, etc.

At the end of the "Yearbook" the reader finds the list of ELA members with the stand of February 3, 1990.

ON DEVELOPMENT PROBLEMS OF ESTONIAN LIBRARIES

A survey is given on discussions that took place in 1989, the subject being developing Estonian library science, development concepts of libraries and drafts for the Library Law. A closer look is taken at the draft for the development concept (compiled by a group of authors guided by K. Veskimägi) that gives a description and an analysis of the current situation of libraries and presents contradictions that hinder fulfilling their basic functions. Discussions on the draft gave rise to an alternative variant (compiled by a group of authors guided by Ü.Papp). The committee of experts came to the conclusion that both drafts have still to be worked on and they can serve as a basis for the development concept. The first task should be defining the general ideas of development and detailing them with development trends and programmes concerning the main aspects of library work.

The main aim of "General Principles of Developing Estonian Library Science" is to make library problems known to Estonian public and government. The position of libraries in the network of social communication as well as their mission and functions are discussed upon. Estonian libraries and information institutions are not in the position to provide Estonian science and economy with information on the contemporary level due to contradictions between: 1) material needs of libraries and inadequate resources to ensure them; 2) quantitative growth of documentation and quality of its accessibility; 3) rate of publishing and reader demand. Further development of libraries should be in concord with that of informational infrastructure and economic and administrative reforms.

Important aspects to consider are the following; 1) the

principle of humanism and general accessibility to information (equal access for every member of the society); 2) preservation of national culture and national identity; 3) guaranteeing continuity of development with the help of stocks formed without ideological, political or religious limitations; 4) mediating information, no matter where it comes from; 5) informing people about services offered by libraries and information institutions; 6) guaranteeing usage skills of information search facilities. Considering economic, cultural and scientific development, universal scientific libraries, college libraries and central information institutions are essential. Considering accessibility and individual development public libraries are more important.

It is shown how libraries can co-operate among themselves. Co-operation should guarantee the following: 1) every member of the society and every institution getting needed information; 2) primary and mediated information vital for the development of Estonia; 3) generating national data bases; 4) compiling retrospective national bibliography and subject bibliographies; 5) permanent preservation of complete collection of national literature; 6) development of library science and bibliography. Management and financing of libraries should be carried out on the state (Ministry of Culture), local as well as social (councils) level.

V. Miller

ON SCRIPT, PRINT AND BOOK AND THEIR ROLE IN PEOPLES' DEVELOPMENT

Things that are universally known - script, print and book - are usually not known well. Even historical treatises dealing with development of peoples and mankind do not pay sufficient attention to them. Producer as a man is neglected, but his education, knowledge and way of thinking is of vital

importance in technical progress.

Before script there was just a folk-tale, based on life and fantasy. Historic era of any country begins with events written down, since then appears a definite primary text. The historic era of Estonia has its beginning in the 13th century, that is not so very late (in America the corresponding time falls into the 15th century).

Due to great movements of nations and the complexity of script (hieroglyphs, cuneiform writing), the tie with ancient written culture in Egypt and Babylonia was broken. That script was rediscovered and deciphered by Europeans in the 19th century. Onetime countries of highly developed culture have now fallen to the "developing countries" category.

Speaking about the two ways of the development of script and literacy, the author next deals with the invention of the art of printing, that ultimately brought in its wake the emergence of civilized nations together with the appearance of printed books in corresponding languages.

When comparing general historical development and literacy, several phenomena in the development of nations, incl. Estonians, become more clear.

It is not known when script was originated in the Estonia area. Beginnings of script have been traced in Livonian belt-ornaments. According to the author this concept is justified, since Estonian ornaments are geometric: everything that could be found in nature has been depicted as symbols. Symbol, however, is regarded as the beginning of script.

Data on our ancient era can be found already in the works by ancient Greek and Roman authors. True, they cannot be used as historical documents, but can be seen as giving rise to literary works. Our historic time has been recorded since the period of Christianization, as the activity of invaders and things seen by them have been put down (Chronicle of Heinrich). Few preserved original documents add authenticity to the recordings.

At the same time or earlier there should have emerged

first Estonians who knew the Latin script (the monk Nicolaus, assistart of Fulco, Bishop of Estonia, in 1156). There should also have been short texts in Estonian for missionary work. These examples, however, did not have significant influence on the whole nation.

Breakthrough in the spread of literacy arrived with the Lutheran Reformation. Books in the native language as well as native literacy was needed for divine service. In the first half of the 16th century at Tallinn Town School there were Estonian students who were prepared to be pastors in Estonian congregations and schools.

With the Livonian war began the struggle for the Estonian territory between three states and three creeds. Books in Estonian became an important tool in influencing people. Estonian was taught even at Vilnius College and in the school of Tartu Maarja congregation in 1617.

Books in Estonian and skill of reading were spread relatively early, in the 16th century. In the 17th century general skill of reading was achieved and preserved during the 18th century as well. The same process took place in Latvia. The Baltic provinces were considerably ahead of most Russian provinces, where literacy began to spread not earlier than in the 19th century or even since 1917.

Skill of reading is not yet literacy. The Estonian nation was completely literate by the 1870s. This made the national awakening possible, including cultural movements, agricultural achievements, changes in everyday life, domestic science, handicraft.

Estonian books remained for the time being the so-called common people books.

Since the Estonian Republic in the 1920s and 1930s Estonians can be regarded as a civilized nation on the world level - this is connected with the emergence of intellectuals who had got secondary and higher education in Estonian.

National reference literature began to appear in the languages of all those nations who after WW I were freed

from Russian or Austro-Hungarian Empires (e.g. Estonians, Latvians, Lithuanians, Finns, Czechs, to a large extent also Poles and Hungarians).

Book in the native language has a decisive role to play in the emergence of civilized nations. Book of worth that takes into account needs of people can emerge, however, only with education in the native language. This has to be seriously considered nowadays as well.

Reet Raude

INSTRUCTOR OF LIBRARIES VOLDEMAR KRABI

In the Republic of Estonia (1918-1940) the organization of national educational and cultural life was begun already during the War of Independence (1918-1920). Then the national university, Conservatoire, Museum of Art and other institutions were founded. In 1919 Department of Popular Education was formed at the Ministry of Education and thus foundation for free educational work was laid: preparations were made for opening popular universities and evening schools, libraries that had suffered losses during the wars were being restored.

The post of Instructor of Libraries was established at the Ministry of Education. From Dec.1,1919 up to July 1,1921 it was occupied by Voldemar Krabi, who was previously employed as Secretary of Board of Schools at Järva district, Instructor of Libraries at Järva district and librarian of the temperance society "Shoot" in Paide.

Fulfilling his tasks as the first Instructor of Libraries V.Krabi (born 1893) laid the foundation of the financing of libraries by the state as well as by local administration and to the development of the network of public libraries - there was to be a library in the region of every school. According to his belief a library was to continue the work

done by schools and a librarian was in his opinion the soul of the library. A librarian should therefore be a trained specialist and as there were not enough librarians by profession, V.Krabi delivered lectures and arranged practical work in the field in Teachers' Training Colleges and on summer courses.

His priority in those years was the inner organization of existing libraries according to the world's best examples rather than founding new ones. It was also his responsibility to order application materials (e.g. inventory books, reader and book cards, etc.) as well as to compile their usage instructions. V.Krabi set up a detailed plan for teaching library science.

Problems in librarianship emerging during the first years of the Republic were further solved by succeeding instructors, by mansided activities of the Estonian Librarians' Association as well as by the "Law on Public Libraries" of 1925.

Helene Mugasto-Johani

LIBRARIANS' ASSOCIATION WAS
A SCHOOL OF MINE

In the development of Estonian library science remarkable work has been done for decades by H.Mugasto-Johani. In her memoirs she gives detailed information and personal impressions of the role of Estonian Librarians' Association (ELA) in developing Estonian library science and educating librarians in 1923-1942.

ELA was founded on the 1st State Congress of Librarians in February 24-25, 1923. Aleksander Sibul, director of Tallinn Central Library, was elected Chairman (with short intervals occupied this post for the period of 1923-1940).

The Congress resolutions became the basis for the pro-

gramme of ELA, comprising the following: development of public libraries' network and applying for local administration and state subsidies for them; founding regional central libraries; founding children's libraries; publishing of the national bibliography and applying for state subsidy for it; arranging speciality courses for librarians; applying for equalization of librarians' salaries with those of high school teachers; seeing libraries as encouragers of readers' self-development; defining the principles of professional ethics for librarians, etc.

On the 2nd (1929), 3rd (1933) and 4th(1939) Congress thorough surveys on the situation of schools and libraries and the possibilities of their development were presented. Discussions comprised professional and salary problems, increasing subsidies for libraries, possibilities of co-operation with other organizations and other problems.

Besides congresses there were annual gatherings of librarians that were either united with the annual meetings of the society, or took place as days of librarians. On these gatherings reports were listened to and discussions took place on theoretical and practical aspects of library work.

In order to spread professional knowledge, ELA arranged short- (3-5 days) and long-term (7-12 days) courses. All in all over 30 various courses were organized. The author thoroughly describes the themes, choice of lecturers and organizational difficulties.

In order to develop co-operation among the librarians of the Baltic states joint congresses took place - the 1st in 1930 in Riga, the 2nd in 1935 in Tallinn and Tartu and the 3rd in 1938 in Kaunas, Mariampol and Šiauliai. Reports dealt with mutual cultural influences among the Baltic states, reciprocal literature translations, lending and exchanging publications, unifying bibliographies.

In 1923-1940 ELA published a speciality journal "Library", all in all 15 issues (incl. double issues 22) appeared. The journal dealt in the main with problems connected with books

and library science. Historical, theoretical-methodical, informational and mostly practical materials were published. Every issue carried an article on libraries in other countries (England, Denmark, Sweden, Finland, United States, Soviet Union, etc.). Information on library usage and service facilities was published. Annotations and reviews on current literature occupied a prominent place in the journal. Lists of specialized literature were also published. The journal is of great value even today due to the richness of information and its historical surveys.

In 1926 H.Mugasto-Johani began compiling the tables of decimal classification that were discussed on several librarians' meetings and appeared in print in 1933.

The author writes about distributing scholarships abroad, about her role in compiling study plans in library science and in arranging various courses, also names the themes of her reports and lectures.

The association, that was restored in 1988 on the 5th Congress of Estonian Librarians, has a lot to learn from experience gathered on the previous stage, when continuity of culture and development of intellectual potential was supported. That is why memoirs of this period are valuable addition to our history and future perspectives.

Kaja Noodla

DAS SCHRIFTTUM IM WIRBEL DER UMSIEDLUNG

Zusammenfassung

Zwischen der Sowjetunion und Deutschland wurde am 28. September 1939 ein geheimer Pakt über die Umsiedlung der deutschen Volkgruppe aus Est - und Lettland geschlossen. Im Aufsatz wird das Problem der Archive und Bibliotheken der Umsiedler auf Grund des im Estnischen Historischen Archiv und der Bibliothek der Tartuer Universität befindlichen Quellenmaterials behandelt.

Die Baltendeutschen hatten infolge ihrer führenden Rolle in der Geschichte Estlands während mehrerer Jahrhunderte in Gestalt von Güterarchiven und örtlichen Druckschriften einen bedeutenden Teil des für Estland wichtigen Schrifttumes in ihrem Besitz. Das Estnische Staatliche Zentralarchiv in Tartu (Direktor Dr. Otto Liiv) begann auf Grund des, die Bedingungen der Umsiedlung fixierenden, Protokolls vom 15. Oktober 1939 und des estnischen Archivgesetzes (1935) das im Privatbesitz befindliche Schrifttum vor der Ausfuhr zu schützen. Es wurden eigene Vertreter an die Zollstellen geschickt, um den Zollbeamten bei der Kontrolle des Gepäcks der Umsiedler behilflich zu sein und dabei die Ausfuhr der Estland betreffenden Archivalien und Druckschriften zu verhindern. Es wurden auch Spezialisten des Archivwesens und Bevollmächtigte aufs Land und in Kleinstädte gesandt, um das von den Umsiedlern nachgebliebene Schrifttum zu registrieren, durchzusehen und abzuholen. Anweisungen zur Kontrolle der Bücher erteilte der Direktor der Universitätsbibliothek Tartu Fr. Puksoo. Gleichzeitig war das Zentralarchiv bestrebt durch die Stadt- und Bezirksverwaltungen Information über die Kulturschätze der örtlichen Balten-

deutschen zu erhalten.

Am wirksamsten waren die Kontrollgänge von Gut zu Gut und in die Stadtwohnungen der Umsiedler. Es wurden wertvolle Archivalien und Bibliotheken in der Größe bis 3000 Bände (hauptsächlich Literatur des 18. und 19. Jh.) gefunden. Entdeckt wurden auch mehr als 25 Fälle vorsätzlicher Zerstörung des Schrifttums von ihren ehemaligen Besitzern oder dessen Bevollmächtigten. Einige Materialien wurden von der sowjetischen Besatzungsarmee vernichtet.

1940 wurde eine gemeinsame deutsch-estnische Paritätskommission gebildet, die über das weitere Schicksal des festgehaltenen Schrifttums einen Beschluß fassen sollte. Die Unterkommission für Büchereien arbeitete Anfang Juni 1940 in Tartu und verteilte die auf dem Zoll festgehaltenen Bücher auf Grund der Verzeichnisse in vier Kategorien: A - es werden zur Ausfuhr freigegeben, B - dem Besitzer vorschlagen sie in Estland zu verkaufen, C - in Estland verbleiben und vom Besitzer käuflich erwerben, D - die Bücher freigegeben wenn ein Exemplar davon in einer der im Protokoll verzeichneten Bibliotheken vorhanden ist. Im großen und ganzen war die Zusammenarbeit dieser Mischkommission freundschaftlich und einander verstehend.

Diese außerordentliche Aktion zerstörte viele wertvolle Personalbibliotheken und Archive. Ein Teil der Materialien wurde verkauft, ein Teil verkam hauptsächlich wegen Übereilung. Dennoch gelang es nur den Teil der zur Erforschung der estnischen Geschichte und Kultur notwendigen erstrangigen Archivalien und Baltica in die staatlichen Magazine zu versammeln. Die Bücher wurden hauptsächlich zwischen dem Estnischen Staatlichen Zentralarchiv, der Universitätsbibliothek Tartu und der Staatlichen Bibliothek verteilt.

ОТ РЕДАКЦИИ. РЕЗЮМЕ

В 1989 г. ОБЭ начало дискуссии о концепции развития библиотек Эстонии. Результатом двух представленных проектов и многих обсуждений стали "Основные положения развития библиотек Эстонии" (авторы И.Тингре, Э.Раннап и Л.Касък), которые будут представлены теперь на рассмотрение всем библиотечным работникам и общественности (см. резюме).

Э.Раннап представила короткое сообщение о предыдущей деятельности ИФЛА, о вступлении ОБЭ в этот международный союз обществ в 1929 г. и восстановлении права членства в 1989 г. Более подробно говорится о Парижской конференции ИФЛА в 1989 г., в которой автор принимала участие. Далее приводятся темы бывших и будущих конференций ИФЛА до 1992 года.

В 1989 году открылись двери фондов специального хранения крупных эстонских библиотек. Читатели могут опять свободно познакомиться со всем печатным словом. Но много литературы, изданной за последние 50 лет в мире, отсутствует в наших библиотеках. Наша особая благодарность эстонцам со всего мира, которые принесли в дар большое количество литературы на эстонском и иностранных языках нашим библиотекам и этим расширили возможности нашего чтения. Тийу Вальм составила предварительный перечень даривших.

В новых, свободных условиях, становится более важной профессиональная этика библиотечного работника. Для привлечения внимания к основным требованиям к нашей профессии публикуем переводы из "Декларации профессиональной ответственности" Общества библиотекарей Калифорнии и размышления Сильви Сауль, которые были инспирированы существующими в США требованиями к работникам детских библиотек.

Рубрику страниц истории открывает Вольдемар Миллер статьёй в которой доказывает с помощью примеров из истории определяющую роль книги в становлении каждого народа культурным народом. Необходимым условием этого автор считает образование на

родном языке (см. резюме).

В статье Кая Ноодла использовано большое количество архивного материала. В 1939 г. было заключено секретное соглашение между Советским Союзом и Германией о переселении немецкой национальной группы из Эстонии и Латвии. Автор рассматривает передвижение архивов и библиотек из Эстонии. В дополнение приводится таблица "Уничтоженное архивное наследие" (см. резюме).

Резт Рауде дает основательный обзор деятельности первого инструктора библиотек Вольдемара Краби (1919 - 1921 г.г.) и тогдашнего состояния библиотек Эстонской Республики (см. резюме).

В воспоминаниях Хелене Мугасто-Йохами говорится о роли ОБЭ в развитии библиотечного дела в Эстонии в 1923 - 1942 г.г. и приводятся подробные сведения и личные впечатления (см. резюме).

В воспоминаниях Эльзы Куду о послевоенных годах речь идёт о её первых шагах на библиотечном поприще и совместной деятельности тартуских библиотек.

По совместному соглашению ОБЭ и Общества библиотек Финляндии начались в 1989 г. взаимные рабочие поездки. Эне Рунтель описывает свою поездку в Кейтеле, впечатлениями от ответного визита делится Хелена Суомала.

Маре Лотт и Хайм Танклер рецензируют книгу "Фридрих Пуксоо 1890 - 1969", которая является исследованием К.Ноодла, И.Лоосме и К.Пруули о долголетнем директоре библиотеки Тартуского университета. О выборочном библиографическом указателе А.Вальмас "Зарубежные эстонские писатели" (Таллинн, 1989) рассуждают Линда Уусталу и Андрес Хейкапуу.

В рубрике хроники Линда Касък дает подводящий итоги обзор деятельности ОБЭ: внешние связи, годичное собрание, деятельность низовых объединений, перечень комитетов и рабочих групп, темы семинаров, издания ОБЭ, смета и т.д.

В конце "Ежегодника" приводится список членов Общества библиотекарей Эстонии на 3 февраля 1990 года.

О ПРОБЛЕМАХ РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕК ЭСТОНИИ

Дается обзор состоявшегося в 1989 году обсуждения путей развития эстонского библиотечного дела, концепции развития эстонских библиотек и проекта закона о библиотеках. Более подробно приводится проект концепции развития (коллектив авторов под руководством К.Вескимяги), в котором описывается и анализируется положение библиотек в настоящее время, приводятся противоречия, препятствующие реализации основных функций библиотек. Обсуждение проекта явилось толчком для составления альтернативного варианта концепции развития (коллектив авторов под руководством Ю.Палп). Представленные варианты оценивала экспертная комиссия Министерства культуры Эстонии и руководства Общества библиотекарей Эстонии. Пришли к заключению, что в отдельности ни один проект не охватывает всех аспектов развития, но будучи переработанными, они могут стать основой концепции развития. В первую очередь нужно обозначить основные положения развития и конкретизировать их направлениями развития и программами основных компонентов библиотечного дела.

Главной целью "Основных положений развития эстонского библиотечного дела" является информирование эстонской общественности и правительства о проблемах библиотек. Рассматривается положение библиотек в системе социальной коммуникации, их социальная миссия и функции. Из-за противоречий между материальными потребностями и несоответствующими им ресурсами, между

возрастающим количеством документов и качеством доступности, а также между издательской деятельностью и потребностями читателя, библиотеки и инфоорганы Эстонии не в состоянии обеспечить эстонскую науку и экономику необходимой для их развития информацией на современном уровне. Дальнейшее развитие библиотек должно происходить совместно с развитием информационной инфраструктуры, а также в соответствии с хозяйственной и управленческой реформой.

С точки зрения развития библиотек считается существенным принцип гуманности и общедоступности информации (равная возможность доступа для каждого члена общества), сохранение национальной культуры и национального самосознания, обеспечение преемственности развития без ограничений (идеологических, политических, религиозных) с помощью созданных фондов; выдача информации независимо от её местонахождения; ознакомление с возможностями библиотек и органов информации в сфере обслуживания и обеспечение умения пользования поисковыми средствами информации.

С позиции развития экономики, культуры и науки существенны универсальные научные библиотеки, библиотеки высшей школы и центральные органы информации. С точки зрения доступности, развитие индивида как субъекта, более существенны массовые библиотеки. В статье приводятся задачи отдельных типов библиотек, а также эстонских центральных библиотек. В статье показывается сферы межбиблиотечной совместной деятельности. Совместная деятельность должна гарантировать снабжение информацией каждого члена общества и учреждения, необходимую для развития Эстонии первичную и вторичную информацию, создание национальных баз данных, составление ретроспективных национальных библиографий и библиографий по специальностям, постоянную сохранность полного собрания национальной литературы, развитие библиотечного дела и библиографий. При осуществлении руководства и финансирования библиотек видится общегосударственная роль (министерство культуры), так и роль местных органов самоуправления и общественных органов.

О ПИСЬМЕ, ПЕЧАТИ И КНИГЕ, А ТАКЖЕ
ИХ ЗНАЧЕНИИ В РАЗВИТИИ НАРОДОВ.

Обо всем известных вещах: письме, печати и книге — знают обычно мало. При рассмотрении истории развития народов и человечества на них не обращают достаточно внимания. Забывается производитель как человек, чьё образование, знания и мышление имеют определяющее значение в техническом прогрессе.

До письма были только народные сказания, основанные на конкретной жизни и фантазии. В записанном же возникает определённый основной текст, из которого можно вычитать историческую эпоху каждой страны. Историческая эпоха Эстонии начинается с 13 века, что не так уж поздно (Америки — с 15 века).

Из-за большого перемещения народов и из-за сложности письма (иероглифы, клинопись) прервалась связь со старой письменной культурой в Египте и Вавилоне. Письменность того времени вновь открыли и расшифровали европейцы в 19 веке. Бывшие культурные страны теперь — "развивающиеся".

Рассказывая о двух путях развития письменности и грамотности, автор доходит до изобретения искусства книгопечатания и превращения народов в культурные народы (с появлением книг, напечатанных на их языках).

При сопоставлении общего исторического развития и грамотности лучше выявляются многие явления в развитии народов, в том числе и эстонцев.

Мы не знаем, когда в Эстонии возникла письменность. Зачатки письменности стали искать уже в орнаментах поясов ливов. По мнению автора эта мысль оправдана, т.к. эстонская орнаментика гесметризирована. Геометрическая — значит всё встречающееся в природе изображается символами. Символ — это начало письма.

С каждым историческим временем имеются известия уже в произведениях древнегреческих и римских авторов. Историческими их считать нельзя. Наше историческое время зафиксировано во

времена принятия христианства, так как деятельность завоевателей и виденное ими письменно зафиксировано (хроника Хенрика). Записанному прибавляет достоверности сохранившиеся в малом количестве документы-оригиналы.

В то же самое время, или раньше, среди эстонцев должны были появиться первые знатоки латыни (монах Николаус, бывший помощником Эстляндского епископа Фулко в 1156 г.). Должны были быть также короткие тексты на эстонском языке, чтобы вести миссионерскую деятельность. На весь эстонский народ это особого влияния не оказало.

Поворотным пунктом в распространении письменности стала лютеранская реформация. Для богослужения нужна была книга на языке народа и народная грамотность.

В первой половине 16 века при Таллиннской городской школе были ученики из эстонцев, которых подготавливали учителями для эстонских приходов и школ.

С Ливонской войной началась борьба за эстонские земли между тремя государствами и тремя верами. Существенным средством воздействия на народ стала эстоноязычная книга. Эстонскому языку обучали даже в Вильнюсской Коллегии и в школе эстонского Маарьяского прихода в г.Тарту в 1617 году.

Эстоноязычная книга и умение читать распространились уже в 16 веке, что было относительно рано. В 17 веке было достигнуто всеобщее умение читать, которое сохранилось даже в 18 в. То же самое происходило и в Латвии. Прибалтийские губернии были в своем развитии намного впереди большинства российских губерний, где грамотность стала распространяться начиная с 19 века или после 1917 года.

Умение читать — это ещё не грамотность. Эстонский народ достиг всеобщей грамотности в 1870-м году. Поэтому было возможно национальное пробуждение: культурные движения, развитие сельского хозяйства, быта, домоводства, ремёсел.

Эстонская книга осталась значае и книгой простого народа.

Прыжок на мировой уровень, в среду культурных народов, произошёл во времена Эстонской Республики, когда стало воз-

возникновение интеллигенции, получившей среднее и высшее образование на эстонском языке в 1920 - 30-е годы.

Национальная справочная литература стала появляться после I мировой войны у всех тех народов, которые в это время освободились от правления Российской или Австро-Венгерской империи (эстонцы, латыши, литовцы, финны, чехи, частично поляки и венгры).

Книга на родном языке в большой степени определяет становление каждого народа культурным народом. Во всяком смысле ценная и учитывающая потребности народа книга может появиться только тогда, когда образование дается на родном языке. Это нужно иметь в виду и в настоящее время.

Кая Ноодла

ПИСЬМЕННОЕ НАСЛЕДИЕ В КРУТОВОРСТЕ

UMSI EDLUNG (ПЕРЕСЕЛЕНИЯ НЕМЦЕВ НА РОДИНУ).

Между Советским Союзом и Германией был заключен тайный протокол от 28 сентября 1939 г. о переселении лиц немецкой национальности из Эстонии и Латвии. В статье рассматриваются проблемы архивов и библиотек переселенцев на основе источников, имеющих в Эстонском историческом архиве и Библиотеке Тартуского университета.

В руках балтийских немцев, в течение веков, в результате их ведущей деятельности в истории Эстонии скопилось большое письменное наследие, в первую очередь в виде архивов поместий и местных печатных изданий. На основании протокола от 15 октября 1939 г., фиксировавшего условия переселения, и на основании Эстонского закона об архивах (1935 г.) на защиту письменного наследия, находящегося в частных руках, встал Эстонский государственный центральный архив в Тарту (директор д-р Отто Лийв). Он разослал своих представителей на таможенные пункты в помощь служащим таможни в проверке багажа переселенцев и задержке касающихся Эстонии архивных документов и

печатных изданий. Одновременно он пытался с помощью городских, уездных и волостных правлений раздобыть информацию относительно культурного наследия местных немцев. Наиболее эффективными оказались проверочные посещения поместий переселенцев и их квартир в городе. Во многих случаях были найдены ценные архивные материалы (местами в большом количестве) и библиотеки величиной до 3000 томов (преимущественно литература 18-го и 19-го веков). Было обнаружено более 25 случаев уничтожения материалов владельцами или уполномоченными лицами, а также солдатами оккупационных войск Советского Союза.

Для решения дальнейшей судьбы письменного наследия была образована вначале местная комиссия в Тарту, а весной 1940 г. общая эстонско-немецкая паритетная комиссия (*der paritätische Ausschuss*). Библиотечная подкомиссия этой комиссии (*Unterkommission für Bücherlein*) работала в июне 1940 г. сперва в Тарту и распределила задержанные на таможне книги на 4 категории: А - разрешить для свободного вывоза, В - посоветовать владельцу продать книги в Эстонии, С - оставить в Эстонии и купить у владельца, D - вернуть владельцу книги, если их экземпляр найдется в той или другой библиотеке, указанной в протоколе. В общем, сотрудничество смешанной комиссии было дружественным и взаимопонимающим.

Чрезвычайная акция разрушила целостность многих ценных личных библиотек и архивов, часть материалов была распродана, часть погибла главным образом из-за спешки. Но, с другой стороны, все предпринятое помогло сконцентрировать часть перво-степенной важности архивных материалов и печатных изданий, касающихся Прибалтики, в государственные хранилища. Прежде всего обогатились книгами фонды Эстонского государственного центрального архива, Библиотеки Тартуского университета и Государственной библиотеки.

ИНСТРУКТОР БИБЛИОТЕК ВОЛЬДЕМАР КРАБИ.

В Эстонской Республике началось устройство национального образования и культурной жизни уже во время Освободительной войны (1918 - 1920 г.г.), когда был учрежден университет на родном языке, консерватория, художественный музей и т.д. В 1919 году был образован отдел народного образования при Министерстве просвещения, были заложены основы свободного образования, делались приготовления к открытию национальных высших и вечерних школ, стали восстанавливаться разоренные в ходе войны библиотеки и т.д.

При Министерстве образования была создана должность инструктора библиотек. На эту должность пригласили секретаря правления школ, инструктора библиотек Ярваского уезда и библиотекаря Пайдеского общества "Иду" Вольдемара Краби (1893 - 19 ?), который работал на этом месте с 1 декабря 1919 г. по 1 июля 1921 г.

Будучи первым инструктором библиотек, В.Краби заложил основы их финансирования со стороны государства и органов самоуправления, а также основы развития сети библиотек: в районе каждой школы должна быть библиотека. Он считал библиотеку продолжателем школьной работы, библиотекаря - душой библиотеки, у которого должно быть специальное образование.

Из-за отсутствия профессиональных библиотекарей В.Краби читал лекции и проводил практические занятия в учительских семинарах и на летних курсах. Внутреннее устройство имеющихся библиотек по образцу мировых он считал важнее чем открытие новых. Для упорядочения фондов и проведения практических работ на курсах он заказывал прикладные материалы (инвентарные книги, книжные и читательские формуляры) и составлял руководства по их использованию. В.Краби составил подробный план обучения библиотечному делу.

Проблемы, возникшие в первые годы существования республи-

ки, нашли свое развитие в работе последующих инструкторов в деятельности Общества библиотекарей Эстонии и в "Закоме о публичных библиотеках" (1925).

Хелене Мугасто-Йохани

ОБЩЕСТВО БИБЛИСТЕКАРЕЙ – МОЯ ШКОЛА.

Х.Мугасто-Йохани в течение десятилетий проделала значительную работу в развитии эстонского библиотечного дела. В данных воспоминаниях она делится подробной информацией и личными впечатлениями о роли Общества библиотекарей Эстонии (ОБЭ) в развитии библиотечного дела и подготовке кадров библиотекарей в 1923-1942 г.г.

ОБЭ было основано на I общегосударственном конгрессе библиотекарей 24-го – 25-го февраля 1923 г. Председателем был избран заведующий Таллиннской центральной библиотекой Александр Сибул (был председателем с короткими перерывами в 1923 – 1940 г.г.).

Резолюции конгресса стали основой деятельности ОБЭ: развитие единой сети библиотек и добывание им пособий со стороны государства и самоуправления, создание земских библиотек, учреждение детских библиотек, издание национальных библиографий и обеспечение для этой цели государственных пособий, организация курсов по специальности для обучения библиотекарей, требование приравнения зарплат библиотекарей к нормам оплаты в средней школе, рассматривание библиотек как воспитателей и пробудителей интереса к саморазвитию, фиксирование профессионально-этических основ профессии библиотекаря и т.д.

II (в 1929 г.), III (в 1933 г.) и IV (в 1939 г.) конгрессы ОБЭ представили основательные обзоры о положении школ и библиотек и о возможностях их дальнейшего развития. Обсуждались вопросы профессиональные и вопросы зарплаты, а также возможности увеличения назначенных пособий и сотрудничества с другими организациями и т.д.

Помимо конгрессов состоялись ежегодные сборы библиотекарей, которые проводились совместно с годовыми собраниями общества или же отдельно в виде дней библиотекарей. На них заслушивались доклады и обсуждались вопросы теоретической и практической работы библиотекарей.

Для приобретения профессиональных знаний СБЭ устраивало короткие (3 - 5 дней) курсы. Всего их состоялось более 30. Автор подробно описывает тематику курсов, подбор лекторов, трудности в проведении.

Для развития совместной работы библиотекарей Прибалтийских государств начали устраивать совместные конгрессы: I - в 1930 г. в Риге, II - в 1935 г. в Таллинне и Тарту и III - в 1938 г. в Каунасе, Мариамполисе и Шауляе. В докладах рассматривались взаимные культурные влияния между Прибалтийскими государствами, вопросы взаимоперевода литератур и взаимообмена, единообразия библиографии и т.д.

Общество библиотекарей Эстонии издавало в 1923 - 1940 г.г. журнал по специальности "Библиотека" - всего 15 номеров (с двойными - 22). Основной задачей журнала было рассмотрение проблем книжного и библиотечного дела. Публиковались исторические, теоретическо-методические, информативные и, главным образом, практические материалы. В каждом номере имела статья о библиотеках других стран: Англии, Дании, Швеции, Финляндии, США, Советского Союза и др. Публиковалась информация об использовании библиотек и методах обслуживания. Важное место занимали аннотации и рецензии на опубликованную литературу. Публиковались списки библиотечной литературы. С точки зрения богатства информации и исторических обзоров журнал имеет ценность и в настоящее время.

В 1926 г. Х.Мугасто-Йохани начала составление таблиц десятичной классификации. Они обсуждались на нескольких собраниях библиотекарей и были опубликованы в 1933 г.

Автор знакомит нас с присуждениями заграничных стипендий, говорит о своей роли в составлении учебных планов по библиотечному делу и устройстве различных курсов, перечисляет темы тогдашних докладов и лекций.

Обществу библиотекарей Эстонии, восстановленному на У конгрессе (в 1988 г.), в его дальнейшей деятельности есть много чему поучиться у опыта предыдущего этапа, когда под-держивалась преемственность культуры и развитие духовности. Поэтому всякие воспоминания являются ценным дополнением к изучению истории и начертанию будущего.

AUTORITEST

- EVI RANNAP - tehnikakandidaat, E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia kateedri dotsent, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juhatuse esinaine
- TIIU VALM - Eesti Rahvusraamatukogu osakonnajuhataja
- SILVI SAUL - Eesti Lasteraamatukogu teenindusdirektor, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juhatuse liige
- VOLDEMAR MILLER - Eesti Rahvusraamatukogu vanemkonsultant, ajaloolane
- REET RAUDE - Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu osakonnajuhataja
- KAJA NOODLA - raamatu- ja raamatukoguteadlane, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu auliige
- HELENE MUGASTO-JOHANI - dotsent, raamatu- ja raamatukoguteadlane, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu auliige
- ELSA KUDU - Tartu Ülikooli Raamatukogu vanemraamatukoguhoidja, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu auliige
- ENE RUNTEL - Järvselja külaraamatukogu juhataja
- HELENA SUOMALA - Keitele vallaraamatukogu juhataja
- LINDA UUSTALU - ajakirja "Looming" korrektor
- ANDRES HEINAPUU - Eesti Rahvusraamatukogu vanembibliograaf
- MARE LOTT - filoloogiakandidaat, E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia kateedri dotsent
- HAIN TANKLER - ajalookandidaat, Tartu Ülikooli vanemteadur
- LINDA KASK - Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu büroojuhataja

ON THE AUTHORS

- EVI RANNAP - Candidate of Technical Sciences, Assistant Professor of the Department of Librarianship and Bibliography of the Eduard Vilde Tallinn Teachers' Training Institute, Chairman of the Board of the Estonian Librarians' Association
- TIIU VALM - Head of department of the Estonian National Library
- SILVI SAUL - Vice Director of the Estonian Children's Library, member of the Board of the Estonian Librarians' Association
- VOLDEMAR MILLER - Senior Consultant of the Estonian National Library, historian
- REET RAUDE - Head of department of the Library of the Estonian Academy of Sciences
- KAJA NOODLA - book and library scientist, honorary member of the Estonian Librarians' Association
- HELENE MUGASTO-JOHANI - Assistant Professor, library scientist, honorary member of the Estonian Librarians' Association
- ELSA KUDU - Senior librarian of Tartu University Library, honorary member of the Estonian Librarians' Association
- ENE RUNTEL - Head of the Järvelja Village Library
- HELENA SUOMALA - Head of the Keitele Rural Library
- LINDA UUSTALU - Proof-corrector of the journal "Looming"
- ANDRES HEINAPUU - Senior bibliographer of the Estonian National Library
- MARE LOTT - Candidate of Philology, Assistant Professor of the Eduard Vilde Tallinn Teachers' Training Institute

HAIN TANKLER - Candidate of History, Senior researcher of
Tartu University

LINDA KASK - the Estonian National Library, Head of the
Office of the Estonian Librarians' Association

ОБ АВТОРАХ

- ЭВИ РАННАП - кандидат технических наук, доцент кафедры **библиотековедения и библиографии** Таллиннского пединститута, председатель правления Общества библиотекарей Эстонии
- ТИЙУ ВАЛЬМ - заведующая отделом Национальной библиотеки Эстонии
- СИЛЬВИ САУЛЬ - директор по обслуживанию Детской библиотеки Эстонии, член правления Общества библиотекарей Эстонии
- ВОЛЬДЕМАР МИЛЛЕР - старший консультант Национальной библиотеки Эстонии, историк
- РЭЭТ РАУДЕ - заведующая **отделом Библиотеки АН Эстонии**
- КАЯ НССДЛА - книго- и библиотековед, почётный член Общества библиотекарей Эстонии
- ХЕЛЕНЕ МУГАСТО - доцент, книго- и библиотековед, почётный член Общества библиотекарей Эстонии
- ЭЛЬЗА КУДУ - старший библиограф Библиотеки Тартуского университета, почётный член Общества библиотекарей Эстонии
- ЭНЕ РУНТЕЛЬ - заведующая **Ярвсельянской сельской библиотекой**
- ХЕЛЕНЕ СУОМАЛА - заведующая Кейтелеской волостной библиотекой (Финляндия)
- ЛИНДА УУСТАЛУ - корректор журнала "Лооминг"
- АНДРЕС ХЕЙНАПУУ - старший библиограф Национальной библиотеки Эстонии

- МАРЕ ЛОТТ - кандидат филологических наук, доцент кафедры библиотекovedения и библиографии Таллиннского пединститута
- ХАЙН ТАНКЛЕР - кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Тартуского университета
- ЛИНДА КАСЬК - Национальная библиотека Эстонии, заведующая бюро Общества библиотекарей Эстонии

SISUKORD

Saateks	3
Preface	4
Вместо предисловия	6
Eesti raamatukogude arenguprobleemidest	8
E.Rannap. ERÜ ja IFLA	20
Kallid kingitused Eesti raamatukogudele	27
PIIK PEEGLISSE	
California Raamatukogude Assotsiatsiooni ja California Raamatukoguhoidjate Ühingu "Ametialase Vastutuse Deklaratsioon"	36
S.Saul. Lasteraamatukoguhoidja kutsenõuetest	46
AJALOO LEHEKÜLGI	
V.Miller. Kirjast, trükist ja raamatust ning nende osast rahvaste arengus	50
R.Raude. Raamatukogude instruktor Voldemar Krabi	62
K.Noodla. Kirjavara <u>Umsiedlung</u> 'i keerises	76
MÄLESTUSI	
H.Mugasto-Johani. Raamatukoguhoidjate ühingu oli mu kool	98
E.Kudu. Mälestusteread	117
SIIN- JA SEALPOOL LAHTE	
E.Runtel. Keiteles on kaunis raamatukogu ja kenad kodud	121
H.Suomala. Vastukülaskäigul Eesti raamatukogudes	127
ARVUSTUS	
Väliseesti kirjanikke: Valiknimestik. Koost. A.Valmas. Tallinn, 1989. 119 lk.	
A.Heinapuu. Aeg teha kiiresti, aeg teha hästi ..	130
L.Uustalu. Lisandusi väliseesti valikbibliograafiale	134

Friedrich Puksoo. 1890-1969. Toim. M.Ermel ja R.Saukas.
Tartu, 1990. 112 lk.

M.Lott. Raamat tööka mehe elutööst	138
H.Tankler. Raamat ja tema söber	142
KROONIKAT	145
ERÜ liikmed	158
Editorial Note. Summaries	181
K.Noodla. Das Schrifttum im Wirbel der Umsiedlung. Zusammenfassung	192
От редакции. Резюме	194
Autoritest	206
On the Authors	207
Об авторах	210

TABLE OF CONTENTS

Preface	4
On Development Problems of Estonian Libraries	8
E.Rannap. ELA and IFLA	20
Valuable Gifts for Estonian Libraries	27
A GLIMPSE INTO THE MIRROR	
"Statement of Professional Responsibility" of Californian Library Association and Californian Librarians' Society	36
S.Saul. On Professional Requirements for a Librarian in a Childrens' Library	46
HISTORY PAGES	
V.Miller. On Script, Print and Book and Their Role in the Development of Peoples	50
R.Raude. Instructor of Libraries Voldemar Krabi	62
K.Noodla. Literature in the Vortex of Resettlement (<u>Umsiedlung</u>)	76
MEMOIRS	
H.Mugasto-Johani. Librarians' Association Was a School of Mine	98
E.Kudu. Lines of Reminiscence	117
ON TWO SIDES OF THE GULF	
E.Runtel. There Is a Fine Library and Nice Homes in Keitele	121
H.Suomala. On the Return Visit to Estonian Libraries	127
REVIEWS	
Väliseesti kirjanikke : Valiknimestik. / Estonian Writers in Exile : Selected Bibliography. / Comp. by A.Valmas. Tallinn, 1989. 119 p.	
A.Heinapuu. Time to Do Quickly, a Time to Do Well	130

L.Uustalu. Some Supplements to the Selected Bibliography of Estonian Writers in Exile	134
Friedrich Puksoo. 1890-1969. Ed. by M.Ermel and R. Saukas. Tartu, 1990. 112 pp.	
M.Lott. Book on Life's Work of an Industrious Man	138
H.Tankler. Book and Its Friend	142
CHRONICLE	145
EIA Members	158
Editorial Note. Summaries	181
K.Noodla. Das Schrifttum im Wirbel der Umsiedlung. Zusammenfassung	192
On the Authors	206

ОГЛАВЛЕНИЕ

Вместо предисловия	6
О проблемах развития библиотек Эстонии	8
Э. Раннап. ОБЭ и ИФЛА	20
Дорогие подарки библиотекам Эстонии	27
ВЗГЛЯД В ЗЕРКАЛО	
Декларация профессиональной ответственности Ассоциации библиотек Калифорнии и Общества библиотечарей Калифорнии.	36
С. Сауль. О требованиях к профессии библиотекаря детской библиотеки	46
СТРАНИЦЫ ИСТОРИИ	
В. Миллер. О письме, печати и книге, а также их значении в развитии народов	50
Р. Рауде. Инструктор библиотек Вольдемар Краби	62
К. Ноодла. Письменное наследие в круговороте Umsiedlung (Переселение немцев на родину)	76
ВОСПОМИНАНИЯ	
Х. Мугасто-Йохани. Общество библиотечарей - моя школа	
Э. Куду. Строки воспоминаний	98
ЗДЕСЬ И ТАМ ЗА ЗАЛИВОМ	
Э. Рунтель. В Кейтеле прекрасные библиотеки и красивые дома	117
Х. Суомала. С ответным визитом в библиотеках Эстонии ...	127
РЕЦЕНЗИИ	
Väliseesti kirjanikke : Valiknimestik. Koost. A. Valmas. Tallinn, 1989. 119 lk. (Эстонские зарубежные писатели : Выборочная библиография, Сост. А. Валмас. Таллинн, 1989. 119 с.)	
А. Хейнапуу. Время торопиться, время делать хорошо..	130
Л. Уусталу. В дополнение к выборочной библиографии эстонских зарубежных писателей	134

Friedrich Fuksoo. 1890-1969. Toim. M. Ermel ja R. Saukas. Tartu, 1990. 112 lk. Фридрих Пуксос. 1890-1969.

Ред. М. Эрмель и Р. Саукас. Тарту, 1990. 112 с.

М. Лотт. Книга о работе трудолюбивого человека.....	I38
Х. Танклер. Книга и её друг	I42
ХРОНИКА	I45
Члены ОБЭ	I58
От редакции. Резюме	I94
Об авторах	206

LÜHENDID

EAA	= Eesti Ajalooarhiiv
EKÜ	= Estimaa Kirjandusühing
ERA	= Eesti raamatukogude arengukontseptsioon
ERM	= Eesti Rahva Muuseum
ERR	= Eesti Rahvusraamatukogu
ERÜ	= Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
f.	= fond
HM	= haridusministeerium
HMRHO	= Haridusministeeriumi Rahvahariduse osakond
IFLA	= International Federation of Library Associations and Institutions
IME	= Isemajandav Eesti
ingl.	= inglise
insp.	= inspektor
k.	= keel
KMAR	= Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu
koost.	= koostanud
K.S.	= kirjandusselts
l.	= leht
LUS	= Loodusuurijate Selts
n.	= nimestik
nim.	= nimeline
näit.	= näiteks
p.	= punkt

pl.	= plats
s.	= säilik
tk.	= tükki
tlk.	= tõlkinud
Tln.	= Tallinn
toim.	= toimetaja
Trt.	= Tartu
ETAR	= Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu
TTÜR	= Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
TÜ	= Tartu Ülikool
TÜR	= Tartu Ülikooli Raamatukogu
vrđ.	= võrdle
ÜR	= Ülikooli Raamatukogu

HUMANITAARSELTSI "EUROPEIA"
president Lauri Leesi teatab

1991.a. on kavas avaldada

Molière "Kodanlasest aadlimees"

Ilmar Jaks "Augeiase tallid"

André Maurois "Ainult klaverile"

Abee Prévost "Manon Lescaut"

Giovanni Verga "Talupoja au"

Guy de Maupassant "Jean ja Pierre"

**Niisiis on eesti lugejal peatselt oodata
tõhusat iisa maailmakirjanduse varasalvest.**

JÄLGIGE REKLAAMI !

Pärast **50** aastat on

„Raamatukogu“

saanud jällegi õiguse
ilmuda ajakirja kujul.

Kaastöid ootame aadressil

200 106 Tallinn

Kiriku plats 1

Eesti Rahvusraamatukogu

raamatukogu

„Raamatukogu“ toimetis
tel: 44 05 21

IFLA

57. IFLA Kongress toimub 18.-24. augustini 1991

Moskvas deviisi all: RAAMATUKOGUD JA KULTUUR -
NENDE SEOSSED.

Ühenduses Moskva kongressiga toimub Tallinnas:

- IFLA teadus- ja tehnikaraamatukogude sektiooni ja IATUL'i ühisseminar ("Universal Availability of Publications including those of on the history of science and technology and the access to grey literature")

Toimumisaeg - 12.-16. august 1991

Toimumiskoht - Eesti Rahvusraamatukogu uus hoone

- Ümarlaua nõupidamine lugemuse uurimise teemadel ("Advanced Reading in Multicultural Countries")

Toimumisaeg - 14.-16. august 1991

Toimumiskoht - Eesti Rahvusraamatukogu uus hoone

IFLA

Welcome to
the IFLA 57th
Council and
General
Conference in
Moscow,
August, 18-24
1991

Soyez les
bienvenus au
57-ème Conseil
et à la
Conférence
générale de la
FIAB (a)
Moscou, 18-24
août 1991

Willkommen
zur 57. IFLA
Tagung und
Generalversam-
mlung in
Moskau,
18-24 August
1991

Добро
позаловать
на 57 сессию
Совета
и генераль-
ную
конферен-
цию ИфЛА
в Москве,
18-24 августа
1991 года

Bienvenidos al
57 Consejo y
a la
Conferencia
General del
IFLA,
Moscu, 18-24
agosto 1991

On ilmunud "Eesti Rahvusraamatukogu Toimetiste"

1. vihik - "Raamatulooist". Hind rbl. 2.50.

Veel on võimalik osta Eesti Rahvusraamatukogu väljaandeid:

- Hamburg, I. Eesti bibliograafia ajalugu 19. sajandi lõpuni. - Rbl. 1.30.
- Lotman, P. Parlamendiraamatukogust rahvusraamatukoguks. I: Eesti Vabariigi Riigiraamatukogu 1918-1940. - Rbl. 0.45.
- Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu 1918-1988: Bibliograafia. I. Raamatukogu väljanded 1925-1988. - Rbl. 0.45.
- Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu 1918-1988: Bibliograafia. II. Raamatukogu töötajate publikatsioonid 1944-1988. - Rbl. 0.30.
- Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu 1918-1988: Bibliograafia. III. Raamatukogu trükisõnas. - Rbl. 0.45.
- Heino Eller. Personaalnimestik. - Rbl. 0.50.
- Cyrillus Kreek. Personaalnimestik. - Rbl. 0.65.
- Kalju Lepik. Personaalnimestik. - Rbl. 1.65.
- Mart Saar. Personaalnimestik. - Rbl. 0.40.
- Veljo Tormis. Personaalnimestik. - Rbl. 2.50.
- Arvo Valton. Personaalnimestik. - Rbl. 0.30.

Huvilistel pöörduda kirjalikult aadressil:

Eesti Rahvusraamatukogu
Metoodikaosakond
Tallinn 200 106 Kiriku plats 1

või telefonil:

44 27 28

Eesti Rahvusraamatukogu

TARTU ÜLIKOOLIGA
seotud isikute
BIOGRAAFILISI ANDMEID
võite leida kartoteegist

TARTU ÜLIKOOL

Ajalugu. Õppejõudude, teenistujate ja kasvandike
biobibliograafia

A a. 1632 - 1710, 1802 - nüüdisaeg

K ü l a s t a g e m e i d !

IGA PÄEV kell 10 - 17
Tartu Ülikooli Raamatukogu
teatme- ja teadusbibliograafia
osakonnad
Struve tn.1
ruum 264 ja 271, tel. 35 366

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU soovitab

1. Tartu Riiklik Ülikool: 1944.-1959.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1985. Kd. 1-3.
617 lk. Rbl. 1.50
2. Tartu Riiklik Ülikool: 1977.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1983. Kd. 1-2. 386 lk.
Rbl. 1.-
3. Tartu Riiklik Ülikool: 1978.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1984. Kd. 1-2. 464 lk.
Rbl. 1.20
4. Tartu Riiklik Ülikool: 1979.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1985. Kd. 1-2. 522 lk.
Rbl. 1.30
5. Tartu Riiklik Ülikool: 1980.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1936-1987. Kd. 1-2.
525 lk. Rbl. 1.30
6. Tartu Riiklik Ülikool: 1981.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1988. Kd. 1-2. 512 lk.
Rbl. 1.25
7. Tartu Riiklik Ülikool: 1982.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1988. Kd. 1-2. 581 lk.
Rbl. 1.40
8. Tartu Riiklik Ülikool: 1983.a. ilmunud tööde bibliograafia. Trt., 1990. Kd. 1-2. 473 lk.
Rbl. 1.20
9. Kals, A. Bestikeelne elulooline teatme-
kirjandus. Trt., 1990. 128 lk. Rbl. 2.-
- 10.-15. Raamat - seg - restaureerimine. Trt.,
1969-1990. Kd. 1-6. Rbl. -.40 kuni 2.50

VÄLJAANDEID saab osta Tartu Ülikooli müügilettidest
STRUVE tn 1 ja ÜLIKOOLI tn 16 ning tellida Tartu Ülikoo-
li kirjastus- ja trükiosakonnast TIIGI tn 78, ruum 215,
tel. 30 851.

Hind 2.-